

BOSNA I HERCEGOVINA Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje		БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА Агенција за предшколско, основно средње образовање
---	---	---

ИЗВЈЕШТАЈ О ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ ОКВИРНОГ ЗАКОНА О ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У БИХ

**Обавезно предшколско васпитање и образовање
у години пред полазак у школу**

Анализа стања и препоруке

Сарајево, 2011. година

Издавач:

Агенција за предшколско, основно и средње образовање

За издавача:

Маја Стојкић, директор Агенције

Алиса Ибраковић, замјеник директора – руководилац Подручне јединице Сарајево

Водитељ Пројекта:

Хашима Ђурак, стручни савјетник за предшколско васпитање и образовање Агенције

Експертски тим:

1. Мр сц. Радмила Рангелов-Јусовић, главни експерт
2. Доц. др Зора Марендић
3. Наира Јусуфовић, професорица предшколског васпитања и образовања

Лектура:

Мунира Шаули,

Адриана Зорић

Завршна припрема за штампу:

NETLAB, Сарајево

Тираж:

250 примјерака

Штампа:

Студио Јордан, Сарајево

Напомена:

Изрази који су написани само у једном граматичком роду односе се подједнако на женски и мушки род.

Предговор уз Извјештај о имплементацији Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању у БиХ

Овај извјештај је резултат вишемјесечног рада и истраживања о питању имплементације Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању у БиХ. Извјештај има за циљ да укратко представи резултате истраживања, анализу и препоруке за унапређење стања. Тиме је извршен функционални преглед стања са детаљним и квалитетним резултатима, који ће утицати и на даљи правац и израду приоритета у процесу унапређења предшколског васпитања и образовања у БиХ.

Осим што нуди слику стања у предшколском васпитању и образовању у БиХ данас, Извјештај такође указује на основне тешкоће и препреке за досљедну имплементацију Закона, које су детерминисане као ометајући фактори. Генералне и специфичне препоруке, за укљањање или ублажавање ових препрека, треба да послуже образовним властима и властима на локалним нивоима, институцијама и организацијама, како би унаприједиле стање у области предшколског васпитања и образовања.

С обзиром да је квалитативно и квантитативно истраживање вршено у 40 општина, са великим бројем истраживача и са репрезентативним бројем испитаника (представника образовних власти, представника локалне заједнице, родитеља дјече предшколског узраста и васпитача дјече предшколског узраста), резултати истраживања могу представити оквирну слику стања у предшколском васпитању и образовању, за територију цијеле Босне и Херцеговине.

Искрену захвалност дугујемо нашим експертима и сарадницима на Пројекту који су, као истраживачи, урадили веома обиман и значајан посао, родитељима и васпитачима предшколске дјече, који су нам пружили драгоцене информације, као и представницима министарства образовања и општина, које су биле обухваћене истраживањем.

Напомена:

Мишљења и ставови испитаника изнесени у овом Извјештају не одражавају став Агенције за предшколско, основно и средње образовање.

САДРЖАЈ

1. САЖЕТАК	7
2. УВОД	9
2. АНАЛИЗА СТАЊА У ОБЛАСТИ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У ГОДИНИ ПРЕД ПОЛАЗАК У ШКОЛУ	10
2.1. ЦИЉ И ЗАДАЦИ АНАЛИЗЕ	11
2.2. МЕТОДОЛОГИЈА	12
2.3. УЗОРАК И ЦИЉНЕ ГРУПЕ	13
3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	14
3.1. УСКЛАЂЕНОСТ КАНТОНАЛНИХ ЗАКОНА И ЗАКОНА СА ПОДРУЧЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И БРЧКО ДИСТРИКТА СА ОКВИРНИМ ЗАКОНОМ О ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У БИХ	15
3.2. ГЛАВНЕ ПРЕПРЕКЕ У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ ОКВИРНОГ ЗАКОНА О ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ НА ПОДРУЧЈУ ОПШТИНА	19
3.3. СТАВОВИ РОДИТЕЉА У ПОГЛЕДУ ЗНАЧАЈА И ПОТРЕБЕ РЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У ГОДИНИ ПРЕД ПОЛАЗАК У ШКОЛУ	20
3.4. СТАВОВИ ВАСПИТАЧА О ВАЖНОСТИ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У ГОДИНИ ПРЕД ПОЛАЗАК У ШКОЛУ	22
4. ОПЋИ ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	224
5. ПРЕГЛЕД СТАЊА ПО ОПШТИНАМА	228
5.1. РЕПУБЛИКА СРПСКА¹:	28
5.1.1. БАЊА ЛУКА	29
5.1.2. БИЈЕЉИНА	31
5.1.3. БИЛЕЂА	33
5.1.4. ДЕРВЕНТА	35
5.1.5. ДОБОЈ	36
5.1.6. ФОЧА	38
5.1.7. ГРАДИШКА	39
5.1.8. КОТОР ВАРОШ	40
5.1.9. ЛАКТАШИ	42
5.1.10. ЛОПАРЕ	44
5.1.11. НОВИ ГРАД	45
5.1.12. ПРИЈЕДОР	47
5.1.13. РУДО	49
5.1.14. СОКОЛАЦ	50
5.1.15. СРБАЦ	53
5.1.16. СРЕБРЕНИЦА	55
5.1.17. ТРЕБИЊЕ	56
5.1.18. УГЉЕВИК	58
5.1.19. ВИШЕГРАД	59
5.2. БРЧКО ДИСТРИКТ	60
5.2.1. БРЧКО	60

1 Број становника по општинама представља само процјену а, подаци су преузети са званичних страница општине и докумената Републичког завода за статистику Републике Српске

5.3. ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ²	62
5.3.1. УНСКО-САНСКИ КАНТОН.....	62
5.3.1.1.БИХАЋ	62
5.3.1.2.САНСКИ МОСТ	63
5.3.2. ПОСАВСКИ КАНТОН.....	65
5.3.2.1.ОЦАК	65
5.3.3. ТУЗЛАНСКИ КАНТОН	66
5.3.3. 1. ТУЗЛА	66
5.3.3.2. СРЕБРЕНИК	68
5.3.4. ЗЕНИЧКО-ДОБОЈСКИ КАНТОН.....	70
5.3.4.1.ВИСОКО.....	70
5.3.4.2.ЗЕНИЦА	71
5.3.5. БОСАНСКО ПОДРИЊСКИ КАНТОН.....	72
5.3.5.1.ГОРАЖДЕ	72
5.3.6. СРЕДЊОБОСАНСКИ КАНТОН.....	74
5.3.6.1.БУСОВАЧА.....	75
5.3.6.2.КИСЕЉАК	76
5.3.6.3.БУГОЈНО.....	77
5.3.6.4.ЈАЈЦЕ	78
5.3.6.5.НОВИ ТРАВНИК	80
5.3.6.6. ВИТЕЗ	81
5.3.7. ХЕРЦЕГОВАЧКО-НЕРЕТВАНСКИ КАНТОН	83
5.3.7.1.МОСТАР	84
5.3.7.2.СТОЛАЦ.....	845
5.3.8. ЗАПАДНОХЕРЦЕГОВАЧКИ КАНТОН	86
5.3.8.1.ШИРОКИ БРИЈЕГ	87
5.3.9. КАНТОН САРАЈЕВО	88
5.3.9.1. НОВИ ГРАД.....	88
5.3.9.2. НОВО САРАЈЕВО	89
5.3.10 . КАНТОН 10	91
5.3.10.1. ЛИВНО.....	91
6. АНЕКСИ	93

---

² Називи кантона, као и процјена броја становника по општинама преузети су из Статистичког годишњака 2010, Федералног завода за статистику, као и са званичних страница општина. У односу на Устав ФБиХ, у кантоналним уставима разликују се службени називи неких од кантона, и то: Посавска жупанија, Херцеговачко-неретвански кантон-жупанија, Жупанија Западнохерцеговачка и Херцегбосанска жупанија

САЖЕТАК

Усвајањем Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању у Босни и Херцеговини и процесима усаглашавања закона на нивоу кантона, ентитета и Брчко дистрикта, који су углавном у завршној фази, створени су формални предуслови за увођење обавезног предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу.

Крајем 2010. и почетком 2011. године, Агенција за предшколско, основно и средње образовање је, уз подршку UNICEF-а, реализовала истраживање како би се утврдило тренутно стање у области имплементације Члана 16. Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању, којим се гарантује предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу, идентификовале кључне препреке и утврдили модуси за њихово превазилажење и осигуравање обухвата што већег броја дјече. Истраживање је реализовано у 40, од укупно 142 општине, у Босни и Херцеговини, укључујући Брчко дистрикт. У истраживању је учествовало 35 модератора и 610 испитаника. Интервјуи су обављени са 51 представником министарства образовања, педагошких завода/Завода за школство и општина, а у фокус групе је било укључено 279 родитеља и 280 васпитача.

Поред специфичних проблема, са којима се суочавају општине, резултати анализе указују на низ потешкоћа и препрека које су заједничке за већину подручја и могу се груписати у неколико категорија. У прву категорију, која се односи на стварање предуслова за имплементацију програма, спадају питања у вези са још увијек неусаглашеном законском регулативом, недостатак јасних дугорочних стратегија за развој предшколства, посебно на локалном нивоу, недостатак финансијских средстава и просторних капацитета као и неадекватни статистички и демографски подаци, посебно када је ријеч о дјечи која припадају угроженим и маргинализованим групама. Друга група проблема у вези са питањем програма и понуђених модела обавезног предшколског васпитања и образовања, њиховог квалитета и ефикасности. Иако Закон не прописује број обавезних сати, ни модел обавезног предшколског програма, углавном преовладавају програми у трајању од око 150 сати, што је, и према мишљењу испитаника, изузетно мало. Сами модели нису били предмет значајније професионалне анализе, често немају јасну теоријску утемељеност, ни индикаторе квалитета, који би послужили као основа за њихову евалуацију. Програми су углавном преузети из обданишних цјелодневних програма, без прилагођавања временском оквиру и потребама дјече и породица у локалним заједницама. Трећа категорија потешкоћа односи се на положај и третман породица, које нису често виђене као партнери у овом процесу. Сами програми не предвиђају активније укључивање и подршку породицама, која је неопходна, посебно када је ријеч о угроженим и маргинализованим групама. Родитељи немају довољно информација о програму, као ни довољно знања и разумијевања о значају раног развоја, па нису ријетке погрешне интерпретације или негативан став према „прераном“ укључивању дјече у систем васпитања и образовања. Четврта група потешкоћа односи се на неусаглашено дјеловање различитих институција у заједници и недостатак подршке, када је ријеч о дјечи предшколског узраста. Субвенције за дјечу, односно породице, које нису у могућности сносити трошкове боравка дјече у предшколским установама, су мале или их нема, па је од укупног броја дјече у обдаништима, свега 2% дјече незапослених родитеља. Исто тако, школе, у чијим просторима се реализују предшколски програми, нису довољно укључене и не пружају подршку програмима, мада се ради о њиховим будућим ученицима.

У земљи која има најмањи обухват дјече предшколским васпитањем и образовањем, високу стопу сиромаштва и незапослености, увођење оваквог програма мора постати приоритет, а улагање у предшколство мора бити системско и виђено као једно од најзначајнијих дугорочних улагања и један од начина борбе против сиромаштва и социјалне искључености у Босни и Херцеговини. Од изузетног је значаја и улагање у квалитет, јер једино квалитетно васпитање и образовање производе одрживе ефекте и резултате. Обданишта, школе, заједнице и родитељи морају постати партнери у овом процесу, пронаћи различите моделе и рјешења, која ће осигурати задовољење потреба сваког дјетета и дати му једнаке шансе за раст и развој пуних потенцијала.

1. УВОД

Учење почиње рођењем.³ Брига о раном развоју сваког дјетета и квалитетно предшколско васпитање и образовање имају пресудну улогу како у развоју појединца тако и у развоју друштва у цјелини, што потврђују бројна научна истраживања. Креирање друштва заснованог на принципима једнакости, социјалне правде и борбе против било каквог облика дискриминације, почиње још у раним годинама одрастања и формирања личности, у времену у којем су све могућности за развој отворене или заувјек изгубљене.

Европска Унија (ЕУ) је препознала значај раног развоја, које је у фокусу низа докумената и стратегија. Током Самита у Барселони 2002., Савјет Европе је одлучио да до 2010. године све земље чланице морају осигурати да најмање 90% дјеце од треће године до поласка у школу буду обухваћени предшколским васпитањем и образовањем, као и 33% дјеце млађе од три године. Посебан фокус је стављен на бригу и обухват дјеце из угрожених група, за које предшколство представља кључни фактор за успјех у наставку школовања, као и на посебну подршку и помоћ породицама ове дјеце.⁴

Предшколско васпитање и образовање у Босни и Херцеговини је већ дуги низ година на друштвеним маргинама. Број дјеце укључене у неке од облика формалног предшколског васпитања и образовања креће се од 6-12% (у градским срединама), док је стање у руралним подручјима неупоредиво лошије, због скоро потпуног одсуства институционалног предшколског васпитања и образовања. Број дјеце, из угрожених и маргинализованих група (дјеца из повратничких породица, дјеца којој је потребна социјална заштита, дјеца из руралних средина, дјеца са посебним потребама, ромска дјеца) која добијају подршку у раном периоду је занемарљив, а предшколство је у највећој мјери фокусирано на породице запослених родитеља. Изостаје и подршка породицама, које су углавном препуштене саме себи у мору проблема који их окружују, а ресурси у заједници ријетко су намијењени дјеци предшколског узраста.

Табела 1. Доступни статистички показатељи за предшколско васпитање и образовање 2009/2010.⁵

2009.	Број установа	Број дјеце	Број запослених
Федерација БиХ	129	9839	1395
Република Српска	69	6432	918
Укупно	198	16 271	2313

Разлози за овакву ситуацију су многи: лоше економске прилике на макро и микро плану, велика стопа незапослености, висока цијена коју родитељи плаћају за боравак дјеце у обданишту, непостојање адекватних просторних капацитета, у којима би се организовао рад са дјецом предшколског узраста, неинформисаност родитеља о значају раног васпитања и образовања за цјелокупни развој појединца, непостојање субвенција за дјецу из маргинализованих група и др.

У различитим званичним документима у БиХ, квалитетно предшколско васпитање и образовање препознато је као „интегрални дио цјелокупног система васпитања и образовања“, чији је циљ „осигурати оптималне и једнаке услове како би се свако дијете, од рођења до поласка у школу,

³ World Declaration on Education For All

⁴ OPINION of the European Economic and Social Committee on Early childhood care and education, January 2010.

⁵ Федерални завод за статистику, Статистички билтен 141 и Статистички годишњак Републике Српске 2010

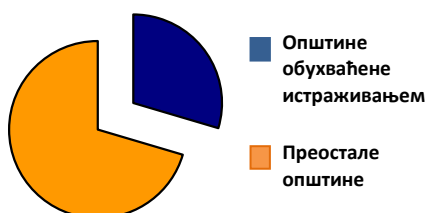
развијало и остваривало своје пуне потенцијале и компетенције кроз различите видове квалитетног и професионално аутономног институционалног и ванинституционалног предшколског васпитања и образовања...⁶. Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине усвојила је, у октобру 2007. године, Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању⁷ којим се гарантује да „свако дијете има једнако право приступа и једнаке могућности учешћа у одговарајућем васпитању и образовању без дискриминације на било којој основи“ (Члан 6). Члан 16. овог Закона који се односи на вријеме обавезног укључивања дјецe у предшколско образовање наводи да је „у години пред полазак у основну школу, предшколско васпитање и образовање обавезно за сву дјецу предшколског узраста“.

Иако су ентитетски и кантонални закони углавном усаглашени са Оквирним законом или су у фази усвајања, имплементација наведеног члана овог Закона у највећој мјери још није отпочела. Разлози су вишеструки и најчешће се односе на недостатак финансијских средстава, простора, проблеме у организовању превоза за дјецу у руралним подручјима и сл. Нажалост, инвестирање у рани развој још увијек се посматра као трошак и додатно оптерећење ионако малим буџетима, а занемарује се чињеница да се ради првенствено о праву сваког дјетета али и, економски гледано, о најисплативијој инвестицији, која се дугорочно вишеструко враћа.⁸

Увођењем обавезног предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу, настоји се премостити све већи социјални јаз и осигурати барем приближно једнаке шансе за успјех сваког дјетета. Питање је, међутим, да ли се овај програм перципира као начин подршке дјеци и породицама, посебно оним из угрожених група каквих је у БиХ све више, или ће његова имплементација остати у оквирима урбаних и богатијих општина као формална припрема за школу.

2. АНАЛИЗА СТАЊА У ОБЛАСТИ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У ГОДИНИ ПРЕД ПОЛАЗАК У ШКОЛУ

У организацији Агенције за предшколско, основно и средње образовање у Босни и Херцеговини, а уз подршку UNICEF-а, крајем 2010. и почетком 2011. године реализовано је истраживање стања у области предшколског васпитања и образовања у 40 општина, од укупно 141 општине, и Брчко дистрикт (Табела 1.) у Босни и Херцеговини, са посебним нагласком на имплементацију Члана 16. Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању. Истраживање је реализовано у склопу Пројекта „Процјена капацитета за имплементацију Закона о предшколском васпитању и образовању и припрема планова за повећање/проширење обухвата дјецe предшколским васпитањем и образовањем“.

Дијаграм 1: Постотак општина обухваћених истраживањем у односу на укупан број општина БиХ

⁶ Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању, Члан 9; Службени гласник БиХ бр. 88/07

⁷ Сл. гласник БиХ", бр. 88 од 20. новембра 2007.

⁸ Посебно су позната истраживања добитника Нобелове награде, економисте Јамеса Хецкмана, који је показао да је највећи поврат, када је у питању развој људских капитала, улагање у предшколство и рани развој.

Табела 2. Општине у којима је проведена анализа имплементације Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању

ОПШТИНА	ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ	РЕПУБЛИКА СРПСКА	БРЧКО ДИСТРИКТ
		Бихаћ	Бања Лука
	Бугојно	Бијељина	
	Бусовача	Билећа	
	Горажде	Дервента	
	Јајце	Добој	
	Кисељак	Фоча	
	Ливно	Градишка	
	Мостар	Котор Варош	
	Ново Сарајево	Лакташи	
	Нови Травник	Лопаре	
	Оџак	Нови Град	
	Сански Мост	Приједор	
	Сарајево – Нови Град	Рудо	
	Сребреник	Соколац	
	Столац	Србац	
	Широки Бријег	Сребреница	
	Тузла	Требиње	
	Високо	Угљевик	
	Витез	Вишеград	
	Зеница		

2.1. ЦИЉ И ЗАДАЦИ АНАЛИЗЕ

Општи циљ: Утврдити тренутно стање, постојеће стратегије и капацитете, као и препреке за имплементацију Члана 16. Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању у 40 општина у Босни и Херцеговини. Идентификовати могућности и дати препоруке за унапређење и повећање обухвата дјеце.

Задаци:

- Прикупити информације о актуелном стању у законској регулативи и усаглашености ентитеских и кантоналних закона, као и Закона о предшколском васпитању и образовању у Брчко дистрикту са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању у БиХ, у сегменту који се тиче обавезног обухвата дјеце годину дана пред полазак у школу
- Анализирати тренутно стање у 40 општина, када је у питању обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу
- Утврдити постојеће стратегије и динамику којом се планира повећање обухвата дјеце обавезним предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу
- Идентификовати главне препреке које ометају имплементацију Оквирног закона у 40 општина у Босни и Херцеговини, обухваћених овом анализом, као и приједлоге за њихово превазилажење

- Испитати ставове и мишљења родитеља о значају предшколског васпитања и образовања, као и о потреби увођења обавезног предшколског васпитања и образовања за дјецу у години пред полазак у школу. Испитати досадашња искуства у постојећим програмима
- Утврдити потребе родитеља за додатним информисањем, едукацијом и другим врстама помоћи и подршке
- Испитати ставове и потребе васпитача када је у питању увођење обавезног предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу
- Утврдити положај породица и дјеце из угрожених група и начина на који локална заједница и министарства планирају осигурати остваривање права ове дјеце на квалитетно предшколско васпитање и образовање
- Идентификовати моделе, програме и начине имплементације обавезног предшколског васпитања и образовања који се реализују у одређеним општинама, у организацији владиних или невладиних организација и институција.

2.2. МЕТОДОЛОГИЈА

Процењивање капацитета за примјену *Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању* реализовано је у 40 општина на подручју Босне и Херцеговине.

У прикупљању података учествовали су представници педагошких завода/Завода за школство, министарстава, школа, обданишта и високошколских институција из цијеле Босне и Херцеговине (списак у прилогу). Након израде инструментарија, током новембра 2010. године, реализована је дводневна обука за модератора, на којој су учесници упознати са начином прикупљања података, организовањем фокус група, вођењем интервјуа, начином коришћења инструмената и вођења забиљешки, начином извјештавања као и етичким принципима истраживања. Ова обука била је прилика да се тестира инструментариј и изврше завршне измјене у складу са сугестијама представника министарстава, педагошких завода/Завода за школство, обданишта и факултета из различитих подручја Босне и Херцеговине.

Прикупљање података реализовано је у периоду новембар 2010. године - фебруар 2011. године.

Током истраживања прикупљани су и обрађени сљедећи подаци:

- Квантитативни показатељи који се односе на капацитете локалних заједница за реализацију предшколског васпитања и образовања (број предшколских установа, број запослених...), проценат обухвата дјеце предшколским васпитањем и образовањем годину дана пред полазак у школу и др. Важно је напоменути да су квантитативни показатељи коришћени како би се проблеми и потребе у појединим подручјима, боље освијетлили. Међутим, поједини подаци су прикупљани различитом методологијом па их је тешко поредити (нпр. број дјеце у години пред школу, обухваћене редовним програмима у обдаништима), неке је било немогуће пронаћи (нпр. број/постотак дјеце из угрожених и маргинализованих група), док су неки подаци неадекватни за потпуну анализу (број дјеце која након рођења остану живјети у тој општини). У овом сегменту је индикативно и то да представници локалних заједница, у највећој мјери, нису имали релевантне податке које бисмо могли користити, а понекад су понуђени подаци били нетачни или погрешно интерпретирани
- Поред прикупљања квантитативних података, у овој анализи испитани су ставови и мишљења представника министарстава и локалних власти у вези са планирањем стратегије и начина повећања обухвата дјеце обавезним предшколским васпитањем и образовањем, препреке на које наилазе и начине њиховог превазилажења. Обављен је

интервју са укупно 38 запосленика општина задужених за друштвене дјелатности (из сваке општине по један службеник, осим општине Вишеград) а на нивоу кантона, односно ентитета, интервју је обављен са укупно 11 представника министарства образовања и педагошких завода/Завода за школство

- Своје ставове и дилеме имало је прилику да изнесе 279 родитеља, као и 280 васпитача кроз фокус групе које су организоване у свакој општини. Међу испитаним родитељима преко 70% (199) је оних чија дјеца похађају обданиште, односно неки предшколски програм, те 29% (80) родитеља чија дјеца нису обухваћена никавим предшколским програмом.

За прикупљање података коришћени су структурирани интервјуи (за представнике министарства и дјелатнике у општини) и интервјуи у фокус групама (за родитеље и васпитаче/учитеље). У овој анализи су коришћена четири структурирана упитника, који су својим садржајем прилагођени специфичностима сваке циљне групе.

Прикупљани подаци пружају свеобухватнији увид у стање у области предшколског васпитања и образовања, анализирају узроке али и могуће начине рјешавања проблема и препрека који онемогућавају већи обухват дјеце, посебно оне из угрожених и маргинализованих група, предшколским програмима.

Раније анализе и извјештаји пружају углавном општу слику која је утемељена на званичним документима и доступним статистичким подацима, без јасног увида о томе шта се догађа на локалном нивоу и у пракси, као и шта о томе мисле родитељи и васпитачи, без чијег учешћа ће бити тешко доћи до суштинских промјена у области бриге за раст и развој дјеце предшколског узраста.

Прикупљени подаци омогућавају разумијевање проблема са којима се суочавају представници министарства, као и локалне заједнице, у имплементацији закона који су усаглашени са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању. Поред тога, ови подаци дају смјернице за изналажење могућих рјешења и стратегија за повећавање обухвата дјеце предшколским васпитањем и образовањем на различитим подручјима и у цијелој Босни и Херцеговини.

2.3. УЗОРАК И ЦИЉНЕ ГРУПЕ

Табела 3. Број испитаника укључених у анализу

Број испитаника	Федерација БиХ	Република Српска	Брчко дистрикт	Укупно
Представници надлежних министарства	11	1	1	13
Представници општина	19	18	1	38
Родитељи	140	131	8	279
Васпитачи/учитељи	145	128	7	280
Укупно	281	278	17	610

■ **Представници министарства за образовање**

У истраживање је укључено укупно 13 представника кантоналних министарстава образовања и науке у ФБИХ, односно представника педагошких завода/Завода за школство, представник Министарства просвјете и културе Републике Српске и Одјела за образовање Брчко дистрикта, као носиоца образовне политике и стратегија развоја.

■ **Представници општине**

Значајан број општина у БиХ је, према законским одредбама, оснивач предшколских установа и представља значајан ресурс и неопходну карику када је у питању осигуравање услова за реализовање обавезног предшколског васпитања и образовања, његово финансирање, осигурање просторних и кадровских капацитета, праћење стања, прикупљање и анализа статистичких података о броју рођене дјеце, као и о броју дјеце обухваћене предшколским васпитањем и образовањем, те о плановима који се односе на проширење ресурса за предшколско васпитање и образовање (издвајање финансијских средстава за предшколске установе, изградња нових објеката за предшколско васпитање и образовање, запошљавање новог кадра за потребе предшколског васпитања и образовања, сарадња са невладиним организацијама и сл.).

■ **Родитељи**

У ову анализу укључено је укупно 279 родитеља. Већи дио испитаника из ове циљне групе су родитељи чија дјеца похађају неки програм предшколског васпитања и образовања (199 родитеља), те мањи број родитеља чија дјеца не похађају програме предшколског васпитања и образовања (80 родитеља). Улога и значај родитеља у васпитању и образовању дјеце је немјерљива, али су они ријетко укључени у израду анализа стања у предшколству, њихово мишљење се не узима у обзир, када је у питању стратегија развоја.

■ **Васпитачи**

У анализу је укључено укупно 280 васпитача (свега неколико испитаника у овој циљној групи су учитељи, који раде у основним школама на програмима који припремају дјецу за полазак у школу). Већина васпитача има дугогодишње искуство у раду са дјецом предшколског узраста, као и искуство у раду са дјецом у години пред полазак у школу. Мањи број васпитача имао је прилику радити на програмима који припремају дјецу за полазак у школу.

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Квалитативном анализом података добијених из интервјуа и фокус група, дошли смо до низа индикатора и података који нам дају бољи и свеобухватнији увид у тренутно стање и пружају основу за извођење закључака и препорука које произлазе из ставова и мишљења како представника извршне власти на кантоналном и ентитетском нивоу, тако и представника локалних заједница те самих родитеља и васпитача.

У складу са узорком и категоријама испитаника, резултати анализе су организовани у сљедећа поглавља:

- **Усклађеност кантоналних закона и закона са подручја Републике Српске и Брчко дистрикта** са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању у БиХ
- Главне препреке у имплементацији Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању **на подручју општина**
- **Ставови родитеља** у погледу значења и потребе предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу
- **Ставови васпитача** о важности предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу

3.1. УСКЛАЂЕНОСТ КАНТОНАЛНИХ ЗАКОНА И ЗАКОНА СА ПОДРУЧЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И БРЧКО ДИСТРИКТА СА ОКВИРНИМ ЗАКОНОМ О ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ У БИХ

Стање у законској регулативи, која се односи на предшколско васпитање и образовање на подручју Федерације Босне и Херцеговине је још увијек неуједначено, али на свим подручјима постоје нацрти закона припремљени за процедуру усвајања или су већ предати у процедуру. Усаглашавање кантоналних са Оквирним законом урађено је на подручју Сарајевског кантона, Зеничко-добојског кантона, Тузланског кантона, Босанско-подрињског кантона, Унско-санског кантона, Кантона 10 и Посавског кантона, док су у Средњобосанском, Западнохерцеговачком и Херцеговачко-неретванском кантону у фази усвајања. Закон о предшколском васпитању и образовању је на подручју Републике Српске донесен 2008. године, али је обухват дјеце у години пред полазак у школу, још увијек формулисан као могућност, а не обавеза. Скупштина Брчко дистрикта је током јуна 2010. године усвојила Закон о измјенама и допунама Закона о предшколском васпитању и образовању, чиме је он у потпуности усклађен са Оквирним законом.

Преглед закона :

1. **Република Српска:** „Закон о предшколском васпитању и образовању у Републици Српској“, усвојен 26.11.2008.године
  2. **Брчко дистрикт:** „Закон о предшколском одгоју и образовању у Брчко дистрикту“ усвојен 28.02.2007. а Закон о измјенама и допунама 16.06.2010
- Федерација Босне и Херцеговине:**
3. **Унско-сански кантон:** „Закон о предшколском одгоју и образовању“ усвојен је 12., 14. и 18.05.2010. године
  4. **Посавски кантон:** „Закон о предшколском одгоју и образовању у Жупанији Посавској“ донесен је 04.12.2008. године⁹
  5. **Тузлански кантон:** „Закон о предшколском одгоју и образовању“ донесен 13.10.2009. године
  6. **Зеничко – добојски кантон:** „ Закон о предшколском одгоју и образовању“ донесен 23.06.2010. године
  7. **Босанско – подрињски кантон:** „Закон о предшколском одгоју и образовању Босанско – подрињског кантона“ (“Службене новине Босанско-подрињског кантона Горажде” број:15/09).
  8. **Средњобосански кантон:** у процедури
  9. **Херцеговачко- неретвански кантон:** На снази је закон из 2000. године (Службене новине ХНК-а број 5/2000 од 07. 08. 2000.г.)
  10. **Западнохерцеговачки кантон:** у процедури
  11. **Кантон Сарајево:** „ Закон о предшколском одгоју и образовању у Кантону Сарајево“ усвојен је 24. 07. 2008. године
  12. **Кантон 10:** „Закон о предшколском одгоју и образовању у Херцегбосанској жупанији“ донесен 13.10.2009.године

⁹ “Службени гласник Унско-санског кантона“ број:8/2010 од 10.6.2010.

	НАЗИВ ЗАКОНА И ДАТУМ ДОНОШЕЊА	ЧЛАН ЗАКОНА КОЈИМ СЕ РЕГУЛИШЕ ВРИЈЕМЕ ОБАВЕЗНОГ УКЉУЧИВАЊА ДЈЕЦЕ У ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ
РЕПУБЛИКА СРПСКА	Закон о предшколском васпитању и образовању у Републици Српској , усвојен 26.11.2008.године.	<p>У Члану 5. овог закона стоји:</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) Предшколско васпитање и образовање у Републици може се организовати за свако дијете у години пред полазак у школу у трајању од најмање три мјесеца, а оствариваће се првенствено у предшколским установама или установама које примјењују програме предшколског васпитања и образовања гдје није могуће оснивање и функционисање предшколских установа. (2) Програм предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу траје најмање три сата дневно. (3) Дјеца остварују право на бесплатан васпитно-образовни програм из става 2. овог члана који не укључује обавезну исхрану, смјештај и збрињавање дјеце за вријеме рада родитеља. (4) Родитељ дјетета из става 1. овог члана има право на избор услуга у предшколском васпитању и образовању које укључују цјелодневни боравак дјеце у предшколској установи, са обавезном исхраном, бригом, заштитом и програмском дјелатношћу, уз партиципацију средстава за одабране услуге од родитеља. (5) Ради остваривања континуитета боравка, васпитања и образовања дјетета у предшколској установи и васпитној групи, дијете има право да буде у васпитној групи у предшколској установи коју је раније похађало. (6) Оснивач је дужан да у току марта текуће године путем средстава јавног информисања, обавијести становништво о упису и условима уписа дјеце из става 1. овог члана у предшколске установе. (7) Министар просвјете и културе (у даљем тексту: министар) прописује услове за упис дјеце пред полазак у школу у предшколске установе.
БРЧКО ДИСТРИКТ	Закон о предшколском одгоју и образовању у Брчко дистрикту усвојен 28.02.2007. а Закон о измјенама и допунама 16.06.2010.	<p>Члан 2. (Закон о измјенама и допунама)</p> <p>Члан 25 мијења се и гласи:</p> <p>„Члан 25 (Вријеме обавезног укључивања дјеце у предшколско образовање)</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) У години пред полазак у основну школу, предшколско васпитање и образовање обавезно је за сву дјецу предшколског узраста. (2) Предшколско васпитање и образовање је планирана активност која траје најмање 150 сати, а може се организовати једном или неколико пута у седмици у најдужем дневном трајању од три сата, у складу са потребама и интересима породице и дјетета. (3) Предшколско васпитање и образовање из става 2 овога члана реализује се у школи и предшколској установи. (4) Предшколско васпитање и образовање из става 2 овога члана финансира Одјељење. (5) Предшколска установа је обавезна сваком дјетету, које је похађало предшколско васпитање и образовање, издати потврду.

ФЕДЕРАЦИЈА БИХ - КАНТОНИ		
УНСКО –САНСКИ КАНТОН	Закон о предшколском одгоју и образовању усвојен је 12., 14.05. и 18.05.2010. године	Ћлан 16. (Вријеме обавезног укључивања дјецe у предшколско образовање) (1) У години пред полазак у основну школу, програм предшколског одгоја и образовања обавезан је за сву дјецу предшколског узраста. (2) Програм обавезног предшколског одгоја и образовања из става 1. овог члана и начин његове реализације доноси министар/министрица образовања, науке културе и спорта Унско-санског кантона (у даљњем тексту: министар/министрица), уз стручно мишљење Педагошког завода, а проводе предшколске установе. (3) Увјети и начин финансирања обавезног предшколског одгоја и образовања утврђују се критеријима које доноси Влада Унско-санског кантона (у даљем тексту: Влада).
ПОСАВСКИ КАНТОН	Закон о предшколском одгоју и образовању у Жупанији Посавској донесен је 04.12.2008. године	Чланак 14. (Обавезе укључивања дјецe) У години прије поласка у основну школу предшколски одгој (програм "предшколе") обавезан је и бесплатан за сву дјецу предшколског узраста, а проводиће га наставници предшколског одгоја, или посебно едуковани наставници разредне наставе уколико се исти реализује при основној школи.
ТУЗЛАНСКИ КАНТОН	Закон о предшколском одгоју и образовању донесен је 13.10.2009. године	Члан 17. Овог Закона каже: У години пред полазак у школу, предшколски одгој и образовање је обавезан за сву дјецу предшколског узраста. На основу Члана 37. Закона о предшколском васпитању и образовању, Министарство образовања, науке, културе и спорта Тузланског кантона донијело је Обавезан програм предшколског одгоја и образовања пред полазак у школу (Службене новине Тузланског кантона 13/10 од 08.11.2010.)
ЗЕНИЧКО-ДОБОЈСКИ КАНТОН	Закон о предшколском одгоју и образовању донесен 23.06.2010. године	Члан 13. (Вријеме обавезног укључивања дјецe у предшколско образовање) (1) У години пред полазак у основну школу, предшколски одгој и образовање је обавезно за сву дјецу предшколског узраста. (2) Програм обавезног предшколског одгоја и образовања из става (1) овог члана и начин његове реализације доноси Министарство, а осигурава га и реализује предшколска установа и не може трајати мање од 150 сати. (3) На захтјев предшколске установе, надлежни опћински орган дужан је доставити спискове дјецe
БОСАНСКО –ПОДРИЊСКИ КАНТОН	Закон о предшколском одгоју и образовању Босанско – подрињског кантона ("Службене новине Босанско-подрињског кантона Горажде" број: 15/09).	Члан 16. овог Закона предвиђа вријеме обавезног укључивања дјецe у предшколско образовање: (1) У години пред полазак у основну школу, предшколски одгој и образовање обавезно је за сву дјецу предшколског узраста. (2) Обавезни вид из става 1. овог члана искључиво проводе предшколске установе, у складу са чланом 13. овог закона, а програме припреме дјецe за основну школу доноси Министарство за образовање уз стручно мишљење Педагошког завода. (3) У оквиру ових програма, сва дјецa у години пред полазак у основну школу морају провести најмање 150 до 170 сати. (4) О боравку дјецe у оквиру овог програма, предшколске установе дужне су издати увјерења на обрасцима, које ће прописати Министарство за образовање. (5) Услови и начин финансирања овог програма, сам програм и вријеме његовог трајања утврдиће Министар посебним прописом.

СРЕДЊО-БОСАНСКИ КАНТОН		У процедури
ХЕРЦЕГОВАЧКО-НЕРЕТВАНСКИ КАНТОН	На снази је закон из 2000. године (Службене новине ХНК-а број 5/2000 од 07. 08. 2000.г.)	Током 2008/2009. године покренута је процедура и урађен приједлог новог закона, који је усаглађен са Оквирним законом, али је он још увијек у процедури, односно до данас Скупштина ХНК-а није усвојила овај приједлог.
ЗАПАДНОХЕРЦЕГОВАЧКИ КАНТОН		У процедури
КАНТОН САРАЈЕВО	Закон о предшколском одгоју и образовању у Кантону Сарајево усвојен је 24. 07. 2008. године	Члан 17. (Обавезно укључивање дјеце у предшколско образовање) (1) У години пред полазак у основну школу, одгој и образовање у предшколским установама обавезно је за сву дјецу предшколског узраста. (2) Програм обавезног предшколског одгоја и образовања из става 1. овог члана и начин његове реализације доноси министар образовања и науке Кантона Сарајево (у даљем тексту: министар). (3) Увјети и начини финансирања обавезног предшколског одгоја и образовања се утврђују критеријима које доноси Влада. (4) У оквиру обавезног боравка дјетета у предшколској установи бит ће обезбијеђен један оброк.
КАНТОН 10	Закон о предшколском одгоју и образовању у Херцегбосанској жупанији донесен је 13.10.2009.године	Чланак 9. У години прије поласка у основну школу предшколски одгој (програм „предшколе“) обавезан је за сву дјецу предшколског узраста, а проводиће га наставници предшколског одгоја, или посебно едуковани наставници разредне наставе уколико се исти реализује при основној школи.

3.2. ГЛАВНЕ ПРЕПРЕКЕ У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ ОКВИРНОГ ЗАКОНА О ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ НА ПОДРУЧЈУ ОПШТИНА

Недовољна припремљеност, те непостојање јасних стратегија за имплементацију Закона о предшколском васпитању и образовању, посебно на локалном нивоу.

Иако је већина закона усаглашена са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, јасна и цјеловита стратегија за његову имплементацију још увијек не постоји. Посебно су велике недоумице и неразумијевања на локалном нивоу, гдје се отвара питање надлежности у вези са организацијом провођења предшколских програма и обавеза у вези са њиховим финансирањем, које углавном превазилази општинске буџете и могућности.

Представници појединих општина, које су оснивачи предшколских установа, напомињу да је неприхватљиво то што је закон донесен без консултација са општинама.

На општинском нивоу је посебно уочљив недостатак стратегије, када је у питању обухват дјеце из угрожених и маригнализованих група, која би требала бити приоритет, и којима је оваква подршка најпотребнија.

Недостатак финансијских средстава идентификован је као проблем, у готово свим подручјима, и наводи се као један од најважнијих разлога за одгађање усвајања нових закона о предшколском васпитању и образовању, усаглашених са Оквирним законом. Имплементација Оквирног закона захтијева значајна средства која раније нису била предвиђена буџетом. Истовремено, много је сиромашних општина које требају додатну помоћ министарстава или влада, посебно имајући у виду пораст незапослености и све већи број породица са малом дјецом које живе на граници, или испод границе сиромаштва и нису у стању учествовати у финансирању боравка дјеце у предшколским установама.

*„Предшколство је „дугорочна инвестиција“. Богате земље су свјесне тога па **зато** улажу у предшколско васпитање, а не због тога што имају вишка пара.“*

„Нису у питању средства већ општа незаинтересованост за предшколство и недостатак воље.“
Родитељи

Рјешења, према сугестијама испитаника, треба првенствено тражити у удруживању напора и средстава више различитих министарстава, те влада и општина, бољем коришћењу постојећих ресурса, давању приоритета угроженим породицама, анализом ефикасности и ефективности различитих модела предшколског васпитања и образовања и др. Било је и приједлога о суфинансирању приватних обданишта, како би се убрзало стварање услова за већи обухват дјеце.

Често истицано, као препрека за имплементацију Оквирног закона је **недостатак просторних капацитета** у којима би се реализовало предшколско васпитање и образовање. Овај проблем постоји и у градовима и већим срединама, јер је број предшколских установа веома мали, а школски простори захтијевају додатну реконструкцију и опремање. Међутим, рурална подручја су посебно погођена због **разуђености општина** и недостатка средстава за евентуални превоз дјеце. На различитим подручјима постоје већ испробани модели „путујућих обданишта“, организовања програма у просторима мјесних заједница, подручних школа и другим расположивим просторима. Наглашава се потреба за адекватним опремањем ових простора, што не мора нужно изискивати значајна улагања, већ стварање стимулативног и дјеци прилагођеног окружења.

„Не треба чекати да дјеца дођу „треба отићи дјеци“

Васпитачица

Недостатак едукованог кадра (првенствено професора предшколског васпитања и образовања) представља реалну потешкоћу у Тузланском кантону, Брчко дистрикту као и неким дијеловима Републике Српске (Лакташи, Приједор). Васпитачи сматрају да су довољно квалификовани за реализацију програма у години пред полазак у школу, али да је додатна едукација пожељна.

Недовољна информисаност и укљученост родитеља. У свим општинама, које су биле обухваћене истраживањем, родитељи су били недовољно информисани и укључени у процесе у вези са обавезним предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу. Родитељима су потребне правовремене и цјеловите информације о томе како ће и гдје ови програми бити организовани, са којим циљем, шта се од њих и дјеце очекује и зашто, ко ће радити са дјецом, какве ће бити активности и садржаји, ко ће сносити трошкове и сл.

Они родитељи, који су имали негативна искуства са деветогодишњим образовањем, показују више бојазни и сумњичавости и према обавезном предшколском програму. Увјерени да ријеч „обавезно“ имплицира да се ради о школаризацији, сматрају да су „дјеца још мала“ и да „им се одузима година дјетињства“, те да „прерано добијају додатне обавезе“. Због недостатка обуке и адекватних информација, поједини родитељи оцјењују ове програме „преурањеним“, сматрајући да је довољно то што „дјеца имају дјецу у свом комшилуку са којом се могу играти“. Како Оквирни закон још увијек није имплементиран на свим подручјима, у појединим програмима тражила се финансијска партиципација родитеља, па је и то изазвало додатно незадовољство. Родитељи, такође, сматрају да овакав програм намеће породицама додатне обавезе које ће захтијевати и финансијска улагања, бригу о превозу дјеце и сл.

„Нама родитељима је потребна помоћ јер више не знамо шта и како да радимо са дјецом, да ли да их учимо писати и бројати или не – различита су мишљења.“

3.3. СТАВОВИ РОДИТЕЉА У ПОГЛЕДУ ЗНАЧАЈА И ПОТРЕБЕ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У ГОДИНИ ПРЕД ПОЛАЗАК У ШКОЛУ

Родитељи су били једногласни у мишљењу да **свако дијете треба да има једнако право на квалитетно предшколско васпитање и образовање**. Нажалост, како истичу, због цјелокупних социо-економских прилика које владају у нашем друштву, само мали број дјеце „има привилегију“ да добије организовано предшколско васпитање и образовање. Генерално, родитељи су скептични када је у питању спремност и могућност општина и министарстава да издвоје потребна средства како би се обавезно предшколско васпитање и образовање реализовало у цјелини, а посебно када су у питању дјеца која долазе из удаљенијих, руралних подручја, којих је у Босни и Херцеговини око 40%.

Међу родитељима преовладава мишљење да је **имплементација Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању неопходна** јер су дјеца која су боравила у обданишту, „увијек постизала боље школске резултате“. Такође истичу да је евидентан већи степен социјализације, код дјеце која бораве у обданишту или неком припремном програму. Усвајање радних навика, те интересовање за слова, бројеве и свијет који нас окружује, у знатној мјери су присутни код дјеце која су укључена у цјелодневни предшколски програм. Своје ставове родитељи су образлагали примјерима из властитог искуства са старијом дјецом или на основу позитивног искуства других родитеља, чија су дјеца похађала предшколско васпитање и образовање.

Родитељи су скептични око тога да они могу значајно да утичу и учине било шта да допринесу стварању предуслова за организовање предшколског васпитања и образовања, јер „не знају како“ и сматрају да „**немају механизме којима би као грађани могли утицати на општинске или друштвене планове**“, ни да је њихово мишљење „**тражено или уважавано**“. Други критикују ставове да је „најлакше не урадити ништа“ те да би као грађани могли и требали утицати на локалне власти, радити на подизању свијести о значају предшколства у заједници, подржати различите активности за дјецу и сл.

Сви испитани родитељи сматрају да би **предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу требало бити бесплатно**, јер се само на тај начин може очекивати већи степен обухваћености дјеце овим програмом. Највећи проценат родитеља нема довољно финансијских средстава како би платили цјелодневни боравак дјеце у обданишту. Ово поткрепљује и податак да у обдаништима, на подручју Федерације БиХ, а претпостављамо да је слична ситуација и на другим подручјима, борави преко 98% дјеце чији су један или оба родитеља запослена, односно мање од 2% дјеце незапослених родитеља¹⁰. Са друге стране, у појединим срединама, слање дјетета у предшколски програм, посебно када су мајке незапослене, се сматра „небригом за дијете“ и „неиспуњавањем мајчинске улоге“.

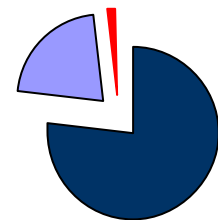
Код родитеља **постоји много нејасноћа** када су у питању циљеви, начин рада и организација предшколског васпитања и образовања. Не знају да ли је предшколски програм бесплатан или не, да ли ће и како бити организован превоз за дјецу, у којим ће се установама (обданишта или основне школе) реализовати програми и сл.

Родитељи немају довољно знања и подршке када су у питању активности којима би они могли помоћи дјецу код куће. Не знају шта се од њих и дјеце очекује, у погледу вјештина и способности, и како да најбоље помогну дјецу да се припреме за полазак у школу. Ово се посебно односи на родитеље чија дјеца не иду у обданиште, што даје додатне аргументе за отпочињање различитих програма подршке и дјецу, и породицама од самог рођења.

Родитељи мисле да **улогу и учешће родитеља у предшколским установама** као и у основним школама треба **оснажити**. Спремни су и желе активније учешће у едукацији своје дјеце, али иницијативу очекују од обданишта и школе. Углавном су отворени за нова сазнања и додатну едукацију, која би им помогла да ојачају своје родитељске компетенције и подрже развој своје дјеце. Предлажу организовање радионица, семинара или повремених предавања, које би могла организовати обданишта, невладине организације или неке друге институције.

Када су у питању циљеви програма, родитељи наглашавају потребу да се код дјеце више ради на васпитању, односно **развоју социјалних вјештина**, а мање на „образовању“, односно стицању знања, учењу читања и писања и сл., јер их брине да дјеца „не замрзе школу“.

Неки родитељи сматрају да је за дјецу „прерано“ да крену у предшколски програм, као и да је **ранији полазак у деветогодишње образовање превелика обавеза за дјецу и за родитеље**. Сматрају да „школе нису спремне за тако малу дјецу“.

■ Оба родитеља запослена 77%
■ један родитељ ради 21%
■ Незапослени 2%

Дијаграм 2:
Обухват дјецe
цјеловитим
предшколским
програмом према
запослености родитеља

¹⁰ Податак са подручја Федерације БиХ; Извјештај Федералног завода за статистику, 2009

3.4. СТАВОВИ ВАСПИТАЧА О ВАЖНОСТИ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У ГОДИНИ ПРЕД ПОЛАЗАК У ШКОЛУ

„Дијете треба да је на првом мјесту. Када би се могло и раније почети са укључивањем све дјеце у обданишта, то би било добро. Скупље је послје исправљати неке ствари, него сада уложити у васпитање и образовање. Све лоше што се дешава у друштву, последица је тога да су дјеца препуштена сама себи. Ми смо такође препуштени сами себи.“

Васпитачица

Васпитачи запослени у предшколским установама сматрају да је **имплементација Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању неминовна**, јер је ријеч о узрасту у којем је спремност дјетета за усвајање нових вјештина и знања веома наглашена. Из свог дугогодишњег искуства васпитача или учитеља, истичу евидентну квалитативну разлику у спремности дјеце за школске обавезе, у којима су дјеца, која су похађала обданиште или неки програм предшколског васпитања и образовања, била успјешнија у постизању школских резултата, а нарочито у првом разреду. Дијеле мишљење да сва дјеца имају право на квалитетно предшколско васпитање и образовање.

Према мишљењу васпитача **предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу би требало организовати обданишта**, а реализовати васпитачи, јер сматрају да је управо такво окружење мање формално и пријатније за петогодишњаке.

Подијељена су мишљења међу васпитачима када је ријеч о додатној едукацији која би их припремала за рад са дјецом у години пред полазак у школу. Већина њих сматра да је њихово формално додипломско образовање, као и искуство које имају у раду са дјецом предшколског узраста сасвим довољно, док остали наглашавају да би им додатна едукација помогла у вези са планирањем садржаја и активности за потребе овог програма, посебно када је у питању инклузија дјеце са потешкоћама у развоју.

Неки васпитачи **очекују „отпор родитеља“** у вези са обавезним предшколским васпитањем и образовањем због „недовољне информисаности о значају предшколског васпитања и образовања“, а нарочито би се такав отпор, према мишљењу васпитача, могао очекивати у руралним срединама.

Међу васпитачима влада увјерење да је **три сата током три мјесеца** (на подручју Републике Српске) **или два до три сата једном седмично** (између 75 и 150 сати), колико је предвиђено неким од донесених закона, **недовољно за квалитетну припрему дјеце за полазак у школу**. Већина њих сматра да би било добро када би тај програм трајао свакодневно цијелу школску годину. На подручју Кантона Сарајево програм се реализује једном седмично у трајању од два сата и углавном у поподневном периоду од 17.00 – 19.00 часова, што је, по мишљењу васпитача кратко вријеме али и неприлагођено дјецу која су у послеподневним сатима уморна и деконцентрисана.

Васпитаче брине организовање програма у руралним срединама, јер проблем представља недостатак адекватног простора. Организовање превоза за дјецу је скупо, а проблем представља и сигурност мале дјеце. Већина васпитача је вољна да одлази неколико пута седмично у руралне средине у својој општини како би организовали рад са дјецом у години пред полазак у школу. Могуће је и коришћење простора подручних школа, мјесних заједница и сл., као и имплементација различитих модела попут „путујућих обданишта“ и др.

Слажу се да **су родитељи важни партнери у процесу припреме дјеце за полазак у школу**, те да их управо из тог разлога правовремено треба информисати о организацији програма, колико

дуго траје, да ли се плаћа, ко ће радити са дјецом, које ће садржаје дјеца усвајати, које вјештине унапређивати и развијати, шта родитељи могу радити код куће, како би допринијели cjелокупном развоју своје дјеце и сл. Упркос оваквим становиштима, васпитачи нису навели никакве примјере укључивања родитеља које реализују, или планирају реализовати.

Васпитачи **предлажу различита креативна рјешења** за бољу имплементацију Оквирног закона (играонице цијелу годину, едукација родитеља, адаптација неискоришћених простора, „мобилне“ играонице у руралним срединама, сарадњу са приватним обдаништима и невладиним организацијама, укључивање дјеце из краћих припремних програма у редовне групе и сл).

4. ГЕНЕРАЛНИ ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

ЗАКЉУЧЦИ	ПРЕПОРУКЕ	Надлежност
ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА, АНАЛИЗЕ И СТРАТЕГИЈЕ		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сви закони још увијек нису усаглашени са Оквирним законом ▪ Не постоји јасна, дугорочна стратегија утемељена на анализи стања и потреба све дјеце предшколске доби и породица, као ни јасноћа циљева обавезног предшколског васпитања и образовања ▪ Приоритет није стављен на подршку и помоћ најугроженијој дјечи и породицама ▪ Не постоје релевантни статистички подаци о броју дјеце, посебно оне која припадају угроженим и маргинализованим групама 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Усагласити у потпуности законе на кантоналном и ентитетском нивоу са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању ▪ Израдити анализу стања и потреба, са посебним нагласком на обухват дјеце из угрожених и маргинализованих група. ▪ Израдити дугорочну стратегију за имплементацију Члана 16. Оквирног закона на локалном као и на ентитетском/кантоналном нивоу која би као приоритет поставила обухват дјеце из угрожених и маргинализованих група. Дефинисати стратешке циљеве обухвата дјеце обавезним предшколским програмима, као начина да се подржи развој сваког дјетета и осигура право на приступ квалитетном образовању, чиме би се утицало на смањивање социјалних разлика и сиромаштва те јачање социјалне кохезије. 	<p>Министарства у сарадњи са општинама</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Општине, у већини случајева оснивачи предшколских установа, нису довољно упознате са стањем у овој области, плановима и циљевима као и начинима имплементације Члана 16. Оквирног закона ▪ Не постоји анализа стања и потреба на нивоу општина, као ни релевантни статистички подаци о броју дјеце, посебно дјеце из угрожених и маргинализованих група 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Активно укључити представнике локалне заједнице у све активности у вези са планирањем и имплементацијом обавезног предшколског васпитања и образовања на подручју општина. Анализирати тренутно стање и потребе дјеце и породица, утврдити број дјеце и пројекције стања у будућности, на подручју општине. ▪ Едуковати и сензибилисати надлежне власти, посебно на општинском нивоу, о значају предшколског васпитања и образовања за cjелокупан развој, како појединца, тако и друштва у cjелини, и упознати их са степеном поврата улагања у рани развој и бригу о дјечи предшколског узраста и различитим моделима за подршку дјечи и породицама. ▪ Потаћи заједничко и усаглашено дјеловање свих институција у заједници у пружању подршке и помоћи дјечи и породицама, како у формалним, тако и у неформалним и информалним програмима. 	<p>Министарства, педагошки заводи/ Завод за школство и предшколске институције, НВО, општине и центри за социјални рад</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Једна од кључних препрека је недостатак финансијских средстава у кантоналним/ентитетским, и општинским буџетима за обухват све дјеце обавезним предшколским васпитањем и образовањем 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Поставити предшколство и бригу о дјечи као приоритет како би се у финансирање ове области укључиле и владе, и општине, те више надлежних министарстава (образовање, здравство, социјална заштита) ▪ Истражити и анализирати различите моделе подршке дјечи и породицама, које захтијевају мања средства, али задржавају потребан квалитет ▪ Истражити могућности за суфинансирање из различитих међународних фондова, посебно када су у питању реновирање и опремање простора, обука кадра и сл. Укључити приватни сектор. 	<p>Владе, министарства образовања, здравства, социјалне заштите, педагошки завод/Завод за школство, међународне организације и НВО</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Због ионако малог броја предшколских установа, те значајног броја дјеце која живе у удаљеним подручјима, проблем представља недостатак адекватних просторних ресурса 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Истражити све постојеће ресурсе у заједници и укључити породице и локалну заједницу у рјешавање проблема. Користити просторе школа, мјесних заједница и друге расположиве просторе у заједници. ▪ Израдити стандарде и нормативе, односно процедуре на основу којих би се издавало одобрење да се у одређеним просторима може реализовати предшколски програм 	<p>Општине и друге локалне заједнице министарства</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ У одређеним срединама присутан је недостатак кадра док је у другим дијеловима БиХ значајан број васпитача на бироу за запошљавање 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Подржати запослење васпитача повезивањем агенција за запослење које би информисале васпитаче да у одређеним подручјима недостаје кадра. Осигурати једнака права и услове за рад свим васпитачима. 	
ПРОГРАМИ И ВАСПИТАЧИ		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Цјелодневни програм старије групе у обданишту је углавном, без прилагођавања, пренесен у краћи програм обавезног предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу. ▪ Васпитачи нису имали значајнију додатну едукацију за имплементацију краћих програма у години пред полазак у школу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Потребно је изградити квалитетне програме утемељене на савременим приступима и истраживањима и јасно дефинисати исходе и методе рада са дјецом. Осим тога, потребно је испитати потребе дјеце и породица у локалној заједници и прилагодити програм и садржаје тим потребама. ▪ Васпитачима треба додатна едукација и континуирано стручно усавршавање, како би се упознали са карактеристикама оваквих програма и унаприједили квалитет рада са дјецом и породицама. Посебна подршка и додатна едукација потребна је васпитачима у области укључивања дјеце са потешкоћама у развоју у предшколско васпитање и образовање, као и области рада са породицама. 	<p>Министарства у сарадњи са педагошким заводима/Заводом за школство, факултетима и НВО Агенција за предшколско, сновно и средње образовање</p>

<ul style="list-style-type: none"> Постојећи модели углавном предвиђају око 150 сати рада са дјецом током године, или три мјесеца пред полазак у школу, мада законом то није прецизно дефинисано. Програми не укључују породице, а постоји тенденција ка „школском“ моделу (школаризацији) поучавања дјеце, који није развојно примјерен. 	<ul style="list-style-type: none"> Јасно дефинисати циљеве и принципе обавезних предшколских програма, како би се избјегао приступ школаризације. Развити и испитати различите моделе предшколског васпитања и образовања. Оснивачи предшколских установа требају имати прилику да се упознају са различитим моделима, како би утврдили предности и ограничења сваког од приступа, тестирали моделе у различитим окружењима и заједницама и идентификовали најфикасније и најисплаивије програме, како би се што већем броју дјеце и породица пружила подршка. Тамо гдје није могуће увести формалне програме, потребно је радити на неформалном и информалном васпитању и образовању дјеце предшколског узраста у заједници и пружању подршке породицама. 	<p>Министарства у сарадњи са педагошким заводима/Заводом за школство, факултетима и НВО, Агенција за предшколско, основно и средње образовање</p>
<ul style="list-style-type: none"> Не постоје јасно дефинисани индикатори квалитета, који би послужили као основа за праћење и унапређивање квалитета, као ни анализа почетног стања, која би омогућила утврђивање постигнутих ефеката за дјecu и породице по завршетку програма и касније. 	<ul style="list-style-type: none"> Потребно је израдити стандарде квалитета програма и успоставити систем за праћење и унапређивање квалитета и ефеката оваквих програма у које би били укључени и родитељи, и локална заједница. Реализовати неколико истраживања која би утврдила ефикасност различитих модела, кључне варијабле које утичу на постизање ефеката и на основу тога израдити план даљег развоја, како би се избјегли непотребни трошкови и улагања у некавалитетне програме. 	<p>Министарства у сарадњи са педагошким заводима/Заводом за школство, факултетима и НВО, Агенција за предшколско, основно и средње образовање</p>
РОДИТЕЉИ И СТАРАТЕЉИ		
<ul style="list-style-type: none"> Родитељи су недовољно информисани о самом програму као и својим правима и обавезама Због лоше информисаности и непознавања значаја предшколског васпитања и образовања за развој дјетета, један број родитеља је против увођења ових програма 	<ul style="list-style-type: none"> Потребно је активније укључити родитеље у цијели процес и пружити им адекватне и правремене информације. У зависности од ситуације у општини, потребно је организовати састанке, израдити брошуре за родитеље и осмислити друге начине за адекватно и правремено информисање породица о укључивању дјеце у обавезно предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу Промовисати значај раног васпитања и образовања кроз медије и друге ресурсе заједнице 	<p>Предагошки завод/Завод за школство, локалне заједнице, предшколске установе</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Не постоји довољна подршка породицама, када је у питању јачање њихових родитељских компетенција и подршка развоју дјетета код куће. Улога породице, која је најважнији фактор у развоју дјетета, је изузетно занемарена у стратегијама, програмима и другим документима а доказано је да ефекти овако кратких програма, без подршке породице, нису ефикасни ни дугорочни. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Улога и значај породице мора бити јасно дефинисана и операционализована. Потребно је развити програме за едукацију родитеља, укључити их активно у процес планирања, реализације и евалуације програма у години пред полазак у школу, организовати најмање једном мјесечно активности за родитеље са конкретним идејама о томе како могу подржати развој дјеце код куће, како васпитати дјецу и др. 	<p>Педагошки завод/Завод за школство, локалне заједнице, предшколске установе, НВО</p>
ШКОЛЕ И ДРУГЕ ИНСТИТУЦИЈЕ И ПРОГРАМИ У ЗАЈЕДНИЦИ		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Не постоји јасна повезаност предшколског и школског програма, ни транзициони програми који би осигурали лакши прелаз дјеце из предшколског у основно образовање, а који укључују сарадњу ова два нивоа образовања. ▪ Нема довољно подршке ни сарадње са предшколским програмима, које реализују удружења грађана и друге невладине организације и институције, као ни приватним обдаништима 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Осигурати добру везу и сарадњу између предшколских програма и школе, обезбиједити прилике да се повежу васпитачи и учитељи као и цијеле институције, како би прелаз у школу, за дјецу али и цијеле породице, био лакши, мање стресан и ефикаснији. Уколико се програми реализују у просторима школе, све особље, а посебно управа школе, требају бити активно укључени и пружити подршку предшколској дјечи и породицама као и васпитачима. Ефикасним су се показали и модели у којима су васпитачи и обучени учитељи радили заједно. ▪ Прикупити податке и анализирати постојеће предшколске програме које реализују НВО, удружења грађана, приватне установе и сл. Користити ове ресурсе како би се подржао што већи број дјеце. 	<p>Педагошки завод/Завод за школство, локалне заједнице, предшколске установе, школе, НВО</p>

5. ПРЕГЛЕД СТАЊА ПО ОПШТИНАМА

Преглед стања у 40 општина, на основу којег се урадила ова анализа, даје cjеловитији приказ проблема са којима се суочавају локалне заједнице, приказ могућности и капацитета који постоје у овим заједницама, као и приједлоге за повећање бриге о дјеци предшколског узраста. У овом прегледу пренесени су ставови и мишљења представника локалних власти, као и ставови и мишљења родитеља и васпитача, који су најдиректније заинтересовани за ову проблематику.

5.1. РЕПУБЛИКА СРПСКА:

Министарство просвјете и културе у Влади Републике Српске је, према ријечима мр Наташе Цвијановић, вишег стручног сарадника за предшколско васпитање и образовање, препознало потребу и значај предшколског васпитања и образовања за дјецу у години пред полазак у школу. Међутим, због недостатка материјалних средстава, овај програм још увијек није било могуће имплементирати тако да буде обавезан и бесплатан за сву дјецу (што законом није ни предвиђено).

Процент обухваћености дјече овог узраста је око 10%, према анализама и на основу информација о предшколском васпитању и образовању од новембра 2010. године. У плану Министарства просвјете и културе Републике Српске постоје планови да се постепено, у наредне три године, сва дјеца у години пред полазак у школу обухвате предшколским васпитањем и образовањем. Ове, 2010. године планирано је да се тросатним програмом у трајању од три мјесеца, обухвати једна трећина петогодишњака. У вези с тим, Министарство је већ поднијело информацију на 200. сједници Владе Републике Српске од 02.12.2010. године, а на основу ње је произашао закључак Владе да се задужују Министарство финансија и Министарство просвјете и културе да обезбиједи средства за имплементирање „припремног предшколског васпитања“. У препорукама ових министарстава Влади, тражи се да локалне заједнице направе акционе планове за предшколску дјецу.

Кључне потешкоће и препреке у имплементацији Оквирног закона су недостатак и неопремљеност простора, техничка неопремљеност, недостатак дидактичких материјала. Додатну тешкоћу представља разурђеност руралних средина и лоша путна комуникација.

Један од начина за превазилажење ових препрека био би, уколико би се програм организовао у циклусима, љетном и зимском, да исти простор користи већи број дјече, те да се ангажује кадар са бироа за запослење на основу уговора о привременим и повременим пословима у трајању од три мјесеца.

Када је у питању кадар, не очекују се потешкоће, јер према подацима из октобра 2010. године на Бироу за запослење било је 13 васпитача са ВСС, и 88 васпитача са ВШС. Препреку представља и непостојање адекватне базе података. Према њеним ријечима, потребна је боља умреженост већ постојећих предшколских установа, те боља сарадња локалних заједница и надлежног Министарства.

Ресурси за имплементацију овог Закона, како истиче виши стручни сарадник Цвијановић, су израђен Програм за предшколско васпитање и образовање у Републици Српској, добра педагошка документација (Радне књиге за предшколске установе), Закон о предшколском васпитању, као и подзаконски акти, који су или објављени или у фази израде; добра пракса играоничког програма, која је трајала деценију на просторима Републике Српске; повезаност ресорних министарстава и институција у њиховој надлежности.

Програм предшколског васпитања и образовања је одобрен од стране Министарства а заједничка језгра је његов саставни дио. У фази израде је и Правилник о програмима предшколског васпитања и образовања.

Према плану, Програм ће се реализовати у већ постојећим објектима предшколских установа, приватном и јавном сектору. Сагледава се могућност опремања постојећег адекватног слободног простора у руралним срединама, у просторима подручних школа које су затворене као и у просторијама мјесних заједница. Разматрају се и могућности организације мобилних тимова за рад са дјецом из удаљених средина. Виши стручни сарадник Цвијановић сматра да нема потребе за додатном едукацијом васпитача, јер су они, у оквиру студијског програма стекли знања и вјештине за стварање цјеловитог развојног програма у групи дјеце, у оквиру којег се реализује програм васпитања и образовања дјеце у години пред полазак у школу.

Квалитет програма пратиће Министарство просвјете и културе и Републички педагошки завод у складу са чланом 81. Закона о предшколском васпитању и образовању Републике Српске, и у складу са Правилником о школском надзору.

Родитељи у оквиру свих предшколских програма, имају право и обавезу да буду информисани и укључени у рад институција, да сарађују и буду актери у васпитању и образовању, што је у складу са захтјевима које поставља Програм предшколског васпитања и образовања Републике Српске. Родитељи би прије почетка програма требали добити информације о значају раног учења, развити свијест о важности раног образовања; сазнати више о циљевима и користи које ће дијете имати од похађања предшколског програма и др. Родитеље је потребно информисати о стању у предшколству уопште, као и о загарантованим правима дјеце на квалитетно образовање од рођења.

5.1.1. БАЊА ЛУКА

Бања Лука је велики културни, политички и научни центар у којем, према процјенама живи око 250.000 становника, а велики број младих људи остаје да живи у њој. Према подацима које је изнијела Љубинка Драгојевић, самостални стручни сарадник у Одјељењу за друштвене дјелатности у Бања Луци, око 100.000 грађана је доселило у град, а многи од њих имају породице и малу дјецу, па је потреба за бројем обданишта порасла. У плану је изградња пет обданишта, једног у центру Бања Луке, а осталих у приградским општинама, што зависи од прилива финансијских средстава. Више од 1/3 дјеце предшколског узраста у Републици Српској је у Бања Луци. Економска цијена боравка за једно дијете у обданишту је 400 КМ, а максимални износ партиципације је 165 КМ. Треће и четврто дијете из породице је ослобођено плаћања. У току је правно регулисање статуса приватних обданишта и играоница, и изналагање модалитета приватно-јавног партнерства. „Приватна пракса је законски регулисана и легализован је облик дјелатности и треба времена да се приватна обданишта развију и да евалуира њихова дјелатност“, каже сарадник Драгојевић.

Према подацима са којима располажу у Општини, постоји око 1000 до 1500 дјеце која чекају на упис у први разред основне школе. Око петине те популације се укључи у предшколско васпитање и образовање у трајању од три сата, током три мјесеца. Истиче да у Општини „не могу говорити о имплементацији Оквирног закона, јер ентитет има надлежност над образовањем, тиме Оквирни закон не обавезује, он даје смернице. Ентитети задржавају свој степен самосталности и аутономије“.

Локална заједница, као оснивач предшколске установе (у Бања Луци је то Центар за предшколско васпитање и образовање) има обавезе одређене Законом (издвајање средстава за одржавање обданишта и плате запосленима), док програме васпитно-образовног рада и укључивање дјеце у предшколско васпитање и образовање, према наводима сарадника

Драгојевић, одређује надлежно Министарство. У општини разматрају могућности за обухват све дјеце, али још увијек нема конкретнијих планова јер, *„по систему преноса надлежности, планови треба да крену из Министарства“*.

Један од кључних проблема је тај што дјеца из руралних подручја нису обухваћена никаквим програмом, посебно због велике удаљености од обданишта и школа, па је *могуће да управо због тога нека дјеца неће бити укључена у овај програм*. У општини сматрају да је потребно популаризовати значај укључивања дјеце у обданиште и више информисати јавност о условима укључења дјеце у тромјесечне програме предшколског васпитања и образовања.

Представница Општине наводи низ користи које од предшколских програма имају дјеца, породице и заједница у цјелини, као што су: боља социјализација дјеце, једнак старт и шансе за успјех, лакше одвајање од родитеља, дисциплина и поштивање правила. Једна од предности за локалну заједницу је што би *„заједница добила боље, демократичније грађане који би касније потпомогли развој заједнице“*.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Присутни родитељи, њих укупно 11, су само донекле информисани о Оквирном закону о предшколском васпитању и образовању и то путем медија. Сви сматрају да би дјеца требала похађати обданиште, и то не само једну него више година, и да је то јако важно за адекватан развој детета. Њихов став је да за сву дјецу петогодишњаке *„држава треба да обезбиједи бесплатан програм усклађен са Уставом БиХ“*. *„Потребно је укључити сву, нарочито дјецу из социјално угрожених породица“*, сматрају родитељи наглашавајући да постоје велике разлике међу дјецом која су ишла у обданиште и она која нису, што је често видљиво у даљем школовању.

Већина родитеља није информисана о томе како се Закон проводи у њиховој општини. Износили су искуства из неких бањалучких обданишта која су организовала *„играонички програм“* у години пред полазак у школу, у трајању од три мјесеца. Тај програм је на почетку био бесплатан, а сада и родитељи партиципирају у његовом финансирању. Такође знају да је сваке године све мање и мање дјеце у *„играоничком програму“* управо из разлога што га родитељи финансирају. Неки су сматрали да су забавишне групе (трају током цијеле године у послјијеподневним сатима од 16 до 19 часова и намијењене су дјеци предшколског узраста) програм у коме се дјеца припремају за школу.

Родитељи предлажу различита рјешења. Када је у питању финансирање сматрају да дио треба да сноси држава, дио ентитет, дио локална заједница. Према њиховом мишљењу треба омогућити лакшу регистрацију приватних обданишта које би држава субвенционирала, бар у раду са *петогодишњацима „јер није реално да ће држава направити обданиште у малој општини, а ако се омогући приватнику, он то може лакше урадити“*.

Према њиховом мишљењу, прије поласка у школу дјеца би требала: *„да се социјализирају, да науче комуницирати и понашати се у групи, да се науче дружити. Треба радити на томе да дјеца кроз игру и дружење нешто створе, науче. Дјеца кроз кретање и покрет могу научити много тога. Да се дијете кроз игре развија и да се не оптерећује „великим темама“*.

Сматрају да би и родитељи требали бити укључени у реализацију програма, те да је и њима потребна додатна едукација.

Васпитачи

Сви присутни васпитачи упознати су са Оквирним законом о обавезном предшколском васпитању и образовању. Као представница синдиката, једна васпитачица је имала прилику да учествује у јавним расправама организованим поводом израде Закона о предшколском васпитању и образовању Републике Српске. Већ тада је било назнака да ће се организовати

обавезно предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу, а сада је то обавезно. Сви се слажу да је то потребно, али она сматра да *постоје одређене нејасноће: "Оквирни закон каже да је обавезно у години пред полазак у школу, а наш Закон каже да ентитет може да организује за дјецу у години пред полазак у школу програм у трајању од три мјесеца"*. Представница синдиката такође изражава сумњу о усклађености Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању са Уставом.

Васпитачи имају доста, како истичу, позитивног искуства у организовању тросатног боравка дјеце у обдаништима, у којем је до сада било укључено око 350-400 дјеце са подручја у којима не постоје предшколске установе. Уколико су се дјеца јавила са потребом за припремни програм, Центар је организовао васпитне групе на оним локалитетима гдје је дјеци најближа основна школа. Ове године постоји намјера да се покрене тросатни обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем у руралним подручјима, али не вјерују да ће бити организован обухват све дјеце. Наглашавају значај финансирања и примјер „играоничког програма“ који је био бесплатан у периоду од 1999-2007. године и тада су све групе биле попуњене. Када је финансирање престало, број дјеце се више него значајно смањио.

Васпитачи сматрају да би држава или локална заједница требале финансијски да подрже родитеље са најмање 80% удјела у финансирању, а да сваки родитељ партиципира са највише 20% средстава од укупног износа цијене боравка дјеце. Сматрају да је потребно направити категоризацију родитељских патриципација, едуковати родитеље о потреби и значају предшколског васпитања и образовања и упознати их са законским обавезама.

Васпитачи сматрају да је „*предшколско васпитање и образовање мјера популационе политике и да мора бити брига друштва*“. Наглашавају да све могућности и ресурси нису довољно ни адекватно искоришћени и да би се многи простори могли искористити за обухват већег броја дјеце, посебно у граду гдје тих капацитета има, али и у селу. Наглашавају и то да питање бриге о предшколској дјеци превазилази само расправу о обдаништима, него да се односи и на стварање окружења у заједници за малу дјецу, игралишта и других ресурса којих је све мање.

5.1.2. БИЈЕЉИНА

Бијељина је град и средиште истоимене општине са око 150.000 становника.

На подручју општине Бијељина није почела имплементација Оквирног закона за предшколско васпитање и образовање, јер према постојећим законима у Републици Српској још увијек није предвиђено обавезно предшколско васпитање и образовање у годину пред полазак у школу. На нивоу Општине, према ријечима Наде Бабић, стручног сарадника за друштвене дјелатности, стварају се услови за имплементацију овог Закона и очекује се само подршка од стране Министарства. Направљен је Акциони план за период од 2010. до 2015. године, којим се планира и проведба закона, а ускоро би требало да се крене са реализацијом. Овим планом се предвиђа 100% обухват дјеце. Кључне потешкоће при реализацији програма, према процјени сарадника Бабић, би могле бити неријешена питања инфраструктуре и недостак финансијских средстава. Такође сматра да у граду Бијељини постоје кадровске и просторне претпоставке, док у руралним срединама треба искористити вишак школског простора, а неупослени стручни кадар би требало ангажовати на овом програму.

У Општини брину и о дјеца из угрожених група, тако да у Јањи двије групе дјеце (53 дјеце) бесплатно бораве у обдаништима за које локална заједница обезбјеђује средства.

Општина планира да се програм реализује у јавним и приватним обдаништима. У Дворовима је опремљен простор капацитета за 70-еро дјеце, који је, приликом посљедњих поплава, у одређеној мјери девастиран.

Временски период предвиђен за провођење програма (150 сати), по мишљењу сарадника Бабић, веома је кратак и требао би трајати цијелу школску годину. Такође сматра да би родитељи требали бити укључени у цијели процес припреме дјеце за полазак у школу и да их треба детаљно информисати и упознати са програмом.

У Бијељини постоји потреба и тендеција за отварањем нових обданишта. Економска цијена боравка у обданишту није одређена, а родитељи плаћају 160 КМ у јавним обдаништима, а у приватним од 140 КМ до 240 КМ. Субвенција постоји у државном обданишту: самохрани родитељи плаћају по 120 КМ, ако је двоје дјеце у истом обданишту цијена је за 10% мања, за 3 и више дјеце цијена је 20% мања.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Сви присутни родитељи, њих укупно 6, информације о Оквирном закону о предшколском васпитању и образовању добили су путем медија. Једногласно подржавају овај Закон јер сматрају да ће након припреме дјеца бити знатно спремнија за школски програм. Немају тачне податке да ли се овај програм проводи у Бијељини, иако већина њих претпоставља да то још није заживјело у њиховој општини, а главни разлог је, према њиховим ријечима, непостојање адекватног закона, недостатак новчаних средстава и простора за рад са дјецом овог узраста. Такође немају сазнања о постојању било каквих планова у Општини у вези са реализацијом програма за обавезно предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу. Сматрају да би родитељи могли дати свој допринос овом програму, формирањем иницијативе грађана, која би од власти тражила да се Оквирни закон проводи што досљедније и квалитетније.

Прије почетка програма, родитељи би требали имати сљедеће информације: који су циљеви и задаци овог плана и програма; у којем периоду би дјеца требала обавезно похађати овај програм; да ли ће дјеца бити оцјењивана и на који начин; да ли ће бити обезбијеђен превоз за дјецу и да ли ће се плаћати. Најбоље вријеме за почетак програма, по њиховом мишљењу, је три до шест мјесеци пред полазак у школу или цијелу годину прије поласка у школу.

Родитељи сматрају да је важно за дјецу да прије поласка у школу науче и развију сљедеће: радне навике, социјалне вјештине, да се прилагоде на одвајање од породице, да се науче правилима о личној хигијени, како да користе прибор и сл. Квалитет овог програма би се огледао у томе што би *„имали самостално, за школу спремно и испуњено дијете“*. Укључивање родитеља је потребно и то, по пријелогу родитеља, кроз креативне радионице за њих и дјецу.

Код куће, родитељи уче своју дјецу креативним игрицама, усвајању радних навика, а кроз читање сликовница развијају њихову машту. Образовним властима би хтјели поручити да се у оквиру Закона Републике Српске нагласи да дјеца *морају*, а не да могу похађати програм за предшколско васпитање и образовање, као и да је потребно обезбиједити финансијска средства и простор за сву дјецу како би се програм квалитетније имплементирао.

Васпитачи

Васпитачи који раде са дјецом која су узрастом у години пред полазак у школу, већ су упознати са Оквирним законом, а информацију су добили из разговора са познаницима, колегама, из службених новина, те директним укључивањем у јавне расправе прије доношења Закона о предшколском васпитању и образовању у Републици Српској. Подржавају овај програм и сматрају га потребним јер доприноси бољој социјализацији дјеце прије поласка у школу, бољој адаптацији, помаже дјецу да усвоје основна правила понашања, развијају пажњу и концентрацију и стварају радне навике.

Васпитачи наводе да се овај Закон на подручју општине Бјељина не проводи. У обданиште иду дјеца која су и до сада ишла и у којима васпитачи раде по раније донесеним плановима и програмима. Разлози за овакво стање су одредбе у Закону Републике Српске које не обавезују сву дјецу да похађају предшколске установе у години пред полазак у школу, већ ту одлуку остављају родитељима као отворену могућност избора. Предлажу да се у закону ријеч „може“ замијени са „обавезно“ предшколско васпитање и образовање.

У овом тренутку, према њиховим сазнањима, Општина помаже реализацију овог програма на тај начин што васпитачи из Бијељине одлазе у руралне средине и раде са дјецом предшколског узраста. Брине их недостатак простора у сеоским срединама, као и „отпор родитеља према обавезама“. Потребна им је обука о специфичности овог програма, као и о планирању садржаја.

Сматрају да би квалитетан програм требао омогућити сљедеће: адекватан простор испуњен мноштвом играчака, дидактичког материјала, запослити добро едукован кадар. Квалитетна provedба програма би допринијела уважавању дјечјих потреба и интересовања, поштивању свих аспекта дјечјег развоја, не форсирајући дјецу да читају и пишу прије поласка у школу, јер „обданишта не би требала бити школе“. У израду програма треба да буду укључена стручна лица из области предшколства. Наглашавају да је веома битно да се и родитељи боље упознају са овим програмом: колико траје, када почиње, које би садржаје дјеца учила и сл., а потребне информације би добили путем медија, едукативних радионица, јавних расправа и директног учешћа у раду обданишта или школе.

У свом раду васпитачи настоје да припреме дјецу за полазак у школу, водећи при том рачуна о свим аспектима развоја дјеце, кроз социјализацију, стварање навика код дјеце и усвајањем основних правила понашања.

Образовним властима поручују да је неопходно да обезбиједи средства за реализацију овог програма, да се залажу за предшколско васпитање и образовање као важну карику у цјелокупном образовном систему и да је потребно иницирати промјене у законима Републике Српске.

Други програми: Обданиште „Чика Јова“ у сарадњи са CARITASOM организовао је пилот пројекат за социјализацију и припрему дјеце за школу, кроз који је реализирао програм као 50x3 =150 сати.

5.1.3. БИЛЕЋА

Општина Билећа, према процјенама, има укупно 15.000 становника, од којих 9.000 живи у граду Обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу, на подручју општине Билећа, реализује се од 2009. године. По ријечима Миливоја Радовановића, самосталног сарадника за културу, предшколско и школско образовање, овим програмом је обухваћено 70% дјеце овог узраста на нивоу општине. Програм је припремљен од стране Министарства просвјете и културе Републике Српске, Просвјетно-педагошког завода Републике Српске, обданишта „Будућност“ и надлежних органа општине Билећа. Настоје да овим програмом обухвате сву дјецу, али имају потешкоће финансијске природе, висок степен сиромаштва и незапослености, као и недовољно развијене сеоске средине. Планови и идеје за квалитетнију реализацију програма, на нивоу општине, постоје, а не изостаје ни подршка Министарства просвјете и културе Републике Српске. Постоје и ресурси, и капацитети, но, у овом тренутку потребна је и подршка других донатора. Простор и опрема, према мишљењу самосталног сарадника за културу, предшколско и школско образовање, задовољавају потребе за успјешну реализацију програма. Васпитачи су обучени, а додатна едукација је увијек добро дошла. Очекивања су да ће ускоро бити обухваћена сва дјеца у години пред полазак у школу, а

нарочито је планирано укључивање дјеце из социјално депривираних категорија, као и дјеце са посебним потребама.

Квалитет рада, сматра самостални сарадник Радовановић, требао би се пратити од стране надлежних особа из обданишта, које би уједно радиле и мониторинг. Родитељи би такође требали пратити рад установе и били би максимално укључени у тај рад. Родитеље, такође, треба благовремено информисати о свим појединостима у вези са припремним програмом за школу.

Економски аспект реализације програма је нешто што највише забрињава представника Општине. Економска цијена боравка у обданишту је „велика“. Родитељи плаћају само 20% цијене или 60 КМ за цјелодневни боравак, и 50 КМ за полудневни боравак. У Општини имају субвенције за дјецу из социјалних категорија, а за угрожене групе планирана је помоћ из буџета социјалне заштите.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Већи дио родитеља, њих шест од присутних осам, упознат је са Оквирним законом, а сагласни су да сва дјеца треба да похађају обданиште, или неки припремни програм, прије поласка у школу. Информацију о овом Закону добили су путем медија, од васпитача у обданишту или од познаника. Такође су упознати са податком да Општина планира подржати реализацију овог програма. Сматрају да је најповољније вријеме за почетак програма прољеће, због повољних временских прилика.

Од установе, у којој бораве њихова дјеца, очекују да је угодна, топла, да има потребна помагала за игру и учење, а од васпитача да је „добар“. Родитељи сматрају да свако дијете има право на квалитетно образовање, а већина родитеља мисли да би њихова дјеца, прије поласка у школу, требала бити спремна за читње и писање, што би, по њима, значило да су спремни за школу. Желе да се укључе у овај програм и да, на свој начин, дају допринос.

Скоро нико не предузима посебне активности припреме дјетета за полазак у школу (код куће), јер у већини случајева то раде њихова старија дјеца (браћа и сестре), а исто то очекују и од васпитача. Само два родитеља сматрају да им је потребна стручна помоћ.

Њихова препорука образовним властима је да дјеца полазе у школу са навршених седам година.

Васпитачи

Васпитачи, који раде у јавном обданишту у Билећи, њих шест, већ су упознати са Оквирним законом о предшколству, јер већ раде према његовим одредбама, али у скраћеној верзији. Једногласно подржавају ову одлуку, наглашавајући да је свим обдаништима потребна финансијска подршка од стране надлежних органа. Овај закон се примјењује у њиховој заједници. Имају и планове на основу којих организују свој рад, као и своје приједлоге за још квалитетнију имплементацију програма, те истичу потребу информисања јавности путем медија о овом програму, како би се нагласила његова важност. Брине их финансирање програма.

Васпитачи желе квалитетан програм који би помогао дјецу да што спремнија пођу у школу. У њиховој средини нема сличних програма и васпитних установа, а уколико би и постојали, радо би их подржали.

Образовним властима поручују да помогну све васпитно образовне установе кроз „разне видове помоћи“. Закон у Републици Српској не налаже да је боравак у обданишту или у припремном програму обавезан, а било би добро када би Министарство просвјете и културе било у прилици да финансијски подржи боравак дјеце бар једну школску години прије поласка у школу. Већина васпитача не подржава деветогодишње основно образовање.

5.1.4. ДЕРВЕНТА

Дервента је општина у којој, према процјенама, живи око 43.000 становника. Територија општине је подијељена на 30 мјесних заједница, од којих су 4 градске, а остале су сеоске.

Према подацима са којима располаже Биљана Ђурас, представник Општине Дервента, Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању, познат је само у основним одредбама, али још увијек није заживио ни у Дервенти, као ни у ентитету. Општина још увијек нема конкретне планове по питању овог програма и није предвиђен свеукупни обухват дјеце. Кључне потешкоће су финансијске природе, а главна идеја је већи ангажман државних институција у вези са реализацијом програма, јер Општина не посједује ресурсе за имплементацију овог закона. У почетној фази су препремне активности за почетак програма, које су предвиђене Стратегијом развоја Општине Дервента. Забринутост постоји за питање дошколовања упосленика, тачније ко ће финансирати ту обуку. Према постојећем Закону, тренутни упосленици су заштићени још четири године по питању дошколовања. Питање недостатка простора за предшколско васпитање и образовање сматра се највећим проблемом. Представник Општине, Биљана Ђурас, сумња да ће родитељи показати интерес за учешће у програму, као и у евалуацији истог.

Економска цијена обданишта у Дервенти је 350 КМ, а родитељи плаћају 120 КМ од те цијене. Субвенције се односе на породице које имају двоје или више дјеце у обданишту, и то износи 10% од укупне суме.

Алтернативни програми:

Постоји „Дјечија маштаоница“ у склопу библиотеке која дјелује при обданишту.

Родитељи дјеце која похађају обданиште

Један број испитаних родитеља има информацију о Оквирном закону коју су добили путем медија, док неки уопште нису чули ништа у вези са истим. Сви сматрају да је његова имплементација потребна, али сумњају у његову provedбу због неиспуњења потребних предуслова. Немају довољно сазнања како се проводи на подручју општине Дервента, али на основу података које имају сматрају да је то недовољно и неквалитетно. Нису сва дјеца обухваћена предшколским васпитањем и образовањем и сматрају да је главни разлог за то недостатак материјалних средстава, као и неинформисаност родитеља. Нису упознати да ли у Општини постоје било какви планови за реализацију овог програма, осим да је у току обнављање старог дијела јаслица. Вјерују да би приватна обданишта могла понудити квалитетан програм и услуге.

Истичу потребу за што скоријим почетком провођења програма, за шта је потребно претходно обезбиједити квалитетне предуслове за његово извођење. Приоритетним сматрају информације о едукативној функцији програма, обезбијеђен квалитет рада у склопу установе, стручност запосленика, као и постојање добрих здравствено-хигијенских услова у самој установи. Очекују да ће дјеца, захваљујући овом програму, формирати основне животне навике, унаприједити степен социјализације, те мисле да ће након тога рад са дјецом, када крену у школу, бити много лакши.

Сви родитељи сматрају да би се требали укључити у овај програм и то кроз разне радионице за дјецу и родитеље, као и њиховим директиним учешћем у току реализације рада са дјецом.

Поручују образовним властима да побољшају материјалне услове, да се пронађе рјешење за превоз дјеце из удаљенијих подручја и да утврде начине како би родитељи могли више сарађивати са васпитачима.

Васпитачи

Присутни васпитачи, њих шест, те двије медицинске сестре, упознати су са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању. Сматрају да се Закон треба дорађивати тако да се јасније прецизира број дјеце у групи, радно вријеме за запосленике, разјасни питање дошколовања и сл. Мишљења су да је нови Закон васпитачима нанио више штете него користи, јер су неки васпитачи, због увођења деветогодишњег основног образовања, распоређени да раде у јасличким, умјесто у обданишним групама дјеце. Увођење обавезног предшколског програма би пружило прилику тим васпитачима да се поново врате раду са дјецом предшколског узраста.

Васпитачи сматрају да се Оквирни закон досљедно не проводи у Републици Српској, а самим тим ни у општини Дервента. Разлог за такво стање је, по њиховом мишљењу, првенствено недостатак финансијских средстава, као и недовољна информисаност родитеља. За конкретне планове у Општини нису чули. Сугеришу да са дјецом, пред полазак у школу, требају радити искључиво васпитачи, те да би рад са њима требало осмислити у виду играоница у трајању од четири сата, што подразумева потребу да се обезбиједи простор за прихват дјеце, адекватан стручни кадар, као и потреба за већим улагањем у области предшколства. Присутне васпитаче не брине рад са дјецом у години пред полазак у школу, јер су обучени за рад са тим узрастом, и сматрају да нема потребе за додатном едукацијом.

Родитеље треба упознати са програмом, а информације које ће родитељи добити, требају да произађу из важећих закона. Сматрају да би учешће родитеља у раду са дјецом, као асистента или волонтера, било веома корисно за све. Изражавају забринутост због предвиђене краткоће боравка дјеце у предшколској установи.

Добра припрема дјеце за полазак у школу значи да су дјеца социо-емоционално спремна за додатне обавезе.

5.1.5. ДОБОЈ

Добој је административни и саобраћајни центар региона, који сачињава 89 насељених мјеста, формираних у 73 мјесне заједнице, са приближно 80.000 становника, од чега у самом граду 35.000.

На подручју општине Добој, према сазнањима Гордане Перић, стручног сарадника из области образовања, науке, информатике и културе, у овом моменту нема конкретних планова ни могућности за имплементацију Оквирног закона за предшколско васпитање и образовање. Реализација програма за обавезно предшколско васпитање и образовање претпоставља и одређене финансијске трошкове, које Општина није у прилици обезбиједити. У току је изградња трећег јавног обданишта, али нема довољно средстава за обуку васпитача. Сматра да би се од овог програма могли очекивати позитивни ефекти који би се најбоље видјели онда када би дјеца пошла у први разред основне школе.

Родитељи би требали добити све потребне информације у вези са програмом и то углавном путем медија.

Квалитетан програм, по мишљењу стручног сарадника Перић, подразумева добро опремљен простор, као и прилагођен план и програм рада који би били у корелацији са оним што ће дјеца учити у првом разреду, а за шта би се припремили управо у припремном програму. Веома је битно обезбиједити простор за овај програм у руралним срединама, гдје обданишта уопште не постоје.

Највише је забрињава немогућност имплементације овог Закона. Цијена боравка за једно дијете у обданишту је 130 КМ, субвенција нема.

Алтернативни програм: Центар за дневни боравак дјеце са посебним потребама. Центар финансијски подржава Влада САД путем USAID-а, и Save the Children у сарадњи са добојским Удружењем грађана "Топер".

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању, познат је већини присутних родитеља, њих укупно шест, а информацију су добили углавном путем медија. Сви сматрају да је то веома позитивна одлука, јер је дјеци прије поласка у школу потребна социјализација, али су веома скептични по питању његове реализације. Родитељи не знају како се Закон имплементира на подручју општине Добој, али њихов утисак је да је све што је до сада урађено, у том погледу, недовољно. Обданишта похађају само дјеца чији родитељи имају довољно средстава за његово финансирање. Мисле да у Општини не постоје никакви планови за реализацију програма. Увјерени су да је финансирање главна потешкоћа. Оно што би родитељи требали предузети у вези овог Закона је да утичу на то да се ријеч „може“ замијени са „мора“ и тек тада би држава морала обезбиједити средства за програм који ће припремити сву дјецу за полазак у школу. За сада родитељи само очекују да се Закон усвоји, који ће њихова Општина имплементирати у складу са својим могућностима. За већину родитеља упитна је зрелост 6-годишњака за полазак у школу, као и да се 5-годишњаци припремају за полазак у школу, јер мисле да је за дјецу безболнији полазак у школу са навршених 7 година.

Предлажу да се, гдје год постоји основна школа, у истим просторијама отворе и обданишне групе које би биле или бесплатне, или уз минимално плаћање од стране родитеља.

Поручују образовним властима да је Оквирни закон, по њиховом мишљењу позитиван, добродошао и да је потребно урадити све како би се обезбиједили услови за његову имплементацију.

Васпитачи

Сви присутни васпитачи, њих укупно шест, упознати су са Оквирним законом за предшколско васпитање и образовање и већина њих је добила информацију на радном мјесту, од стране директора или приликом посјете надзорника. Сви су сагласни да је имплементација Закона потребна, али уз цјелокупну подршку државних институција и цијелог система.

У општини Добој само 10% предшколске дјеце борави у обданишту, а главни разлог за ниску стопу обухваћености је незапосленост родитеља и неимање финансијских средстава. Евидентно је да родитељи чија дјеца бораве у вртићу, виде напредак у развоју дјеце, што је резултат васпитног и образовног утицаја обданишта.

У Републици Српској је, према њиховим подацима, комплетна финансијска помоћ сведена на општине и родитељи немају никакве олакшице око плаћања обданишта. Предлажу да се у Закон унесе ставка о обавезном броју сати за предшколско васпитање и образовање, што би иницирало промјену у Уставу, гдје се наводи да је држава дужна финансирати основно образовање, али није и предшколско васпитање и образовање.

Сматрају да је битно информисати родитеље и укључити их у реализацију програма, како у градским тако и у руралним подручјима. О важности васпитања и образовања у предшколском периоду за цјелокупни развој дјетета, родитеље би требало упознати још у првој години дјететова живота. Радионице за родитеље би биле одлична прилика за информисање и едукацију родитеља.

5.1.6. ФОЧА

Општину Фоча чини 95 насељених мјеста организованих у 22 мјесне заједнице. Према расположивим подацима, на подручју општине живи око 25.000 становника.

У посљедњих неколико година, према званичним подацима Општине, природни прираштај је у константном паду, а у посљедње три године број умрлих је већи од броја рођених, па је забиљежена негативна стопа природног прираштаја. Просјечна стопа природног прираштаја у посљедње три године, износила је -2,39%, знатно је испод стопе природног прираштаја у Републици Српској.

На велики број питања, која се тичу имплементације Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању, одговоре је дала Добрица Радовић, директор обданишта „Чика Јова Змај“. На самом почетку разговора директор истиче да је зграда обданишта давно направљена, и да је обданиште у Фочи недовољно велико, али да би се потрудили да се простор обезбиједи, уколико би дошло до увођења обавезног предшколског програма за дјецу у години пред полазак у школу. Истиче да би у том случају обданиште радило и у неколико смјена, јер имају квалитетан кадар, но највећи проблем је недостатак финансијских средстава за ове намјене. Сматра да Општина тренутно није у прилици да обезбиједи довољно средстава за обухват све дјеце предшколским програмом и да локалне заједнице не би могле саме покрити издатке за ту намјену и да би им за то била поребна финансијска помоћ од стране Министарства и Владе. Према мишљењу директора, Добрице Радовић, у Фочи постоји тенденција опадања броја дјеце која бораве у обданишту због пада наталитета, као и због пораста незапослености (прошле године је било 70-еро дјеце у обданишту, а ове године има само 50-еро дјеце). Тромјесечни предшколски програм за дјецу у години пред полазак у школу у Фочи се организује већ 5-6 година, у периоду од 15. марта до 15. јуна сваке године, уз подршку Јавног фонда за дјечју заштиту. CIVITAS је такође помогао у организовању бесплатних радионица за дјецу у руралним срединама, на које је одазив дјеце био веома добар, уз велико задовољство родитеља и васпитача из обданишта који су радили са дјецом.

Представник Општине, Петко Ивановић, самостални стручни сарадник за друштвене дјелатности, истиче да општина „нема инспекцијске ингеренције када је у питању провођење закона“.

Такође додаје да су у општини кључне потешкоће, за проширење обухвата дјеце предшколским васпитањем и образовањем, материјални и просторни проблеми.

Родитељи чија су дјеца укључена у неки предшколски програм

Нико од присутних родитеља нема информацију о Оквирном закону за предшколско васпитање и образовање, иако се сви слажу да је веома потребан. Истичу да провођење овог Закона у њиховој општини није обавезно и да ни сва дјеца нису обухваћена обавезним програмом. Предшколски програм, који се у њиховој општини организује, се плаћа 50 КМ, а за тај новац дјецу није обезбијеђена чак ни ужина. Не знају да ли има било каквих планова у Општини у вези са Оквирним законом и припремним програмом. Предлажу да обавезни предшколски програм треба да траје бар једну школску/педагошку годину, јер је период од три мјесеца прекратак.

Од установе, у којој бораве њихова дјеца, очекују квалитетно образовање и рад са дјецом.

Васпитачи

Четири присутна васпитача и једна учитељица већ имају информацију о Оквирном закону за предшколско васпитање и образовање, али нису имали прилику да га прочитају и протумаче. Сви се слажу да је тај Закон потребан и да предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу треба да буде обавезујуће. Имплементација овог Закона и организован рад са дјецом би допринијели бољој социјализацији дјеце, стицању елементарних знања и вјештина дјеце пред полазак у школу, „значајно би се утицало на развијање дјечјих

когнитивних способности и дјеца би била спремнија за озбиљније школске обавезе“. На њиховом подручју Закон се проводи дјелимично, а не знају да ли у Општини има било каквих планова у вези са досљедном примјеном овог закона. Познато им је да је општинско обданиште организовало рад са двије групе предшколаца, у Фочи и Миљевини.

Предлажу да се учине сви потребни напори како би се благовремено превазишли проблеми материјалне природе за имплементацију програма. Све друго, неопходно за рад са дјецом, постоји у обданишту и ван обданишта. Васпитачи би радили и продужено радно вријеме, рад би се могао организовати у двије или три групе, као и у различитим смјенама, а у Миљевини и Броду већ постоји и едукован кадар.

Сматрају да би држава требала помоћи у финансирању програма, ако не са више онда барем са пола од укупне цијене, а другу половину да финансира Општина. Мисле да се закони требају поштовати и да би било могуће да се он имплементира пошто већ постоје одговарајући простори за дјецу и довољно кадра за provedбу васпитно-образовних активности.

Наводе своје искуство у раду са дјецом на припремном тромјесечном програму и сматрају да није довољно радити са дјецом у години пред полазак у школу само три мјесеца. Мишљења су да је „ и то боље него ништа“. На основу искуства наводе да дјеци треба доста времена за адаптацију, па су предвиђене активности доста „згуснуте“ у кратком временском периоду. Будући да дјеца нису имала искуства са организованим васпитно-образовним радом и да се нека од њих, на примјер, никада раније, нису сусрела са дидактичким играчкама, боје се да понекад не оптерете дјецу количином садржаја и нових информација.

Образовним властима поручују да је рани раст и развој веома битан и да ту чињеницу треба искористити.

5.1.7. ГРАДИШКА

Општину Градишка насељава 62.000 становника, од којих 18.000 на градском подручју.

Општина има 69 села, организованих у 53 мјесне заједнице. На подручју општине ради 7 централних основних школа, у чијем саставу је 31 подручна школа, од чега су 3 осморазредне и 28 четвороразредних. У систему разгранате школске мреже, основним образовањем је обухваћено 5300 ученика.

Почетак имплементације Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању, на подручју општине Градишка, очекује се до 2020. године и то кроз ширење мреже постојећих капацитета како у граду, тако и у руралним подручјима. Прецизних планова за сада нема, првенствено због недостатка материјалних средстава, опреме и стручног кадра, а за то је потребна помоћ и подршка Владе и ресорног министарства, истиче Драгана Граховац, директор Јавне установе за предшколско васпитање и образовање дјеце „Лепа Радић“.

Обданишта у Градишци раде пуним капацитетом. Економска цијена обданишта је 350 КМ, а родитељи плаћају 120 КМ. Алтернативни програми не постоје, као ни посебне стратегије за помоћ дјеци угрожених група.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Група родитеља, чија дјеца похађају обданиште, су већ на самом почетку исказали изузетно задовољство обдаништем и увјерени су да је предшколско васпитање и образовање изузетно важно за развој дјеце. За члан Закона којим се регулише обавезно похађање предшколских програма, чуло је неколико родитеља из медија или од других родитеља и изузетно га подржавају наглашавајући дјечју потребу за развијањем самосталности, социјализацијом, стицањем разних вјештина, стицањем радних навика и др.

Када је у питању имплементација Закона, родитеље највише брине како ће ускладити своје обавезе и вријеме са обавезама дјетета, те да ли ће 3 мјесеца бити довољно да се дјеци пружи све потребно. Као и остале родитеље који су учествовали у истраживању, занима их начин финансирања програма и друге релевантне информације.

Васпитачи

Васпитачи који раде у обданишту у Градишци, упознати су са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању и слажу се да је обавезан обухват дјеце, годину дана пред полазак у школу, веома важан и потребан, како би свако дијете имало једнаке шансе и лакше се прилагодило школским обавезама.

Како нас увјеравају васпитачи, већина дјеце у Градишци обухваћена је предшколским програмима у обдаништима и играоницама, али сматрају да држава треба обезбиједити једнаке услове сваком дјетету, подржати и приватна обданишта и осигурати финансијска средства за реализацију програма за сву дјецу.

Васпитачи сматрају да је стручно усавршавање увијек потребно, јер дјеци треба пружити квалитетно васпитање и образовање кроз програм који „дозвољава васпитачима слободу избора, и у којем су дјеца носиоци активности, те који је подређен њиховом напредовању“. Годину дана пред полазак у школу важно је, према њиховом мишљењу, код дјеце развијати социјалне вјештине, самосталност, радне навике, културно-хигијенске навике, вјештине комуникације и др.

Правовремено и адекватно информисање и активно укључивање родитеља, васпитачи сматрају изузетно значајним, али немају довољно конкретних идеја како то реализовати.

Васпитачи су хтјели нагласити да је рано укључивање дјеце у предшколско васпитање и образовање важно за свако друштво, а сада је, према њиховом мишљењу, веома занемарено и запостављено, те сматрају да се недовољно уважава њихово мишљење, и да се обданишта недовољно посјећују.

5.1.8. КОТОР-ВАРОШ

Према процјенама Републичког завода за статистику Републике Српске у општини Котор Варош живи око 20.000 становника, а општину чине 42 насељена мјеста.

На подручју општине Котор Варош, Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању, према ријечима Енисе Божичковић, предсједника Скупштине општине Котор Варош, још увијек није заживио као обавезан, „али зна да је обавезно“. У Котор Вароши само је 29 дјеце у старијој обданишној групи, а у први разред, на подручју општине, уписано је 280 дјеце. Још увијек није предвиђен 100% обухват дјеце предшколског узраста обавезним предшколским васпитањем и образовањем, а кључне потешкоће за имплементацију су финансирање, разуђеност општине и незапосленост родитеља. За сада нису размишљали о припремном програму, јер још увијек није законска обавеза. Од потребних ресурса имају простор, а финансијска помоћ за опремање истог је веома потребна.

Како истиче предсједник Скупштине, највећу корист од припремног програма имала би дјеца, због боље социјализације, а родитељи би имали помоћ од стране стручних едукатора. Нема конкретних планова „али у Стратегији развоја Општине за 2010-2020. годину планирана је изградња дневног боравка за дјецу пред полазак у школу“, што би засигурно повећало степен обухвата дјеце предшколским васпитањем и образовањем. Сматара да ће се све потребне припреме урадити тимски, уколико дође до политичке одлуке о обавезном укључивању петогодишњака у предшколски програм.

За сада имају довољно васпитача, али за потребе програма, могли би се додатно едуковати и учитељи. Родитељима треба објаснити која је сврха програма и коју би корист имала дјеца од истог. Предлаже да се ради на сензибилизацији родитеља. Нема тачну информацију економске цијене боравка у обданишту, осим да Општина годишње издвоји 220 000 КМ за потребе обданишта.

Алтернативни програми: UNICEF – интегрисани центри путем којих одређен број дјеце прима услуге.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Већина присутних родитеља, њих 12, није чула за Оквирни закон, а имали су дјелимичну информацију да су петогодишњаци, у току прошле године, три мјесеца похађали обданиште. Мишљења родитеља у вези овог Закона су подијељена. Неки мисле да је то добро за дјецу, док се већина не слаже, уз аргументацију да је то прерано за дијете, као и да би то њима створило додатне обавезе (одвођење и довођење дјеце). Нико од присутних родитеља не зна како се проводи Оквирни закон на њиховом подручју, једино мисле да је само 5% дјеце обухваћено предшколским васпитањем и образовањем у обданишту. Дјеца у години пред полазак у школу нису обухваћена обавезним предшколским програмом. Није им познато да ли постоје било какви планови у Општини у вези са овим питањем. Сматрају да цијела иницијатива треба да крене од начелника Општине. Степен укључености дјеце би, по њиховој процјени, био већи уколико је програм бесплатан, ако буде организован превоз за дјецу из руралних подручја и уколико се организује у најближим школама. Примјетан је страх од организације програма у неусловним просторијама.

Информације које би вољели имати о обавезном предшколском програму су у вези с тим шта ће дјеца радити, по којем програму, могу ли се дјеца из припремног програма „уклопити“ са оном која су похађала обданиште, колико ће дуго трајати дневне обавезе, хоће ли имати храну и ко ће радити с њима. Сматрају да би било најбоље када би програм трајао три мјесеца и то непосредно прије почетка школе. Највише их брине хоће ли се обезбиједити одговарајући простор за дјецу.

По мишљењу родитеља, дјеца би прије поласка у школу требала да развију и стекну одређене пожељне навике, да се знају организовати, да развију самопоуздање, да науче држати оловку у руци, да уче да дијеле ствари и играчке са другом дјецом и сл.

Родитељи би требали бити укључени у програм како би били упознати са оним шта и како њихово дијете учи и какав садржај усваја. Потребна им је едукација у вези са развојем и васпитањем дјеце.

Васпитачи

Присутни васпитачи, њих шест, као и један учитељ знају за Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању, а информацију су добили од свог директора. Поменули су и сличан „играонички програм“ који се реализовао у периоду од 1999. до 2006. године, финансиран од стране Јавног фонда за дјечју заштиту, а који се проводио у прољетним мјесецима, у периоду од три мјесеца, по три сата седмично. Њиме су била обухваћена дјеца која не похађају обданиште, као и дјеца из социјално угрожених породица. У каснијој фази играоничког програма, родитељи су партиципирали у финансирању, па су тако прошле године организовали, уз родитељско плаћање, исти програм за петогодишњаке. Не знају како се Оквирни закон имплементира у њиховој општини и сматрају да нису сва дјеца обухваћена предшколским васпитањем и образовањем, а главни разлог је финансирање, јер родитељи плаћају по 100 КМ мјесечно за боравак дјетета у обданишту. Мишљења су да у Општини нема никаквих планова у вези са овим Законом. Покренута је иницијатива Центра младих да организују програм за дјецу предшколског узраста, али их Општина није подржала, јер

„општинари сматрају да терет раног образовања могу да преузму невладине организације, али то су пројектне активности које трају два до три мјесеца, и када финансијер оде, гаси се“.

Предлажу да је неопходно укључити дјецу из руралних средина у програм предшколског васпитања и образовања, и да је за сву дјецу потребно обезбиједити одговарајући простор и средства за рад.

Васпитачи сматрају да им за рад са дјецом у припремном програму не треба додатна едукација, јер су потребне компетенције стекли на факултету. Квалитетан програм, по њихом мишљењу, је онај програм који је прилагођен узрасту, различитостима дјеце и у коме дјеца имају могућност избора. Добар програм такође подразумијева и добре материјалне услове.

Родитељи требају информације, прије свега, о томе је ли програм обавезан или не, као и које су користи за њихово дијете, о значају учења у том периоду, да ли је програм бесплатан и сл.

У њиховим обдаништима припремају дјецу за полазак у школу развијајући им самопоуздање, самосталност, потичу рад у групи, поштовање других, уче их одговорности, вјежбају графомоторичку спретност,...

5.1.9. ЛАКТАШИ

На подручју општине Лакташи, према незваничним процјенама, живи преко 40.000 становника. У општини дјелује једно дјечје обданиште смјештено у објекту који је недавно саниран и опремљен, са укупним капацитетом за 175-оро дјеце. Дограђен је и додатни објект у Гламочанима, као подручна јединица истог обданишта. Капацитет овог обданишта је 86-оро дјеце. У овој општини постоје и четири основне школе са пет подручних школа у којима основно образовање стиче око 3.300 ученика.

На подручју општине Лакташи, према подацима са којима располаже Милан Гвоздерац, стручни сарадник за привреду и друштвене дјелатности, степен обухвата дјеце предшколског узраста са организованим васпитањем и образовањем је далеко највећи у окружењу и износи укупно 45,78% дјеце. Од укупно 397 дјеце колико их је уписано у први разред, 104 је боравило у обданишту, а 70 у играоницама (три сата дневно, три мјесеца). Још увијек нема назнака када ће почети имплементација Оквирног закона за предшколско васпитање и образовање. За успјешну реализацију овог програма потребно је изградити нова обданишта, обезбиједити материјалну подршку од стране Министарства, урадити санацију и преуређивање неких неискоришћених простора. Средњорочним планом Општине Лакташи, планирана је изградња објекта за јаслице и још два обданишта у руралном подручју.

Ефекти програма за обавезно предшколско васпитање и образовање, по мишљењу стручног сарадника Гвоздерац, би били вишеструки, а то би значило да су дјеца боље социјализирана, самосталнија, емоционално зрелија, са развијеним способностима и са потребним вјештинама за полазак у школу. То би требао понудити квалитетан програм који би, поред квалификованог кадра, подразумијевао и сигуран и добро опремељен простор за рад са дјецом.

У Лакташима је економска цијена обданишта по дјетету 300 КМ, али у просјеку родитељи плаћају по 120 КМ. Дјеца из вишечланих породица и породица самохраних родитеља плаћају 100 КМ, за треће дијете у обданишту, и за дјецу ратних војних инвалида, обданиште је бесплатно.

Алтернативни програми:

- UNICEF – Интегрисани центар за рани раст и развој.
- Омладински центар реализује програме за дјецу са посебним потребама.

Родитељи дјеце која похађају обданиште

Присутни родитељи, њих укупно осам, већ су упознати са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, а информацију су добили од познаника. Такође сви подржавају ову законску одлуку и наглашавају потребу да се дјеца адекватно припреме за полазак у школу. Немају тачну информацију да ли се и како овај Закон проводи у Лакташима.

На основу података које родитељи имају, дјеца у години пред полазак у школу, до сада нису била обавезна да похађају обданиште, али је већи број дјеце имао прилику да добије потребну „припрему“ у обданишту или играоницама које организују активности управо за ову сврху. Нису упознати да ли Општина има конкретне планове за имплементацију ове законске одлуке. Већина родитеља сматра да они не могу утицати на коначну одлуку за почетак овог програма, јер је потребно задовољити одређене материјалне услове, а то је у надлежности друштва.

Родитеље првенствено занима ко ће радити са дјецом, колико ће се плаћати, колико траје програм, начин на који ће се програм проводити. Најбоље вријеме за реализацију програма, по њиховом мишљењу, је три мјесеца пред полазак у школу, односно након обављеног систематског прегледа за полазак у школу, у априлу.

Када је у питању реализација овог програма, родитеље највише брине да ли Општина има довољно слуха за овај програм и какви су услови за његово провођење (простор, финансирање, стручни кадар и превоз дјеце).

Сматрају да би дјеца прије поласка у школу требала имати потребне социјалне вјештине, да су самостална, да посједују одређена предзнања, да имају прилику да се играју и развијају моторику. Очекују професионалне и креативне васпитаче, који су отворени за сарадњу са родитељима и да имају коректан однос са дјецом.

Родитељи су једногласни када је у питању потреба за њихово укључивање у овај програм и мишљења су да без добре сарадње родитеља и васпитача максималан напредак дјеце није могућ. Сарадња би требала бити свакодневна, учешћем у радионицама, у организацији приредби, у директном раду са дјецом, приликом органозовања прослава и излета.

У свом дому, већина родитеља континуирано ради са дјецом: читајући дјецу, причајући приче, разговарајући на одређену тему, која је дјецу занимљива, цртајући и подстичући дјецу да развијају своје потенцијале. Родитељи сматрају да би им боља материјална ситуација помогла да квалитетније утичу на развој своје дјеце и њихову припрему за полазак у школу, као и стручна помоћ коју би добили путем радионица, консултација или литературе.

Образовним властима би поручили да усвоје закон за обавезно предшколско васпитање и образовање, обезбиједи потребна средства за овај програм, школују квалитетан кадар, и да не занемарују предшколство. Сматрају да друштво мало улаже у дјецу.

Васпитачи

Васпитачи су упознати са Законом кроз разговор са директором установе. Сви васпитачи, њих укупно осам, сагласни су да је обавезно укључивање дјеце у предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу веома важно јер је „предшколство темељ цјеложивотног учења, дјеца се квалитетније припремају за школу, постижу два пута боље резултате у школи, брже се адаптирају, слободније комуницирају, боље се сналазе у школи, дјеца су самосталнија, самопоузданија, развијенија им је ситна моторика“.

За реализацију обавезног предшколског програма, васпитачи предлажу да се адаптирају неискоришћени простори, осмисли краћи боравак у обданишту, организују играонице у току цијеле године, организују едукације за родитеље и сл. Највише их брине што родитељи нису свјесни значаја раног учења, затим питање обезбјеђивања потребног простора за сву дјецу, то што програми у обдаништима и школама нису усаглашени, ко ће финансирати и обезбиједити потребан кадар и др.

5.1.10. ЛОПАРЕ

Општину Лопаре чине 33 насељена мјеста, организована у 25 мјесних заједница у којима живи око 17.000 становника.

У Општини Лопаре, како наводи Љиљана Савић-Керовић, сарадник за локално-економски развој, већ су упознати са Оквирним законом за предшколско васпитање и образовање. На подручју ове општине око 30-40% дјеце предшколског узраста обухваћено је предшколским васпитањем и образовањем. Општина има за циљ да сва дјеца прођу кроз неопходну предшколску припрему за школу, али кључна потешкоћа је недостатак одговарајућег простора, јер у цијелој општини Лопаре ради само једно дјечје обданиште, што значи да су дјеци из руралних средина ускраћене прилике да бораве у обданишту. Томе треба додати и податке о веома тешкој економској ситуацији у којој се налазе родитељи. Ове потешкоће се, према ријечима сарадника Савић-Керовић, могу превазићи само системским рјешавањем проблема, уз веће ангажовање државних институција које би, првенствено, финансијски помогле имплементацију програма, те заједничке пројекте (Агенције, образовне институције, Заводи) којим би се у подручним школама омогућила дјецима реализација предшколских програма. Потребни су ресурси за имплементацију овог Закона, према ријечима Савић-Керовић, од државних до општинских, као и могућа средства домаћих и страних донатора, јер општина Лопаре спада у ранг најнеразвијених општина у Републици Српској, са малим могућностима за буџетска издвајања. Очекивани ефекти примјене ових активности би били остваривање једнаког приступа образовања за сву дјецу, боља сарадња између свих актера образовног процеса, као и потреба за усавршавањем образовних програма и континуираном едукацијом лица која их проводе како би се систем што више прилагодио дјецима и њиховим потребама. За дјецу из маргинализованих група до сада није реализован никакав програм, а не постоје ни било какве субвенције.

У овом моменту програм предшколског образовања реализује дјечје обданиште, у складу са законским одредбама, и даје га на усвајање Скупштини општине Лопаре. У Општини сматрају да је неопходно започети образовање дјеце на овај начин, прилагођен дјечјим могућностима и потребама, како би се дјеца боље припремила за даље школовање, а посебно истичу значај овог програма за дјецу из руралних средина. У евалуацији програма би требали учествовати сви: родитељи, васпитачи, наставници из основних школа, представници општине и других локалних институција.

Родитељи су добили информацију да је ријеч о обавезној, законом дефинисаној активности која је веома важна за дијете, а која се реализује у обданишту или школи, траје три мјесеца сваког радног дана по 3 сата и да се активности реализују у адекватном простору.

Економска цијена боравка у обданишту за цјелодневни боравак је 300 КМ, родитељи плаћају 100 КМ, а за тростатни боравак 30 КМ. Родитељи који имају четворо или више дјеце, ослобођени су плаћања.

Васпитачи

Присутни учитељи из основне школе, њих четири и један васпитач из обданишта, упознати су са обавезом да дјеца предшколског узраста похађају предшколски програм у години пред

полазак у школу, а информацију су добили путем медија. Сви су сагласни да је то неопходно, јер је примјетна разлика, на почетку школске године, између дјеце која су похађала неки предшколски програм и дјеце која нису похађала ниједан програм. Закон се не проводи за сву дјецу. У 2005. години Завод за дјечју заштиту је финансирао играонице за дјецу предшколског узраста у трајању од два мјесеца. Након тога, због неадекватних материјалних услова, организован је само у подручним школама.

Учитељи наглашавају да су прошле године имали драстичан пад уписа дјеце у први разред, скоро 50% у односу на предходну школску годину. Разуђеност подручја и велика удаљеност до школе је велики проблем за организовање припремне наставе на подручју општине Лопаре. Евидентно је постепено „гашења села“ и у већини њих буде само по једно дијете у првом разреду. Општина нема средстава за превоз дјеце до Лопара.

Обданиште, према њиховим ријечима, сваке године предлаже план Општини за реализацију припреме дјеце за школу. Сматрају да би било добро да се тај програм и даље реализује.

Брине их недостатак материјалних средстава, смањен број дјеце, као и ставови родитеља у вези са обвезним укључивањем дјеце у предшколско васпитање и образовање. Васпитачи не требају додатну обуку за рад у припремном програму, док је за учитеље неопходна.

5.1.11. НОВИ ГРАД

Новоградска општина има 48 насеља од којих је једно насеље градско (Нови Град), четири насеља су мјештовитог типа, а остало су сеоска насеља. Нови Град, према подацима којима располаже Боривоје Јапунџа, сарадник за образовање, спада у ред најразвијенијих општина са 25.000 до 28.000 становника и 5.000 незапослених од укупног броја радно способног становништва. На подручју општине Нови Град, имплементација Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању није заживјела кроз обавезан програм предшколског васпитања и образовања, јер поштују законе Републике Српске, а по тим законима, то још увијек није обавезно. У обданишту у Новом Граду за сада, борави 58 дјеце, од јасличког до предшколског узраста. Истиче да је веома тешко говорити о тачном проценту обухвата дјеце, јер нема пописа становништва, а матичне службе су неумрежене. Нови Град нема породилиште, па се дјеца углавном рађају у Приједору или Бања Луци, тако да немају базу података. У овом моменту немогуће је говорити или планирати 100% обухвата дјеце, јер нема довољно финансијских средстава: „Привреда не ради, родитељи не раде, у буџету је мало средстава. Једино што имамо је то да у граду располажемо са објектом и кадром“. У Општини немају конкретних планова у вези са имплементацијом Оквирног закона, а очекују помоћ и подршку из Министарства просвјете и културе Републике Српске. Програм би био од велике користи за сву дјецу, а нарочито за дјецу из руралних средина. Сматра да би овај програм помогао дјечи да се припреме за полазак у школу, јер би дјеца била емотивно, социјално и интелектуално спремнија за школске обавезе.

Родитељи би требали знати шта њихова дјеца уче и како напредују. Њих у овом моменту занима да ли је програм бесплатан или би родитељи морали плаћати.

Брине га безбједност дјеце, јер сматра да у обдаништима нису најбољи услови за рад, те да ниједно обданиште нема обезбијеђен надзор. У том контексту додаје да, уколико у једном објекту борави велики број петогодишњака, то би било „страшно по дјецу“. „Много дјеце на малом простору је велики изазов и морали бисмо да радимо и са другим службама, нпр. да затворимо један дио улице.“ Такође га брине и финансирање, јер је општински буџет мали.

Економска цијена боравка у обданишту је 300 КМ, а родитељи плаћају 100 КМ. И поред тешке ситуације имају субвенције, а то би значило да, уколико у обданиште иде двоје дјеце из једне

породице, родитељи плаћају 30%, а за троје 50%. За породице са четворо, или више дјеце, постоји могућност бесплатног боравка у обданишту. На тај начин се стимулише наталитет и укључују дјеца из маргинализованих група.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Нико од присутних родитеља, њих укупно девет, није чуо за Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању, али сви се слажу да би то било добро за свако дијете, јер је то добра прилика да дјеца науче да живе у колективу и са својим вршњацима, пошто немају довољно вршњака у свом окружењу, те да предшколско васпитање и образовање помаже у адаптацији дјеце за боравак у школском простору. Не знају како се на њиховом подручју проводи овај Закон и мисле да нису сва дјеца предшколског узраста обухваћена овим програмом. Није им познато да ли Општина има било каквих планова по овом питању. Главни разлог, што дјеца не иду у обданиште, је лоша економска ситуација у граду и у породицама.

Прије почетка програма, родитељи би жељели знати: шта ће дјеца радити, по ком програму, хоће ли рад бити организован кроз игру, те ко ће радити са дјецом. Најбоље вријеме за почетак програма је, како наводе, непосредно прије почетка школе. Брине их непостојање одговарајућег простора, кадра, као и финансирање програма.

Сматрају да би дијете, прије поласка у школу, требало бити отворено, самостално, сигурно, да усвоји правила понашања, развије концентрацију, као и да зна шта се од њега очекује. Родитељи би требали бити укључени у припремни програм, јер би сваки родитељ желио знати како његово дијете напредује.

Образовним властима поручују да за петогодишњаке обезбиједи бесплатан програм предшколског васпитања и образовања, а за дјецу из руралних средина да обезбиједи одговарајући простор за игру и рад.

Васпитачи

Већина присутних васпитача чула је за Оквирни закон који предвиђа обавезно предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу, углавном као незваничну информацију, путем медија или од познаника. Слажу се да је такав закон „апсолутно потребан и да предшколство треба бити обавезно“. Сматрају да би од тога сви имали корист: дјеца, родитељи и школа, јер би дјеца била самосталнија, спремнија за школске обавезе, сигурнија и социјализиранија. Према њиховој процјени, користи би имало и обданиште јер, како наводе, некада је у њему боравило по 300 дјеце, а данас само њих 58-еро.

У њиховој општини нису сва дјеца обухваћена програмима за предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу, а главни разлози за то су: лоша финансијска ситуација, незапосленост родитеља и лоше стање привреде. У Општини, за сада, нема планова за увођење оваквог програма. Наводе да су већ разговарали са представницима Општине у вези са покретањем иницијативе за тромјесечни и тростатни програм за петогодишњаке. То је у фази припреме, јер стручно особље обданишта још увијек није дефинисало када и како ће осмислити рад са дјецом. Сматрају да би обданишта морала организовати рад са дјецом у години пред полазак у школу, а не школе.

Предлажу да обданишта помогну реализацију овог програма тако што ће организовати рад у послеподневним сатима (за петогодишњаке) и тражити помоћ донатора. Брину их финансијска средства и недовољна информисаност родитеља о значају предшколског узраста.

Родитеље треба укључити у процес и упознати их са податком да је ријеч о обавезном програму, као и понудити им све потребне информације.

У обданишту дјецу припремају за полазак у школу, кроз учење и развијање сљедећих квалитета: самосталност, самопоуздање кроз игру и рад у групи, учећи их при том толеранцији, те усвајању здравствено-хигијенских навика.

5.1.12. ПРИЈЕДОР

Општина Приједор има 49 мјесних заједница а број становништва, према незваничним процјенама, је 100.000. Данас на подручју општине ради дјечје обданиште са 5 радних јединица, у којима борави око 500 дјеце предшколског узраста, те 12 основних и 6 средњих школа, са око 12.000 ученика. У Приједору постоји потреба за отварањем нових обданишта, и то је један од приоритетних задатака у Стратегији развоја Општине у наредних пет година. Планира се изградња два обданишта, у новим насељима, јер су садашњи капацитети недовољни с обзиром на потребе.

На подручју општине Приједор, како истиче Оливера Росић, сарадник из области образовања у Одјељењу за друштвене дјелатности, Оквирни закон за предшколско васпитање и образовање није још увијек заживио, али у Одјељењу знају да је предшколско обавезно за дјецу у години пред полазак у школу. У Приједору је, тренутно, 29% дјеце у години пред полазак у школу уписано у цјелодневни програм дјечјег обданишта. Процјена популације дјеце у години пред полазак у школу је око 220 дјеце, на основу уписа дјеце у први разред основне школе. Било би у интересу свих да је обухват дјеце 100%, али у Општини постоје ограничења: недовољно финансијских средстава, недостатак простора и кадра. Поред финансирања, територијална разуђеност је велика потешкоћа, јер општина заузима простор од око 800 км²; нека села су удаљена и по 40 км², па је веома тешко доводити дјецу у центар града. Међутим, школе и мјесне заједнице у руралним срединама би се лако могле прилагодити и организовати васпитно-образовни рад са петогодишњом дјецом. Многе школе су обновљене, тако да се за ове потребе може у њима адаптирати простор.

Поред тога, проблем је у кадру, јер нема довољно едуцираних васпитача. Истиче да, када би имали конкретан програм и план укључивања дјеце у предшколски програм, имали би и идеја, а неопходно би било и да се у локалном буџету одвоји намјенска ставка за петогодишњаке. Важно би било вршити и сталну едукацију родитеља у руралним срединама и родитеља из маргинализованих група, јер се у Приједору, као оправдан и ефикасан, показао пројекат едукације родитеља ромске националности. Иницијатива треба да дође и од родитеља и НВО, јер имају позитивна искуства са организацијом Save the Children из 1997. године.

У Играоничком програму, који се раније организовао, акценат је био на дјецу из маргинализованих група. Међутим, када се сада овај програм реализује у обданишту, иде на конкурс, те родитељи петогодишњака партиципирају у програму. Прошле године је, како наводи, било три групе дјеце која долазе из ситуираних породица, јер родитељи финансирају боравак у обданишту. Програм предшколског васпитања и образовања припремио је Републички педагошки завод, а исти се реализује у јавној предшколској установи, у три дјечја обданишта. Очекивана су средства од Министарства просвјете и културе Републике Српске, али досадашња пракса говори да су родитељи све финансирани док су обданишта дала простор и опрему. Васпитачи су додатно обучени. Програм је прошле године трајао четири мјесеца, од фебруара до маја. Партиципација родитеља за боравак у обданишту износи 120 КМ. Општина финансира за предшколску установу опрему, материјал, текуће одржавање, комуналије, изградњу. У Општини издвајају средства за субвенцирање, која износе 20 000 КМ за потребе дјеце кориснике социјалних права.

Алтернативни програми:

„У Приједору има много НВО, али се нико не бави предшколском дјецом. На конкурсима које отвара Општина за НВО пројекте, до сада се нико није појавио са пројектима подршке васпитању и образовању мале дјеце. Општина сваке године доноси приоритете. Ове године је приоритет образовање, али се обично изаберу програми за едукацију. Можда са НВО треба више радити да се они отворе према овом узрасту, да направе добар пројекат и да их Општина финансира. У мају 2010. године је изашао конкурс, гдје се јавило око 35 НВО, а одобрено је 8-9 пројеката.“

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Већина присутних родитеља није била упозната са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, а ни са чланом који предвиђа обавезно укључивање петогодишњака у припремни програм. Сви сматрају да би дјеца требала похађати обданиште, и то не само једну годину него више година, и да је то јако важно за адекватан развој дјетета. Сматрају да постоје велике разлике између дјеце која су ишла у обданиште и оне која нису, а које су видљиве онда када дјеца пођу у школу („велике су разлике међу дјецом при игрању и упућенији су у оно што их очекује у школи“, кажу учитељи). Не знају да ли у Општини има планова о већем обухвату дјеце предшколским васпитањем и образовањем.

Сви су одговорили да мисле да нису сва дјеца обухваћена припремним програмом. Нешто знају из свог окружења о дјеци која не иду у обданиште зато што им мајке не раде, нешто на основу личних искустава. Разлоге наводе: не постоје услови да се обухвате сва дјеца, недостатак мјеста у обданишту, и много млађа дјеца би требала да иду у обданиште, али нема довољно мјеста у предшколској установи. Највећи проблем је лоша материјална ситуација родитеља.

О обавезном предшколском програму жељели би знати колико кошта, колико времена траје и када почиње, шта ће се радити са дјецом, да ли је оно што се ради у години пред полазак у школу усклађено са оним што ће бити у школи, да дјеци не буде досадно, а дјеци, која раније нису била у обданишту, да не буде претешко. Најбоље вријеме за почетак и трајање програма, по њиховом мишљењу, је неколико мјесеци раније, јуни најраније, јер се и дијете треба припремити. Истичу организацијске проблеме родитеља, јер они раде и било би оптерећење да се усагласе и организују у радном времену. Уколико оба родитеља раде, морали би ангажовати додатну особу да брине о дјетету, изван та три сата. Људи из руралних средина би имали потешкоће да своје потребе усагласе са распоредом јавног превоза, који је обично усаглашен са потребама ученика основне школе.

Брине их да ли ће Општина и обданишта имати довољно финансијских средстава за квалитетно провођење програма. Сматрају најважнијим да дјеца у години пред полазак у школу превазиђу страх према непознатим људима и ситуацијама, да стекну радне навике, те да им се помогне да лакше уче. Од установе у којој се програм реализује очекују „да установа буде мало мање установа, да дјеца радо долазе ту и да то буде игра. Да то буде прелаз између дјетињства и брига које почињу школом“. Да информишу родитеље, односно, да кажу о каквом је програму ријеч, како ће организовати свој рад, и да објасне родитељима како они могу дати допринос овом програму. Да отворено комуницирају са родитељима у смислу давања искрених информација о дјетету, „да кажу и добре и лоше стране код дјетета, шта добро ради, а у чему му је потребна помоћ“.

Родитељи би требали бити укључени у рад установе на начин да могу давати сугестије за своје дијете, да могу провести цијели дан у обданишту радећи нешто из своје струке, или само да проведу један дан у групи како би се упознали са припремним програмом.

Образовним властима поручују да би програм требао бити обавезан и бесплатан, у сваком смислу, да се обезбиједи превоз за дјецу која немају обданиште у мјесту гдје живе, те да учитељи и васпитачи више сарађују.

Васпитачи

Присутни васпитачи, њих укупно девет, већ имају информацију о Оквирном закону о предшколском васпитању и образовању. Према њиховим ријечима, „то је жива тема, али је у раскораку од живота“. Предвиђено је да предшколско васпитање и образовање буду обавезни, али нема услова за обухват све дјеце. Информације су добили од свог директора који је био укључен у израду Закона. Директор је на активима редовно информисао о тој проблематици. Сматрају да су закони често у раскораку са стварним животом. Сви се слажу да је обвезно предшколско васпитање и образовање апсолутно потребно, посебно за дјецу на селу која немају шансе да иду у предшколску установу. У њиховој општини нису сва дјеца обухваћена припремним програмом, због недостатка просторних капацитета. Само ове године, наводе, око 50-еро дјеце нису могли примити у обданиште. У овом моменту је у Приједору, за предшколско васпитање и образовање, потребно више капацитета, а уколико заживи Оквирни закон, онда би требало планирати и знатно више.

У вези са општинским плановима истичу да је њихов бивши директор био члан радне групе, која је радила Стратегију развоја Општине у којој је развој предшколског васпитања и образовања стављен као приоритет. Предвиђена је изградња два нова објекта, с тим да петогодишњаци нису издвојени из популације предшколске дјеце (није засебно планирана организација рада са дјецом у припремном програму).

Предлажу да се организује едукација за родитеље: многи нису свјесни важности раног учења и важности тог периода за развој дјеце, те да држава треба увести програм финансирања, и да се обавезно укључе и финансирају дјеца чији родитељи не могу да плате боравак у обданишту „па се дешава да се због тога исписују“.

Прошле радне године, дјеца у години пред школу, су била укључена у трочасовно васпитање и образовање, али није било услова за укључивање све дјеце, јер родитељи нису имали средстава да плате. Мишљења су да је добар програм онај који дозвољава слободу избора, који препознаје дјечје потребе и гдје дјеца могу бити „носиоци програма“, и који омогућава васпитачима да од њега „узимају оно што им је потребно, како би код дјеце развијали елементарне способности и вјештине“ (посебно код дјеце која у петој години живота први пут улазе у образовну установу, и нпр. немају вјештине правилне употребе оловке).

5.1.13. РУДО

Више детаља о стању у општини Рудо, сазнали смо од Богдана Рађена, службеника Општине. Према његовим наводима, општина Рудо, која припада категорији изразито неразвијених општина, има 10 мјесних заједница, једну градску и девет приградских, у којима живи око 9.000 становника. У двије средине постоје основне школе, у једној је подручна школа, док је друга подручна школа у фази затварања. Прошле године школу јепохађало 550 дјеце, ове године их је 520, и само је једно одјељење дјеце у првом разреду.

Установа за предшколско васпитање и образовање не постоји у општини Рудо. Службеник Општине, Рађен, није упознат са ситуацијом у цјелини, али према његовим ријечима, од маја 1997. године, уз подршку јапанске владе, отпочела је са радом играоница, у којој су радила два васпитача а која су имала 4 групе по 25-еро дјеце. Током 1999. године, отворен је новоизграђени објекат који је, на жалост, уништен у пожару 2004. Од тада су се активности одвијале прво у средњошколском центру, а сада у Дому културе. Послије 1999. престала је

помоћ јапанске владе, а установа никада није регистрована и нема подршку Општине, него дјелује као играоница на три сата. Трошкове боравка, у износу од 25 КМ, сnose родитељи, а група броји свега 20-25-ерo дјецe.

У Општини не постоји никакав план, ни стратегија развоја предшколског васпитања и образовања. Службеник Општине, Рађен, сматра да би регистрација предшколске установе умногоме допринијела рјешењу проблема јер би се онда планирала и издвојила средства из општинског буџета. Овакво стање доводи у лошу позицију и дјецу, и породице, али и васпитаче чији статус није формализован, као и цијелу заједницу која постаје све сиромашнија за све мање рођене дјецe.

Родитељи

У Рудом је организована фокус група са родитељима чија дјецa похађају овај предшколски играонички програм. Иако нису упознати са Оквирним законом, родитељи су изузетни заговорници укључивања све дјецe у предшколско васпитање и образовање јер и сами примјеђују мноштво промјена и напретка код своје дјецe откако похађају играоницу. Сви родитељи мисле да је у општинама, као што је Рудо, изузетно значајно улагати у дјецу како „би нас нешто подстакло да останемо ту, да рађамо дјецу“.

Родитељи сматрају да би већи број породица био заинтересован да укључи дјецу у предшколске програме, али да је некима и садашњих 25 КМ, колико се плаћа играоница, превише. Такође сматрају да дјеци треба пружити боље услове од тренутних, и жељели би помоћи да се ова установа региструје.

Организовање фокус група је помогло да се сусретну васпитачи, учитељи и родитељи са представником Општине и да размијене информације о овом проблему. Родитељи су вољни да нешто покрену, али не знају коме да се обратe. Представник Општине их је упутио на Народну канцеларију преко које њихова петиција може доћи на Скупштину.

Оно што су сви издвојили као битно је да са дјецом прије поласка у школу треба радити на социјализацији, стицању радних навика и развијању пажње, да се дјецa ослободе nelaгоде приликом одвајања од родитеља, да се рад са предшколском дјецом организује у просторијама школе, посебно у учионици која је за први разред, јер то помаже да дјецa развијају позитиван став према школи и „да се не боје школе“.

Васпитачи и учитељ 1. разреда деветогодишњег образовања

И васпитачи и учитељ су нагласили изузетан значај раног образовања, и бољу припремљеност за школу, и свестранији развој дјецe која су похађала предшколске програме. Слажу се са родитељима у томе да је у овом периоду потребно да дјецa развију одређене вјештине и навике, без инсистирања да уче слова и сл. Сматрају да је три мјесеца похађања предшколског програма у години пред школу изузетно кратак период за значајније успјехе.

Према њиховом мишљењу, родитељи су изузетно заинтересовани, што је показао и бесплатан тромјесечни програм за дјецу који је финансирала организација Save the Children. Мада програм није био обавезан, сва дјецa, осим троје из руралних подручја, редовно су долазила у играоницу.

5.1.14. СОКОЛАЦ

Општина Соколац броји око 17.000 становника. Установа за предшколско васпитање и образовање Соколац основана је 1981. године, када је и почела са својим радом. Капацитет обданишта је 146-ерo дјецe, од чега 36-ерo дјецe јасличког узраста и 110 узраста за обданиште. Посљедњих година, капацитет није попуњен, а као разлоге наводе ниску стопу запослености,

посебно младих људи који нису у могућности да шаљу дјецу у обданиште. У претходној години, дошло је до реформских промјена у школству, тако да су се шестогодишњаци уписали у први разред основне школе, па је број дјеце у обданишту смањен. Школа нема довољно простора, а ни адекватну опрему за тај узраст, те користе двије радне собе са пратећим просторијама и опремом у њима, које припадају овој установи.

Основна стратегија, за што већи обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем на подручју општине Соколац, директно је повезана са нацртом Стратегије о запошљавању родитеља, јер је материјално стање родитеља, према ријечима Мире Сарић, самостално стручног сарадника за област образовања и васпитања из Одјељења за привреду и друштвене дјелатности, најбитнији фактор у стварању услова за већи упис дјеце предшколског узраста у предшколске установе и програме предшколског васпитања. Тренутне активности Општине, по том питању су стварање бољих услова за што већи упис дјеце предшколског узраста тежег социјалног статуса у ове програме, јер Закон о предшколском васпитању и образовању Републике Српске није предвидио овај програм као обавезан, те стога није ни бесплатан.

Програм предшколског васпитања и образовања дјеце, годину дана пред полазак у школу, реализује се у обданишту, током априла, маја и јуна, и то у пријеподневним и послеподневним сатима (родитељи могу изабрати термин). Овим програмом је обухваћено око 50-еро дјеце а, поред недостатка финансијских средстава, проблем представља „веома мала или никаква развијеност свијести родитеља о значају овог програма“. Важно је напоменути да тренутно овај програм нико не финансира, већ је искључиво финансиран од стране родитеља, што није довољно за покривање економске цијене боравка дјеце у обдаништима. Један од проблема је и немогућност изналажења средстава за превоз дјеце, до предшколске установе, из удаљених насеља општине Соколац.

Програм по којем се тренутно ради са дјецом, која ће се ове године уписати у основну школу, израђују васпитачи и директор обданишта, према упутама савјетника за предшколско васпитање при Министарству просвјете Републике Српске. Овај програм рада се редовно доставља Општини. Простор и опрему за реализацију овог пројекта је обезбиједила Општина која је и оснивач обданишта, али су та средства веома мала, тј. нису планирани текући грантови за побољшање услова рада у обданишту. Због недостатка средстава, стиче се дојам да су запосленици предшколске установе препуштени сами себи и „виртуозности самих васпитача и директора ове установе“. Средствима Општине нису предвиђени трошкови за едукацију запосленика обданишта, тј. васпитача. Кадар, који ради на имплементацији овог програма су запослени васпитачи и није се попуњавао додатним кадром. Не постоји екстерна евалуација програма, већ искључиво интерна, коју проводи директор обданишта. Општина Соколац није упутила никаква обавјештења родитељима, јер Закон не предвиђа програм као обавезан, већ је тај посао препуштен обданишту, тј. управи обданишта, који информације до родитеља просљеђује путем локалних медија. Како би програм предшколског васпитања био квалитетно имплементиран, потребно је обезбиједити минималне услове, који подразумевају дидактичко–методичка средства за рад, а било би добро и пожељно омогућити и размјену искустава и примјера добре праксе са неким од обданишта из већих градских средина.

Родитељи дјеце која не похађају никакав програм предшколског васпитања и образовања

Фокус групу чинили су представници родитеља из општине Соколац, чија дјеца нису укључена у предшколско васпитање и образовање, углавном због финансијских потешкоћа, као и због удаљености обданишта од мјеста становања. Интересантно је да родитељи брину и због, како кажу, осуде околине уколико њихова дјеца буду ишла у обданиште, јер су они незапослени (посебно мајке), очекујући коментаре попут оних да „њихова дјеца похађају обданиште, а они сједе беспослени код куће“. Сви родитељи су изразили спремност за укључивање своје дјеце у програм, уколико би био обавезан и бесплатан.

На питање да ли су упознати са Оквирним законом о предшколском васпитању који предвиђа обавезно укључивање дјече у програм предшколског васпитања само је један родитељ одговорио да располаже том информацијом, док остали родитељи нису били упознати са овим Законом и нису ни имали било какве информације о томе. Сви присутни родитељи су мишљења да није потребно увести обавезно предшколско образовање, јер Законом није регулисано да програм буде бесплатан, и да њихова финансијска ситуација не дозвољава плаћање истог. Такође мисле да је овај програм непотребан, јер они могу сами своју дјецу припремити за први разред основне школе. Неки од присутних родитеља су изјавили да немају повјерења у овај програм, јер су дјеца преоптерећена у основној школи и да у њиховим годинама није потребна претходна припрема за школу, већ да је школа мјесто гдје дјеца треба да науче писати, читати, цртати. Већина родитеља се жали да поред немогућности плаћања овог програма предшколског васпитања и образовања, проблем представља и немогућност превоза дјеце са удаљених мјеста (шира околина Сокоца).

Родитељи сматрају да се нико од надлежних органа и Управе општине Соколац не труди да створи или побољша услове у предшколском васпитању и образовању. Ниједан од присутних родитеља није упознат са било каквим активностима надлежних органа општине Соколац. Родитељи такође нису упознати да ли нека од дјеце са подручја општине Соколац похађају програм припреме дјеце за полазак у први разред основне школе, који је организован у обданишту у току априла, маја и јуна. На постављено питање да ли су се распитивали о овом програму, већина је одговорила, или се сложила са тим да „немају повјерење у надлежне органе, и да се од њих не може добити никаква информација“.

Сви присутни родитељи су се сложили да они требају сљедеће информације: да ли су просторије условне за рад са дјецом предшколског узраста, да ли је исхрана дјеце квалитетна, да ли је програм бесплатан. Нико од присутних није потврдио да је програм по којем дјеца похађају предшколске установе можда најбитнији, јер су поновили да немају велико повјерење у васпитаче и да су родитељи ти који могу најбоље припремити своју дјецу за основну школу. Сви присутни су мишљења да је прерано организовати едукативне и васпитне програме за петогодишњаке, а да је њима најважније да се дјеца играју са осталим вршњацима. Мишљења су да би предшколска установа требала понудити условне просторије које су топле, и да је исхрана дјеце добра. По њиховим стандардима карактеристике квалитетног образовања у предшколским установама су социјализација и ресоцијализације дјеце, јер је највећи проблем што један број дјеце нема вршњаке са којима би се могли играти у најближем окружењу. Родитељи су изјавили да они самостално брину о васпитању своје дјеце и да остали чланови породице нису превише укључени у њихово васпитање. Од велике помоћи би им било постојање организованих културно-спортских садржаја и манифестација на подручју општине Соколац.

Сви присутни су се сложили да не постоје никакви организовани садржаји за дјецу предшколског узраста на подручју општине Соколац и да не виде могућност за њихово организовање, јер „надлежни органи не желе да се укључе у рјешавање овог проблема“. Родитељи би вољели да је предшколско васпитање и образовање бесплатно за сву дјецу и сматрају да је то можда један од кључних фактора што њихова дјеца не похађају овај програм.

Васпитачи

Васпитачи који су учествовали у раду фокус групе, њих укупно пет, упознати су са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, и мисле да овај Закон треба да заживи што прије, како би се повећао значај предшколског васпитања. Такође су мишљења да би Закон требао бити обавезан и у Републици Српској, а не само да буде као могућност, како стоји у садашњем Закону о предшколском васпитању и образовању. Васпитачи сматрају да ће закон о обавезном предшколском васпитању омогућити већу социјализацију дјеце овог узраста, поготово на подручју општине Соколац, гдје је мали проценат обухвата дјеце предшколским

васпитањем. По њиховом мишљењу, програм обавезног предшколског васпитања дјечи омогућава и развијање животних вјештина, проширује сазнања о животној околини, буди осјећаје припадности групи, проширује им интересовања за игром, дружењем, и сл.

Према сазнањима васпитача, у њиховој Општини нема никакве стратегије „омасовљења предшколског васпитања,“ као ни имплементације предвиђеног Закона. У том смислу немају никакву подршку њиховог оснивача, тј. Општине. Провођење предшколског васпитања и образовања, одвија се само у склопу предшколских радионица које организује њихово обданиште у периоду од неколико мјесеци пред полазак у школу, односно непосредно прије уписа првачића у први разред основне школе. Овај програм финансирају родитељи дјече полазника, а реализују се са веома скромним дидактичким, материјално-техничким средствима којима већ располаже обданиште.

На подручју општине Соколац веома је мали број дјече предшколског узраста која похађају организоване предшколске програме, јер према мишљењу васпитача, родитељи немају могућност плаћања овог програма, а и сама спознаја родитеља о значају предшколског програма за њихово дијете је на веома малој, или чак никаквој разини.

Према мишљењу васпитача, дјеца предшколског узраста у обданишту могу бити припремљена за први разред основне школе, поготово у систему деветогодишњег образовања гдје је програм рада у првом разреду основне школе веома сличан програму рада са предшколском дјецом у години пред полазак у школу. Овај програм треба да се базира на развоју вјештина комуницирања, цртања, разумијевању животне средине и основним животним вјештинама које ће помоћи дјечи при похађању школе. По мишљењу васпитача, програм пред полазак дјече у школу, би требао трајати најмање годину дана, како би се дјеца кроз програм социјализовала и стекла радне навике.

5.1.15. СРБАЦ

Општину Србац чини 39 насеља, са око 23.000 становника. У дјечјем обданишту борави око 80-еро дјеце од јасличког до предшколског узраста, а обданиште ради и на обухвату дјече са посебним потребама предшколским васпитањем и образовањем.

О тренутном стању и плановима општине Србац, када је у питању предшколско васпитање и образовање, информисао нас је самостални стручни сарадник за друштвене дјелатности, Владислав Илић. Према његовим ријечима, обухват све дјеце обавезним предшколским васпитањем и образовањем планира се реализовати у наредне три године кроз различите облике. Наиме, вежећи Закон о предшколском васпитању и образовању у Републици Срској од 2008. године у члану 5. каже да се „предшколско васпитање може организовати“ за свако дијете пред полазак у школу у трајању најмање 3 мјесеца, по 3 сата дневно, а оствариваће се прије свега у дјечјим обдаништима, што не обавезује ни родитеље, ни општину.

Упркос низу проблема, карактеристичних за готово све општине, као што су недостатак простора, опреме и едуцираног кадра, наводи се и „недостатак информација о броју петогодишњака“, посебно када се зна да је на овом подручју ниска стопа наталитета. Стручни сарадник Илић каже: „Предшколски програм је велики изазов за све нас, од Министарства, локалне заједнице, до родитеља, и само заједничим активностима и идејама успјећемо превазићи све постојеће проблеме. Што се тиче простора, планира се опремање просторија у сеоским школама и мјесним заједницама, за те потребе. За опрему и опремање тих просторија, средства ће морати изнаћи ресорно Министарство, као и за примања радника и трошкове превоза дјече. Само понуђеним бесплатним предшколским програмом, можемо очекивати велики обухват дјече“.

Тренутно на подручју општине дјелује једна јавна установа за предшколско васпитање и образовање, која због малог броја дјеце у обданишту има капацитете за отпочињање програма, уз подршку општине и Министарства. У Српцу се надају да ће, превазилажењем економске кризе и отварањем нових радних мјеста, број дјеце у обданишту бити још већи. Економска цијена обданишта је 389 КМ. Родитељи плаћају по утврђеној скали, на основу Рјешења СО Србац, а цијена је различита и зависи од њиховог социјалног и економског статуса. Тако приватници плаћају 160 КМ, два запослена родитеља плаћају цијену од 120 КМ, самохране мајке 90 КМ и РВИ од I-IV категорије 60 КМ.

Родитељи чија дјеца не иду у обданиште

Родитељи са којима смо разговарали, наводе различите разлоге због којих њихова дјеца не похађају обданиште у Српцу – од недостатка финансијских средстава и незапослености, удаљености обданишта од села у којем живе, до неприлагођености радног времена обданишта потребама родитеља који раде у приватном сектору. Упркос томе, сви родитељи су исказали подршку, када је у питању рад обданишта и обавезни обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем, и сматрају да би то донијело много користи сваком дјетету. Родитељи истичу да је обданиште простор и прилика да се дијете сретне са вршњацима („јер често на селу за то немају прилику“), да се социјализују, осамостале, развију различите вјештине.

Иако су донекле упознати са постојањем Оквирног закона и предшколским програмима, свјесни су низа препрека које онемогућавају његову имплементацију и сматрају да они не могу подузети ништа што би побољшало тренутно стање. Мишљења су да је најбоље да програм отпочне у прољеће, али и даље не вјерују да ће дјеца из сеоских средина бити обухваћена. Такође их забрињава како ће се њихова дјеца снаћи и прилагодити градској средини и да ли ће транзиција бити тешка за дијете и „изазвати одбојност према школи“.

Од обданишта очекују да брине о сигурности њихове дјеце, да су „васпитачи приступачни, стручни и одговорни“ те „љубазни и пажљиви“. Родитељи би радо узели учешћа у програму али „не знају како“, важне би им биле и информације о томе како би могли помоћи дјецу код куће да се што боље припреме за школу. Родитељи се већ баве различитим активностима: разговарају са дјецом, читају заједнички, пишу, цртају, пјевају, заједнички маштају, слажу слагалице, разговарају о појавама у природи, усмјеравају и подстичу дјецу на самосталност, прате њихова интересовања и на основу тога проширују њихова знања.

О помоћи која је њима потребна, родитељи кажу: „Нама родитељима је потребна помоћ јер више не знамо шта и како да радимо са дјецом-да ли да их учимо писати и бројати или не – различита су мишљења“. Родитељима требају стручни савјети и усмјерења, али и финансијска помоћ јер, како наводи један родитељ, „за мене би најважније било када би ми друштво омогућило да моје дијете иде у обданиште“.

Васпитачи и учитељи

И васпитачи, и учитељи су се сложили да је предшколско васпитање и образовање изузетно значајно за дјецу, па су једногласни у препорукама да се осигурају услови за његову реализацију „у цијелој општини, а не само за мали број дјеце у обданишту“. Предлажу да се простори мјесних заједница и подручних школа искористе за ову намјену, али их брине све мањи број дјеце, и начин организације програма, превоз дјеце и сл. Наглашавају да је тромјесечни програм прекратак, али да би били „задовољни и с тим, само да заживи“.

Васпитачи сматрају да је додатна квалитетна обука потребна, јер се захтјеви, који се подстављају пред дјецу, мијењају, као и да је обуку потребно организовати и за родитеље. Исто тако, родитељима је потребно пружити много више информација о програму, начину

рада, идејама како могу са дјецом радити код куће, јер само „заједничким радом можемо квалитетно остварити циљ“.

Издајамо само двије препоруке које рефлектују став свих васпитача: „Да се што прије почне са реализацијом Закона у вези с припремама дјеце за школу, јер тај програм ће обезбиједити васпитање под једнаким условима и у урбаним, и руралним, и економски недовољно развијеним срединама“ јер „дјеца су будућност нашег друштва и вриједи улагати у њих, јер се улагање у дјецу увијек исплати, а посебно кад се зна колико је овај програм значајан“.

5.1.16. СРЕБРЕНИЦА

У општини Сребреница, према процјени, живи око 21.000 људи, у укупно 19 мјесних заједница. На подручју општине Сребреница, још увијек не постоје програми обавезног предшколског васпитања и образовања, као ни конкретних назнака када би требала почети имплементација Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању. Према ријечима Меле Карић, стручног сарадника за образовање и социјална питања, Општина Сребреница води одређене активности у домену својих могућности и надлежности, како би се, што је више могуће, помогло у области предшколског васпитања и образовања. Кључни проблеми су финансијска средства, као и „дефиниција у самом Закону о предшколском образовању Републике Српске, која није децидна, те се води полемика око *може* или *треба*, а не *мора*“. Још један проблем се истиче као важан, а то је удаљеност насеља од објеката у којима би се реализовао овај програм. Важан предуслов за имплементацију овог Закона је, по мишљењу стручне сараднице Карић, обезбиједити финансијска средства, а за израду програма за предшколско васпитање надлежно је Министарство просвјете и културе Републике Српске. Питање простора, како предлаже стручна сарадница Карић, могуће је ријешити коришћењем школских објеката, којих има укупно 11, од којих су двије централне и 9 подручних школа. Школе су у власништву Општине Сребреница, која их је вољна уступити и за потребе предшколске дјеце. Поздравља настојање да свако дијете у БиХ има равноправан приступ образовању, без обзира на социјални или било који други статус родитеља.

Превоз дјеце из руралних средина до школских објеката је нешто што највише брине стручну сарадницу Карић, јер највећи број становништва у овој општини живи управо у руралним срединама.

Број дјеце у обданишту у Сребреници је 35, у Скланима их је 28. Партиципација, коју родитељи плаћају, износи 50 КМ, што је, према ријечима сараднице Карић, вјероватно најнижа цијена у БиХ.

Алтернативни програми:

Било је покушаја од стране НВО сектора да се отворе играонице у којима би дјеца боравила по 2-3 сата дневно.

Родитељи чија дјеца не похађају никакву предшколску установу

Родитељи су дјелимично, путем медија, обавијештени о могућностима за обухват дјеце предшколским програмом, али много тога „им није јасно“. Родитељи имају позитиван став, када је у питању могућност за укључивање дјеце у предшколски програм, који би помогао дјеци да се боље припреме за полазак у школу, али због велике удаљености школских објеката од родитељских домова, постоји бојазан о томе колико би родитеља било спремно дозволити „малој дјеци да путују неколико километара од своје куће да би ишла у предшколску установу“. Такође их брине да ли је програм бесплатан и „ко ће куповати књиге за дјецу“. Зато предлажу да се обезбиједи неки простор, ближе њиховим домовима, како би се дјеца могла несметано окупљати и припремати за школу. Потребне су им додатне информације о томе „када почиње програм обавезног предшколског васпитања и образовања, колико ће се плаћати и ко плаћа, са

колико навршених година би се дјеца требала укључити у припремни програм, шта ће се радити са дјецом“.

Родитељи сматрају да квалитетан и успјешан предшколски програм подразумијева добру сарадњу родитеља са васпитачима јер је то најбољи начин да се унаприједи дјечји развој. Сви су сагласни да би и родитељи требали бити укључени у овај програм, преко учешћа на родитељским састанцима и радионицама. Код куће настоје да науче дјецу да усвоје основне хигијенске и здравствене навике, да поштују друге и себе. Већина родитеља поручује да „дјеца прерано иду у школу и немају дјетињство, треба их пустити да се играју“.

Васпитачи

Васпитачи који раде у обданишту у Сребреници и у Скеланима, као и у подручној основној школи, имају информацију о Оквирном закону који предвиђа обавезно предшколско васпитање и образовање и подржавају провођење овог Закона, уз приједлог да би било добро када би се овај програм проводио у обдаништима, а не и у основним школама, јер сматрају да су васпитачи боље обучени за припрему предшколске дјеце за школу. Овај Закон, према њиховим ријечима, у Сребреници се још увијек званично не проводи. У обданишту у Сребреници има 38-еро дјеце, од тога је пет старијег предшколског узраста, а у Скеланима је од 25-еро дјеце, деветеро старијег предшколског узраста (то је уједно и број дјеце који су полазници првог разреда из Скелана). У првом разреду основне школе, у Поточарима има 14-еро дјеце, од којих је само двоје дјеце похађало обданиште. Тренутно се настоји ријешити проблем у Поточарима и у Скеланима отварањем подручног обданишта. Васпитачи из обданишта у Сребреници истичу примјер једне генерације дјеце, када је велики постотак предшколске дјеце похађало обданиште, те су при поласку у школу показали велики степен припремљености за праћење школског плана и програма.

Приједлог васпитача је да се у Закону ријеч „*може*“, замени са „*мора*“ и да предшколско буде обавезно за сву дјецу, као и да би било добро запослити васпитаче који ће радити теренски у мјестима у којима нема одговарајућег простора, а који би радили по 3 сата током дана, на два локалитета. Тиме би била обухваћена сва дјеца.

Сматрају да родитељи „*нису довољно освијештени*“ о значају предшколског образовања за њихову дјецу. Родитељи или немају никакве информације о предшколском васпитању и образовању, па самим тим ни нека посебна очекивања, или су недовољно обавијештени и нису упознати са планом и програмом установе, па имају „*превелика очекивања и мало поштовања према раду предшколских установа*“. Оно што би родитељи требали знати у вези с овим програмом је да је програм обавезан и бесплатан, и да се у њега дијете мора укључити у години пред полазак у школу. Родитељи треба да буду укључени у овај програм тако што би се за њих организовале радионице на теме које су важне за њих и њихову дјецу.

Поручују образовним властима да улажу што више средстава у образовни систем, који је најбитнији за правилан и здрав развој друштва, и изражавају потребу за формирањем стручних тимова који би радили са родитељима на подизању свијести о важности предшколског васпитања. Потребно је обезбиједити и услове за едукацију и семинаре за професионално усавршавање васпитача и учитеља.

5.1.17. ТРЕБИЊЕ

Требиње је град са око 37.000 становника, од чега више од 75% живи у урбаном дијелу општине. У области предшколског васпитања и образовања, у Требињу активно ради Јавна установа за васпитање дјеце "Наша радост", дјечја играоница "Цицибан" и обданиште "Св. Евгенија - царица Милица".

У општини Требиње је имплементација обавезног предшколског васпитања и образовања у току и у складу је са Законом у Републици Српској. Дјеца су укључена у програм три мјесеца прије поласка у школу. У цијелој општини програмом је обухваћено 80% дјеце у граду, док постоје мале потешкоће са руралним срединама, гдје се програм реализује у школским просторијама. Кључне потешкоће у имплементацији програма су недостатак простора и кадра.

Према подацима којима располаже Стојанка Мисита, шефица Одсјека за привреду и друштвене дјелатности, у Требињу родитељи имају прилику да дјецу предшколског узраста упишу у јавни, два приватна или једно црквено обданиште, а у плану је изградња још једног. Општина, као оснивач јавног обданишта, финансира 80% укупних трошкова, док родитељи плаћају осталих 20%, што износи 80 КМ за цјелодневни боравак и 40 КМ за полудневни боравак дјетета.

У Општини још увијек немају званичне податке о томе колико је дјеце из маргинализованих група укључено у предшколски програм, али би ускоро требали имати и те податке.

Васпитачи који раде са дјецом у овом програму пред полазак у школу су обучени и имају дугогодишње искуство у раду са дјецом предшколског узраста. Квалитет рада, према ријечима шефице Одсјека, Стојанке Мисита, прате стручне службе у установама у којима се програм реализује. Родитељи су такође укључени у процес евалуације, а информације о овом програму добијају путем медија.

Родитељи дјеце која не похађају обданиште

Родитељи који су учествовали у фокус-групи, немају информацију о Оквирном закону, а ни како се он проводи на подручју њихове општине. Сагласни су да сва дјеца требају похађати обданиште, али сва дјеца нису укључена у програм за предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу, јер то, по њиховим ријечима, још увијек није обавезно. Родитељи би радо дали допринос раду обданишта, које ће организовати рад са дјецом, у оквиру својих компетенција и могућности. Жељели би знати нешто више о конкретном плану и програму и томе „шта дјеца уче“. Сматрају да би дјеца прије поласка у школу требала имати формиране навике, потребне социјалне вјештине и „да су дисциплинована и да препознају слова и бројеве“. Квалитетан рад са дјецом, по њиховом мишљењу, подразумева одличне услове за рад и да су дјеца срећна и задовољна. Сви родитељи су спремни за сарадњу са обдаништима и школом, јер „сваки родитељ цијели живот учи дјецу“. Њима је, као родитељима, потребна стручна помоћ коју би добили путем радионица, семинара или предавања, савјетовања педијатра, педагога и логопеда.

Васпитачи

Сви присутни васпитачи из обданишта, њих укупно осам, као и два учитеља из основне школе, упознати су са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању и подржавају га у цјелини. Брине их да ли ће бити довољно финансијских средстава за његову имплементацију. Закон Републике Српске не налаже да је боравак у обданишту у години пред полазак у школу обавезан, али постоји могућност да Министарство дјелимично учествује у његовој реализацији. Сви васпитачи су подржали постојање приватних васпитно-образовних установа као здраву конкуренцију јавним обдаништима, који такође требају помоћ државе у сваком погледу.

Васпитачи предлажу да би са законима требало упознати родитеље путем медија, као и то да у програме треба укључити дјецу из руралних средина, уз финансијску подршку од стране државе и надлежних институција. Брине их финансирање програма, инклузивна настава, недостатак дидактичког материјала и потребна додатна едукација за васпитаче, коју по њиховим ријечима, планира урадити Министарство. Жељели би радити у одговарајуће опремљеном простору, уз потребну опрему, што би резултирало квалитетним радом. Сматрају да је потребно информисати родитеље о овом програму, путем едукативних радионица, путем

медија, припремити информативне брошуре, јер су родитељи равноправни партнери у васпитно-образовном процесу.

Дјеца би, прије поласка у школу, требала научити развијати радне навике, остварити социјализацију кроз игру и дружење, вјежбати концентрацију и пажњу.

Образовним властима желе поручити да је потребно да се све надлежне институције укључе и подрже провођење овог закона, "вратити шестогодишњаке у обданиште", како би дјеца полазила у школу са напуњених седам година.

5.1.18. УГЉЕВИК

Подручје општине Угљевик чини 21 насељено мјесто, а посљедњи званични подаци говоре да у овој општини живи око 17.000 становника. На подручју општине Угљевик, према подацима са којима располаже Рајка Николић, сарадник у Служби за друштвене дјелатности, још увијек није заживио Оквирни закон за предшколско васпитање и образовање. До сада је у њиховој општини обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем био 40%, иако у будућности планирају обухват све дјеце. Потешкоће би се могле јавити у руралним срединама, што би се могло ријешити, како предлаже, путујућим обдаништима. У Угљевику је, према ријечима сарадника Николић, опремљен простор који може прихватити сву дјецу из урбане средине, а у руралним срединама би требало у основним школама адаптирати, за ове намјене, слободне просторије, које се не користе.

Предшколским програмом до сада нису обухваћена дјеца из маргинализованих група. Цијена боравка у обданишту је 100 КМ, а за скраћени боравак 25 КМ. Нема субвенција, ни за једну категорију дјеце.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Дио присутних родитеља је, од васпитача, или кроз дневну штампу, упознат са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању. Сви су сагласни да је имплементација овог Закона неопходна, јер даје могућност и дјеци, и родитељима да се више укључе у образовне токове и припреме за полазак у школу. Оно шта би они могли учинити, као допринос овом програму, узимајући у обзир да њихова дјеца већ похађају обданиште, је да организују дружења са дјецом која нису укључена ни у један облик предшколског васпитања и образовања, на примјер: маскенбале, приредбе, цртање по површинама у парку, као и едуцирати и информисати друге родитеље. Жељели би имати више информација о томе који су садржаји предвиђени програмом рада, трајање програма, које се методе и облици рада примјењују, те да ли је програм прилагођен узрасту дјеце.

Сматрају да би дијете, прије поласка у школу, требало да развије крупну и ситну моторику, да се социјализира и да научи основне појмове битне за полазак у школу. Од васпитача очекују да се максимално посвете дјеци, да уважавају психо-физичке разлике међу дјецом, да родитеље редовно информишу о дјететовом напретку и да постоји отворена и транспарентна комуникација.

У својим домовима припремају дјецу на неформалан начин, кроз игру и разговор на одређену тему, развијају хигијенске навике, уче дјецу самосталности, раде више на васпитном аспекту. Родитељи требају едукацију и детаљније упознавање са овим програмом.

Васпитачи

Присутни васпитачи су упознати са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, а информацију су добили путем медија, те на семинарима организованим за васпитаче од стране Републичког Педагошког завода. Подржавају ову иницијативу и сматрају да је веома важно омогућити дјеци и родитељима, који не могу платити за боравак дјетета у

обданишту неки облик предшколског васпитања и образовања. Овај Закон се на подручју општине Угљевик, према подацима са којима располажу васпитачи, проводи дјелимично због немогућности финансирања, као и због проблема око превоза дјеце. Сматрају да би било добро организовати „путујућа обданишта“ за дјецу у руралним срединама, као и радионице за родитеље, како би се промовисало укључивање дјеце у овај облик васпитања и образовања.

Васпитачи сматрају потребном додатну обуку из области планирања и програмирања активности које ће се реализовати у оквиру овог програма. Претпоставка за квалитетну имплементацију овог програма је адекватан простор опремљен дидактичким материјалима, као и детаљно припремљен програм који уважава развојне карактеристике дјетета.

Сматрају да је учешће родитеља у провођењу програма битно, као што је битно и њихово благовремено информисање о свим детаљима у вези са програмом.

5.1.19. ВИШЕГРАД

Општина Вишеград спада у ред мањих општина, са око 18.000 становника, од којих, у самом граду, живи 8.000. До рата је имала динамичан друштвено-економски развој са изузетно развијеном металском, хемијском, текстилном и дрвопрерађивачком индустријом. Због спорог и неефикасног процеса приватизације, застарјеле технологије и недостатка обртног капитала, сви некадашњи велики привредни системи више нису у функцији, или раде са минималним развојним капацитетима.

Једина установа, на подручју цијеле општине, која се бави предшколским васпитањем и образовањем је ЈУ обданиште „Невен“.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Родитељи чија дјеца похађају обданиште у Вишеграду, њих укупно девет, нису чули за Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању. Сви се слажу да дјеца требају неки припремни програм у години пред полазак у школу, јер тако стичу навике, социјализирају се, усвајају правила понашања, «не плачу када се одвоје од родитеља». На питање како се Закон проводи у њиховој општини одговарају да постоји предшколски припремни програм, који се организује у трајању од три мјесеца. Не знају да ли су сва дјеца обухваћена програмом, као ни да ли постоје било какви планови, у вези са овим, у Општини. Сматрају да су они, као родитељи, немоћни да промијене било шта у том погледу. О обавезном предшколском програму жељели би знати сљедеће: шта ће дјеца радити, по којем плану и програму, шта ће учити, како ће се припремити за школу? Сматрају да је важно да, прије поласка у школу, свако дијете научи да у периоду од 45 минута може одржати пажњу, на одређену тему, да се навикне на рад са вршњацима, те да не страхује због одвајања од родитеља.

Већина родитеља не може дефинисати карактеристике квалитетног програма. На питање да ли сматрају да они, као родитељи, треба да се укључе у програм, одговарају: „Немоћни смо, ми родитељи, да нешто урадимо“.

Образовним властима поручују да би се требала пружити прилика сваком дјетету да се укључи у припремни програм у години прије поласка у школу.

Васпитачи/учитељи

Присутна четири васпитача, као и четири учитеља, из првих разреда основне школе, већ имају довољно информација о Оквирном закону и сматрају да би се он обавезно требао имплементирати, јер након припремног програма, дјеца би била спремнија за боравак у колективу, као и за школске обавезе.

Припремни програм за школу започели су уз помоћ својих колега из Бијељине и њиховог искуства. Због недостатка финансијских средстава, програм су реализовали уз подршку неких невладиних организација (UNICEF, CIVITAS и др.). Истичу да је подршка Општине некад била мања, а некад значајнија, али су је ипак имали. Програм траје три мјесеца, имају едукован и добро припремљен кадар. Наводе да је овим програмом обухваћено 70% дјеце у години пред полазак у школу. Нису обухваћена дјеца из неких руралних средина, јер родитељи нису могли долазити. Једном су имали три групе, управо у руралним срединама, гдје су васпитачи одлазили и организовали рад са дјецом.

Прошле, као и ове године, Општина је финансирала боравак, тако да је био бесплатан за сву дјецу. Прије тога, социјално депривирани породице, никада нису плаћале похађање дјеце у предшколском програму. У овом тренутку, Општина нема довољно финансијских средстава, али очекују стране донације.

Према званичним подацима, број предшколаца на подручју општине је 468, а примарним програмом је обухваћено 53 дјеце, или око 10% од тог броја. Тренутно су финансирани од стране UNICEF-а и сваке суботе раде са дјецом са посебним потребама и дјецом из маргинализованих породица.

За припрему дјеце за школу, имају спреман програм, радионички, који је урадио професор др Перо Спасојевић. Имају обучене васпитаче, неопходне документе и расположиви простор. За организовање програма у руралним подручјима требало би им возило (комби). Превоз за дјецу из основних школа је обезбијеђен јер се школа обавезала. Предлажу да би тако требало бити и са предшколским програмом: „Не би био проблем да дјеца иду аутобусом. Родитељи изведу дјецу на цесту и смјесте у аутобус, ми их дочекамо. Имали смо већ такво искуство“.

Највише их брину финансијска средства, незнање и лоши услови. Истичу да би жељели и требају додатну едукацију, гдје би имали прилику да размјењују искуство са својим колегама из струке.

Препорука васпитача је да би програм требао трајати најмање три мјесеца, а може и дуже, и да би било добро укључити и родитеље у овај програм. У години пред полазак у школу, са дјецом треба радити на социо-емоционалном развоју, навикавању на колектив, да знају држати оловку, да користе дидактичка средства, да се осамостале у самопомоћи, да радо долазе у школу, «никава слова, никакви бројеви»...

5.2. БРЧКО ДИСТРИКТ

5.2.1. БРЧКО

Брчко је град са великим привредним и културним капацитетима, броји око 75.000 становника.

На подручју општине Брчко, већ је у току имплементација Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању, који предвиђа обавезан обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу, а реализује се кроз 150 сати обавезног програма, три сата дневно, у континуитету. Према ријечима Маре Маткић, сарадника за предшколско и основно образовање, до сада је овим програмом обухваћено 95% дјеце. Потешкоће у имплементацији се јављају због недостатка кадра и простора, па се за реализацију програма користе и обданишта, и простори школа са мањим бројем ученика. У програм је укључен и велики број дјеце из маргинализованих група. Сматра да би било добро организовати обуку за васпитаче, која би им помогла да се боље упознају са овим програмом. Такође би требало организовати састанке на којима би родитељи добили све потребне информације у вези са програмом за припрему дјеце за полазак у школу, као и да би било добро да се родитељи укључе у евалуацији програма.

У Брчком се у обданишта уписује све већи број дјеце. Економска цијена по дјетету је 350 КМ, а цијена коју плаћају родитељи је 150 КМ у обданишту, и 180 КМ у јаслицама. За друго дијете у породици, које похађа обданиште, родитељи имају попуст 20%, а за треће 50%. Дјеца инвалида, незапослених и самохраних родитеља плаћају 100 КМ. Корисници сталне социјалне помоћи имају бесплатан боравак у предшколској установи.

Алтернативни програми:

Постоји само једно приватно обданиште које не реализује овај програм, али CIVITAS се укључује сваке године са радом у двије групе, кроз партнерски однос са Одјелом за образовање.

Родитељи чија дјеца похађају обавезни предшколски програм

Сви присутни родитељи, чија су дјеца већ укључена у програм обавезног предшколског васпитања и образовања, изразили су задовољство што њихова дјеца имају прилику да се систематски припремају за полазак у школу, иако је већина њих била у неоодоумици да ли је то најбоље за њихову дјецу и је ли можда прерано да дјеца добијају „школске обавезе“. Њихова искуства, као и искуства њихове дјеце на самом почетку програма, била су различита и кретала су се од почетне збуњености до одушевљења. Прије почетка програма добили су основне информације о програму, а у току његовог извођења, имали су прилику ближе се упознати са свим аспектима програма. У договору са васпитачима присуствовали су извођењу активности са дјецом.

Родитељи сматрају да би дјеца прије поласка у школу требала имати развијене потребне социјалне вјештине, научити правила понашања, развијати фину моторику, правилно и течно изговарати све гласове. Очекују да ће обданишта и школе учинити напоре да обезбиједо одговарајуће услове за рад са дјецом, а од васпитача очекују посвећеност дјеци и квалитетан рад са дјецом. Све родитеље забрињава могућност укидања обавезног предшколског васпитања и образовања у случају ускраћивања средстава за потребе школе, „а то је дјеци потребно, као и породица“.

Родитељи су примијетили напредак код своје дјеце и сматрају да је програм помогао да се боље припреме за школске обавезе. Искуства свих родитеља у вези са овим пројектом су позитивна.

Поручују да би вољели када би овај програм трајао дуже, цијелу школску/педагошку годину.

Васпитачи

Сви присутни васпитачи упознати су са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, јер већ сви реализују програм који припрема предшколце за школу. Веома су задовољни овом иницијативом и сматрају да би програм требао бити обавезан на територији цијеле БиХ. На основу свог искуства, мисле да је 60 сати рада са дјецом мало, колико је првобитно предвиђено за овај програм (измјенама и допунама Закона, сада је предвиђено 150 сати), јер за квалитетну припрему дјеце за полазак у школу треба знатно више времена, чак и цијела школска/педагошка година. Нису имали додатну обуку за овај програм, али ни било каквих потешкоћа у његовом провођењу.

Већина њих сматра да је програм одлично осмишљен јер је прилагођен узрасту и дјечијим потребама. Материјална подршка им је неопходна. Брине их да се овај програм „не препусти школама, и на тај начин се скрене са савремених токова у предшколском образовању“.

Родитељи би, по њиховом мишљењу, на самом почетку програмских активности требали добити све потребне информације, а најбоље би било информисати их путем родитељских састанака, радионица, савјета родитеља и сл.

Васпитачи сматрају да би дјеца у припремној настави требала развити осјећај припадања групи, усвојити правила понашања, знати како да комуницирају са дјецом и одраслима, да препознају слова и бројеве.

5.3. ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

5.3.1. УНСКО-САНСКИ КАНТОН

На подручју Унско-санског кантона, још увијек не постоје програми обавезног предшколског васпитања и образовања, мада је Закон о предшколству већ усвојен на 46. сједници Скупштине Унско-санског кантона, одржаној 18.05.2010. године. Препрека имплементацији ове законске обавезе је, према ријечима Минке Џафић, савјетника за предшколско и основно образовање у Министарству образовања, науке и културе Унско-санског кантона, усвајање Закона о локалној управи и прерасподјела прихода за предшколство и основно образовање у корист општина у кантону. У складу са буџетом, обухват дјеце обавезним предшколским васпитањем ће бити поступан са циљем да се обухвати што већи број дјеце из угрожених група, мада план за то још увијек не постоји. Тек се планира израда програма као и обезбјеђивање простора и опремање објеката, гдје приоритет требају имати рурална подручја. За праћење квалитета задужени су Педагошки завод и Министарство, али конкретних механизма за праћење још увијек нема.

Највећи проблем представља обухват и превоз дјеце из руралних подручја, јер се јављају потешкоће и код доласка у школу.

До сада је затворено једно приватно обданиште, због недостатка финансијских средстава. Економска цијена обданишта је 330 КМ, а партиципација родитеља је различита по општинама (у граду Бихаћу је 120 КМ).

5.3.1.1. БИХАЋ

Општина Бихаћ, средишња је општина Унско-санског кантона, са око 60.000 становника. За разлику од представнице Министарства, стручни савјетник за културу и спорт при Општини Бихаћ, Дарио Јурић, не располаже са прецизним подацима о стању у предшколском васпитању и образовању, као ни о плановима за обухват дјеце обавезним предшколским програмом. Не постоје ни прецизни подаци о постојећим субвенцијама и обухвату дјеце из угрожених група. Према његовим ријечима, родитељи немају позитивно искуство са деветогодишњим образовањем па „не зна какав би одазив могао бити, када је у питању предшколство“.

Алтернативни програми:

Save the Children организује припремна одјељења за дјецу из руралних средина, ромску и другу дјецу (програмом обухваћено 802 дјеце).

CIVITAS – програм завршен

Родитељи дјеце која похађају обданиште

Родитељи су, донекле, путем медија обавијештени о могућностима за обухват дјеце обавезним предшколским програмом. Сви родитељи имају позитиван став о томе како би се сва дјеца могла припремити за школу, постати самосталнија и стећи одређена знања и вјештине. Један од родитеља је, подржавајући потребу за имплементацијом ове законске одредбе, нагласио питање поштивања права све дјеце на једнаке шансе. Обданиште, према сазнањима родитеља, похађају само дјеца запослених родитеља и сматрају да друштво мора обезбиједити средства за помоћ свој дјеци.

Када је у питању стање у Општини и планови за увођење ових програма, већина родитеља је била неинформисана о томе, али су давали занимљиве приједлоге у вези с тим шта они могу учинити: лобирати у Скупштини, покренути петицију и посебно захтијевати подршку за дјецу чији родитељи не могу платити обданиште, радити на подизању свијести оних родитеља који могу платити, али ипак не дају дјецу у обданиште. Сви родитељи су показали неповјерење и забриност због низа препрека које стоје на путу реализацији ових планова.

Родитеље првенствено занима програм рада, ко су људи који ће радити са дјецом, трајање и цијена програма. Сви родитељи предлажу да се овај програм организује на прољеће, три мјесеца прије почетка школе.

Родитељи сматрају да дјеца предшколског узраста треба да развију социјалне вјештине, да се уче уважавању одраслих, да имају добар однос са осталом дјецом, вјежбају се дисциплини и др, те мисле да требају стећи нека основна знања и вјештине, а првенствено радне навике и основну културу, без форсирања. Родитељи треба да буду укључени у тај процес кроз савјете родитеља, дружења и лобирање код власти. Када су у питању активности, које они реализују са дјецом, углавном је то на нивоу давања позитивног личног примјера дјеци и неким свакодневним заједничким активностима, без неког систематичног приступа.

Васпитачи

Васпитачи су упознати са Законом, и о њему су расправљали у установи. Проведба овог Закона је неопходна, посебно за социјално угрожену дјецу, али се већина слаже да су финансијске препреке велике. Према њиховим препорукама, у имплементацију овог Закона треба да се укључе различите институције (нпр. центри за социјални рад, општине), и требало би користити слободне просторе школа и створити мрежу предшколских установа. Не треба чекати да дјеца дођу, „треба отићи дјеци“, констатују наводећи примјер васпитача који је организовао тромјесечни програм у подручној школи Покој, а који су финансирани сами родитељи. Васпитачи сматрају да им не требају додатни семинари или обука, те да је неопходно укључити родитеље у рад кроз индивидуалне разговоре, састанке, непосредно укључивање у рад групе и сл.

5.3.1.2. САНСКИ МОСТ

Сански Мост је средиште истоимене општине, која је бројала око 60.000 становника, али новијих података нема. У општини Сански Мост функционише једно јавно обданиште.

У општини Сански Мост, према веома оскудним подацима са којима располаже Саид Рамић, стручни сарадник за спорт и културу у Општини Сански Мост, још увијек није отпочето са имплементацијом Оквирног закона о предшколском васпитању и образовању и нема никаквих назнака када би се то могло догодити. Сарадник Рамић нема информација да ли у Општини постоје било какви планови у вези са овим програмом, ни шта би биле кључне потешкоће за његово провођење, као ни о планираном обухвату дјеце.

Сматра да би овај програм помогао дјеци да се у одређеној мјери спреме за полазак у школу, а да би квалитет програма требале евалуирати надлежене службе Педагошког завода и Министарство образовања, као и родитељи. Брине га финансирање предшколског програма, као и гдје ће се, и на који начин реализовати.

Не зна која је економска цијена боравка у обданишту, као ни да ли постоје други алтернативни програми који раде са дјецом предшколског узраста.

Образовним властима поручује: успоставити бољу комуникацију међу свим надлежним структурама, од Министарства, преко Општине, до обданишта, као и да би он лично желио да што више дјеце буде укључено у овај програм.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Присутни родитељи, њих укупно седам, имају информацију о Оквирном закону, који предвиђа обавезно предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу, коју су добили путем медија. Подржавају доношење овог Закона, јер сматарају да се дјеца која бораве у обданишту, или неком другом предшколском програму, боље сналазе у школском окружењу, боље комуницирају и усвајају правила понашања, лакше могу фокусирати пажњу и добијају одређена предзнања. У њиховој општини веома је мали број дјеце која похађају неки предшколски програм.

Не знају да ли у Општини постоје било какви планови у вези с овим програмом, нит су кога питали. Вјерују да појединац не може ништа сам, те да би друштво требало да ријеша све проблеме, који стоје на путу остварењу овог програма.

Сматрају да би се родитељи, прије почетка програма, требали упознати са програмом, као и са својим обавезама и правима. Најбоље вријеме за провођење програма, како наводе, је у прољеће, непосредно прије почетка школе, а дијете би до поласка у школу требало да научи како да се опходи са другом дјецом, са одраслима, да створи радне навике. Од васпитача очекују да буду професионални, а од установе да обезбиједи такав кадар. Квалитетно образовање за њих значи образовање које се придржава европских стандарда, захтјева квалитетног васпитача, добро опремљене просторије, као и додатне просторије за спорт и стране језике.

Сви родитељи се слажу да би и они требали бити укључени у провођење програма, можда кроз Савјет родитеља, дружење родитеља у групи и лобирање код власти. Код куће дјеци помажу да усвоје основне навике и правила понашања.

Порука образовним властима је да уложе све напоре да се Оквирни закон усвоји и да што прије започне имплементација програма за обавезно предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу.

Васпитачи

Сви присутни васпитачи, њих укупно осам, упознати су са Оквирним законом, а информацију су добили на Стручном савјету. Сагласни су да је усвајање таквог закона потребно јер дјецу треба социјализовати и припремити за школске обавезе, и омогућити им да стекну одговарајуће вјештине и навике, те потребна предзнања. У њиховој општини, нису сва дјеца обухваћена, јер је Закон о предшколском васпитању и образовању усвојен само на Скупштини, а његова имплементација још увијек није почела. Не знају да ли има икаквих планова у Општини. Предлажу, уколико овај програм буде обавезан, да са дјецом раде искључиво васпитачи, да траје најмање три мјесеца, да се припреми добар програм и прилагоди простор. Не треба им додатна обука, јер су сви они до сада радили на припреми за школу, са дјецом предшколског узраста.

Сматрају да родитеље треба укључити у овај програм, информисати их о свему што би им могло бити важно, путем родитељских састанака, Савјета родитеља и у индивидуалним контактима са родитељима. Поручују образовним властима да усвоје законе о предшколском васпитању, те да се придржавају закона.

5.3.2. ПОСАВСКИ КАНТОН

5.3.2.1. ОЦАК

Општина Оцак се састоји од 18 насељених мјеста, са око 17.000 становника. Са стањем у области предшколског васпитања и образовања у општини Оцак упознао нас је Марко Барукчић, референт за друштвене дјелатности. Према његовим ријечима, примјена Оквирног закона још није заживјела, а предшколским васпитањем и образовањем обухваћена су само дјеца из градског подручја, која похађају једино обданиште у Оцаку. Цијена коју родитељи плаћају је између 140 КМ и 150 КМ.

Мада није упознат са плановима на подручју Кантона, сматра да су капацитети обданишта довољни, те да је само потребно организовати превоз дјеце. Проблем је у томе што се општина састоји од 23 мјесне заједнице, од којих су неке удаљене и 20 км од обданишта, а поједина подручја имају мали број дјеце па би организовање превоза било веома скупо. Како би се тај проблем ријешило, референт Барукчић предлаже и друго рјешење, а то је отварање двије додатне подружнице обданишта, можда и у неким од постојећих простора, мада сумња да за тако нешто постоје средства.

Друге информације у вези с будућим плановима, програм, структуру дјеце, посебно број угрожене дјеце на подручју општине и слично, референт за друштвене дјелатности, Барукчић, не посједује али је увјерен да је развијено предшколско васпитање и образовање „дугорочна инвестиција за друштво“. Богате земље су тога свјесне па због тога улажу у предшколско васпитање и образовање, а не првенствено због тога што имају бољи стандард. Наша држава је, нажалост, у тешкој ситуацији, иако је један од разлога овакве ситуације у области предшколског васпитања и образовања, и незнање. Сматра да, у сваком случају, треба наћи начин да се реализује програм предшколског васпитања и образовања, за сву дјецу, у години пред полазак у школу.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Родитељи су упознати са Оквирним законом и обавезним укључивањем дјеце у предшколско васпитање и образовање, и свесрдно га подржавају, аргументујући то низом користи за дјецу која живе у другачијем времену и друштву. Информације које имају добили су путем медија.

Сматрају да на подручју њихове општине „не постоји интерес за provedбу овог Закона“, ни конкретни планови за његову реализацију, те да би се родитељи можда требали обратити надлежнима са службеним захтјевом и питањима у вези с реализацијом законских обавеза. Када је у питању локална заједница, родитељи су незадовољни и због недостатка простора за игру, и других садржаја за дјецу.

Родитељи сматрају да би требали добити низ информација у вези с трајањем, програмом рада, распоредом активности, и то намајање шест мјесеци унапријед. Занима их квалитет рада и оспособљеност васпитача који ће радити са дјецом, желе да са дјецом раде особе које су одговорне и посвећене, и да дјеца, за вријеме и након боравка у обданишту осјећају задовољство.

Заинтересовани су да се активно укључе у предшколски програм као волонтери, али и на друге начине. Добро би им дошли савјети и стручна помоћ, као и размјена искуства са другим родитељима.

Сугестије родитеља су да предшколски програм треба бити обавезан и бесплатан, и да Закон треба бити проведен у потпуности. Са дјецом треба да раде професионалци који имају адекватно образовање, и да се треба дати прилика младим васпитачима који тек завршавају факултете.

5.3.3. ТУЗЛАНСКИ КАНТОН

На подручју Тузланског кантона дјелују јавне предшколске установе, чији су оснивачи Општинска вијећа у девет општина и то у: Бановићима, Добој Истоку, Грачаницама, Градачцу, Кладњу, Лукавцу, Сребренику, Тузли и Живиницама. У свим предшколским установама укупно дневно борави 1287-еро дјеце, односно 60 васпитних група и 209 запосленика, од чега је 118 васпитно-образовних запосленика и 91 осталих.

Према подацима са којима располаже Елмир Тукић, виши стручни сарадник у Министарству образовања, науке, културе и спорта у Тузланском кантону, већ је припремљен програм за предшколско васпитање и образовање, чија би имплементација требала отпочети у марту. С обзиром да је на подручју Тузланског кантона финансирање предшколских установа на нивоу локалне заједнице, те да општине у буџетима нису планирале средства потребна за цјеловиту provedбу Члана 17. Закона о предшколском васпитању и образовању у овом Кантону, предшколске установе су аплицирале код Министарства за рад и социјалну политику Тузланског кантона, те добили одређена средства за реализацију пројекта обухвата дјеце предшколским васпитањем у години пред полазак у школу за дјецу из социјално угрожених породица. Ову активност предшколске установе су урадиле у сарадњи са центрима за социјални рад. До сада је овим пројектом обухваћено 50-еро дјеце.

У оквиру активности које се тичу имплементације Оквирног закона за предшколско васпитање и образовање, до сада је направљен Обавезан програм за предшколско васпитање и образовање пред полазак у школу.

Већину предшколских установа финансирају општине, тако да у Министарству нису сигурни колико ће требати финансијских средстава за потребе овог програма, а проблем представља и недостатак простора, као и мањак едуцираног кадра. Програмом је дефинисано да у недостатку довољног броја професора предшколског васпитања, програм могу изводити и професори разредне наставе, који би имали додатну едукацију за овај рад у трајању од 200 сати, а обуку би реализовао Педагошки завод Тузла. Програм би требало реализовати и у подручним школама, јер у постојећим обдаништима нема довољно капацитета.

Родитељи још увијек немају званичну информацију о обавезном предшколском васпитању и образовању, јер "неки имају само сазнање да би се то требало отпочети, ми се бојимо да не дође до панике, ако се та информација прослиједи и пусти у јавност прије обезбјеђења свих услова. Док се све не издефинише, треба бити опрезан са давањем информација".

Економска цијена боравка у обданишту је 320 КМ - 360 КМ, а родитељи плаћају од 120 КМ у јавном сектору до 180 КМ у приватном сектору, а субвенција постоји за родитеље са више дјеце у обданишту па је партиципација за друго дијете из породице умањена за 30%.

Алтернативни програми:

CIVITAS је у оквиру свог пројекта, прошле године, обезбиједио бесплатно похађање предшколске установе за 53 дјеце.

5.3.3. 1. ТУЗЛА

Послије Сарајева и Бања Луке, Тузла је највећи индустријски центар Босне и Херцеговине у којем, према процјенама, живи око 130.000 становника. На подручју општине Тузла, предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу, обухваћено је око 10% дјеце која су укључена у цјелодневни програм установе "Наше дијете" у Тузли (око 200 дјеце која су рођена 2004/2005. године), и око 50 дјеце, за које је расписан конкурс за обавезан програм предшколског васпитања и образовања у мјесецу октобру, који је бесплатан.

Припреме за обухват предшколским програмом све дјеце подразумијевају низ активности, а у овом моменту прикупљају се подаци о броју дјеце предшколског узраста на основу општих података са којима располаже Матични уред. За овај посао је у предшколској установи "Наше дијете" ангажован волонтер-приправник.

Према ријечима Ернесе Меших и Миреле Врабац из Одјела за образовање, кључни проблеми су финансије, али и „недовољна укљученост Владе Тузланског кантона и Министарства за образовање, науку, културу у спорт када је у питању проблем програма обавезног предшколског васпитања и образовања, као и имплементација Закона о предшколском васпитању и образовању, које нема исти статус као остали нивои образовања“.

Стога је, сматрају, неопходно „заједнички приступити системском рјешавању овог питања, што подразумијева сарадњу Општине и Министарства образовања, науке, културе и спорта у утврђивању и обезбјеђењу финансијских средстава, проценту обухвата, критеријума за укључивање дјеце, што је у складу са Чланом 80, 81. и 82. Закона о предшколском васпитању и образовању „.

Припреме за отпочињање програма текле су уз сагласност и сарадњу Општине и Министарства за рад и социјалну политику. Како би се финансијски подржале најугроженије категорије становништва, расписан је конкурс, и након извршених припрема, већ је од 01.11.2010. године започела реализација програма.

Министарство образовања, науке, културе и спорта Тузланског кантона је израдило Програм обавезног предшколског васпитања и образовања.

Запосленици обданишта "Наше дијете" прошли су планирани програм обуке за рад са дјецом пред полазак у школу. Назив реализованог програма је: „Припрема за полазак у основну школу“, а организатор програма је невладина организација CIVITAS.

Приликом запослења и избора васпитача приоритете ће имати кадрови који су едуцирани у процесима грађанског образовања, кадрови високе стручне спреме из области предшколског васпитања и образовања, те стручни сарадници високог образовања који су по Закону предвиђени као профил кадра који може радити у предшколским установама.

Квалитет рада пратиће Педагошки завод и комисија за праћење и вредновање рада на основу Правилника о оцјењивању и стицању виших стручних звања (за васпитаче и стручне сараднике).

Када су у питању родитељи, планирано је да се за њих припреме информације о самом програму обавезног предшколског васпитања и образовања, за кога је обавезујући, када почиње, гдје ће бити извођени и колико сати ће трајати, те како и сами могу учествовати у програмима.

Родитељи чија дјеца похађају предшколску установу

Сви присутни родитељи, њих укупно осам, већ имају информацију о Оквирном закону за предшколство, а добили су је путем медија или пријатеља. Подржавају ову иницијативу јер сматрају да су дјеца која похађају предшколске установе знатно спремнија за школу и заједнички рад. Немају информација о томе да ли се овај програм реализује у Тузли, и да ли у Општини постоје било какви планови у вези с програмом. Сматрају да би степен обухвата дјеце у предшколским установама био већи када би родитељи плаћали за боравак у обданишту цијену усклађену са својим примањима.

Мисле да би дјеца, прије поласка у школу, требала да усвоје правила понашања, изграде потребне социјалне вјештине, да посједују потребне радне навике и да се упознају са радом у групи. Квалитет овог програма би се огледао у томе што би се дијете боље, сигурније и

успјешније припремило за школу. У свом дому родитељи са дјецом цртају, пишу слова, читају сликовнице, разговарају о школи.

Образовним властима би поручили да се предшколско васпитање и образовање уведу као обавезно и то по четири сата седмично, током цијеле школске године.

Васпитачи

Васпитачи су упознати са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању који предвиђа обавезно укључивање дјеце у предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу. По њиховим ријечима, направљен је пилот пројекат у обданишту у Тузли у који су обавезно укључена дјеца из социјално депривираних категорија, а која похађају овај програм три мјесеца у години пред полазак у школу (150 сати у редовној предшколској групи). Сматрају да је та одлука веома корисна, јер имају и искуство са прошлогодишњим CIVITAS пројектом са око 50-еро дјеце, „што се показало одличним.“ Не знају да ли постоје било какви планови у општини.

Брине их питање професионалног кадра, јер у Тузли нема довољно васпитача, и то да ли би они морали додатно радити, ако се крене у имплементацију обавезног програма. Такође имају дилему да ли је три мјесеца рада са дјецом довољно да би се дјеца квалитетно припремила за школу, те хоће ли родитељи бити задовољни тим резултатима.

Сматрају да би родитељи требали да се упознају са планом и програмом, да знају хоће ли бити обезбијеђен превоз, да ли постоје специјализирани програми у установи (спорт, страни језици, плес), да им се омогући да чују искуства других родитеља. Родитеље треба укључити у овај програм, организујући радионице за њих, и давати им редовно информације о напредовању дјеце.

5.3.3.2. СРЕБРЕНИК

У општини Сребреник, према преоцјенама општинског Развојног тима, живи 45.000 становника. Процјењује се да око 28% становника живи у урбаним насељима, док преосталих 72% становника спада у становништво које живи у руралним насељима. Представник Општине Сребреник, Нихад Мехмедовић, не може прецизно да одговори да ли је Оквирни закон заживио у њиховој општини, али сматра да што прије почне његова имплементација, тим боље. Општина има конкретне планове који се састоје у планираним посјетама мјесним заједницама како би едуковали становништво о Закону, што је саставни дио Стратегије развоја општине Сребреник, али питања простора и опреме за извођење програма, нису дефинисана. Истиче да, због недостатка финансијских средстава у Општини, нису предвидјели обухват све дјеце и врло тешко је рећи како би се то могло остварити без помоћи шире заједнице. Општина не посједује ресурсе за имплементацију овог Закона и потребна јој је велика помоћ од стране државних институција.

У Сребренику има само једно обданиште, а према подацима са којима располаже, у општини нема алтернативних програма, мада Општина сваке године објављује јавни позив невладиним организацијама да се пријаве на конкурс за додјелу средстава. Конкретно, пројекти који се тичу предшколског васпитања и образовања, никада нису били на конкурс.

Родитељи чија дјеца не похађају обданиште

Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању познат је већини родитеља. Информацију су добили путем медија, као и у непосредном контакту са родитељима дјеце која већ похађају програм предшколског васпитања и образовања. Присутни нису довољно упознати како се Закон имплементира на подручју њихове општине, али колико они знају то „није довољно и квалитетно“. На подручју општине, у току прошле школске године, постојао је

један вид предшколског васпитања и образовања, у једној подручној школи, а реализовао се кроз два школска часа, сваки дан у седмици. Међутим, како програм није био обавезан, дјеца нису долазила редовно.

Сва дјеца нису обухваћена предшколским васпитањем и образовањем и сматрају да је главни разлог за то материјалне природе, као и неинформисаност. Родитељи сматрају да и питање стручног кадра није ријешено на најбољи начин. Мишљења су да се о овом питању „требају питати експерти из ове области, а не политичари, као што је код нас, на жалост, случај. Изражавају задовољство што је организован овакав вид састанака, гдје и они могу рећи своје мишљење.

Приоритетним сматрају информације о едукативној функцији програма, какви ће бити ефекти социјализације, занима их квалитет рада у установи, стручност запосленика. Сматрају потребним да Закон заживи што прије, али да се створе квалитетни предуслови за његово провођење, и да то не би требало бити „само пуко провођење времена у установи“. Важно је да су програми једнаки за сву дјецу уз поштовање културе и традиције свих. Такође, мисле да је потребно да дјеца развијају основне животне навике, као и да се у што већем степену социјализују, те су мишљења да ће након тога рад у школи, са том дјецом, бити много лакши. Родитељи очекују квалитетан и адекватан програм, али и квалитетан наставни кадар. Сви родитељи би се требали укључити у овај програм и то својим бораваком у учионицама, кроз разне радионице са дјецом, гдје би били активни учесници. Родитељи сматрају да припрема дјеце за школу у великој мјери зависи од жеља, мотивације, као и степена заинтересованости за било какав вид рада или игре.

Васпитачи

Сви присутни васпитачи упознати су са Оквирним законом, а како наводе, највише информација о Закону су добили путем медија, електронских и писаних. Такође су присуствовали семинарима на којима су упознати са овим Законом. Сматрају да је Закон преурањен, јер ни институције нису припремљене за прихват дјеце. Мисле да се Закон уопште не проводи у цијелој држави, а самим тим ни у општини Сребреник, а као разлоге за овакво стање наводе питање недовољног финансирања и неинформисаност родитеља. Сматрају да су дјеца из руралних средина занемарена јер нису укључена ни у један програм. Као рјешење предлажу отварање одјељења у подручним школама.

Присутни васпитачи су мишљења да се карактеристике квалитетног програма огледају у поштивању педагошких стандарда и норматива, као и у смањењу броја дјеце у групама. Позитивно гледају на укључивање родитеља у припремни програм и то на начин да буду укључени као волонтери, асистенти. Сматрају да је врло могуће да се родитељи укључе у рад са васпитачима и да то не сматрају упитним. Поготово би незапослене родитеље хтјели укључити као асистенте у васпитно-образовном раду.

Васпитачи сматрају да је, прије свега, битно да „дијете буде здравствено способно за боравак у предшколској установи“.

Образовним властима поручују да се побрину о условима у генералном смислу, да се више интересују за овај Закон, да имају више слуха за подручје образовања.

5.3.4. ЗЕНИЧКО-ДОБОЈСКИ КАНТОН

Према ријечима Сефедина Хоџића, стручног сарадника за предшколско и основношколско образовање, кантонални Закон о предшколском васпитању и образовању је донесен на Скупштини у јулу ове године, а његова имплементација слиједи у 2011. години. Министарство образовања је у процесу израде подзаконских аката, критерија за финансирање предшколских установа на подручју Зеничко-добојског кантона. До јуна је планирана израда цјеловитог програма за предшколско васпитање и образовање и осталих аката.

Предвиђен је обухват све дјеце предшколским васпитањем и образовањем, а потешкоће се очекују када је у питању организовање рада са дјецом из руралних подручја, а потребно је ријешити и питање недостатка простора.

5.3.4.1. ВИСОКО

Високо је градско насеље и сједиште истоимене општине са око 17.000 становника. Шеф Одсјека друштвених дјелатности у општини Високо, Хасан Шехиновић, нас је информисао да је око 30% дјеце овог узраста, са подручја ове општине, укључено у предшколски програм, а у оквиру тога око 10% су дјеце из угрожених група. Проблеми су уобичајени – удаљеност обданишта, опремање простора, недовољна заинтересованост родитеља, као и цијена од 130 КМ која је за многе родитеље превисока (попуст имају само родитељи за друго односно треће дијете које похађа обданиште). Шеф Одсјека, Шехиновић, је забринут за реализацију програма и, имајући у виду тренутно стање у БиХ, сматра да је „мало преурањено“ за овакав програм.

На подручју Високог има једна играоница коју води НВО „Сумеја“ али Општина не подржава и не планира подржавати овакве програме. Постојао је и програм који је реализовао CIVITAS и Save the Children.

Родитељи дјеце која похађају и оне која не похађају обданиште

Већина родитеља, који су учествовали у фокус групи, се сложила да је доношење Оквирног закона за сваку похвалу, и да ће његова примјена подржати развој дјеце и боље их припремити за школу, мада има и мишљења да је то „прерано за дјецу“ и да дјеца требају поћи у школу са 7 година, а у обавезне предшколске програме са 6 година. Сви се слажу да родитељи нису довољно информисани, али ни едуцирани, те да не постоје ни добри материјални предуслови за обухват све дјеце.

Видљиво је да су мишљења родитеља дјеце која похађају обданиште позитивнија о предшколском васпитању и образовању од мишљења оних родитеља чија дјеца не похађају обданиште. Родитељи дјеце која похађају обданиште су више фокусирани на развој личности дјетета, самопоуздања и одлучности, док се родитељи дјеце која не иду у обданиште више брину да ли ће дјеца моћи испунити све обавезе и да ли ће програм бити подржан.

Родитељи сматрају да је јако важно да и они буду укључени у рад и да је константна комуникација и сарадња са васпитачима неопходна.

Васпитачи

Васпитачи запослени у обданишту у Високом упознати су са Оквирним законом, али су забринути када је у питању спремност заједнице за његову имплементацију те постојање довољних финансијских средстава. Веома су отворени и подржавају идеју да се програм организује и у школским просторијама у недостатку обданишта. Сматрају да је важно изградити добар програм који је свеобухватан и који је фокусиран само на кључне компетенције и вјештине које су дјеци потребне.

5.3.4.2. ЗЕНИЦА

Зеница је средиште Зеничко-добојског кантона и економско средиште регије средње Босне са око 127.000 становника.

Стање у области предшколског васпитања и образовања, на подручју општине Зеница, је веома тешко. Због пада наталитета, незапослености и високе цијене обданишта, свега 5% предшколске дјеце је укључено у прешколско васпитање и образовање. Како наглашава Фата Сребреница, стручни сарадник за образовање и информисање у Служби за друштвене дјелатности општине Зеница, сада се у Зеници годишње рађа око 1000 дјеце, док је прије 15-так година та бројка прелазила 2000. Економска цијена обданишта је 400 КМ, а родитељи плаћају 120 КМ, док субвенција нема.

У складу са планираним активностима на нивоу Кантона, у општини Зеница се, од школске/педагошке 2011/2012. године предвиђа имплементација Оквирног закона и увођење обавезног предшколског васпитања и образовања. Активности су успорене због формирања извршне власти, односно смјене министара, а тиме и кашњења у доношењу буџета.

Када је у питању градско подручје Зенице, основни услови за реализацију предшколских програма постоје, а у приградским и руралним срединама предвиђа се опремање просторија у подручним школама. Обданишта у Зеници имају мали број дјеце, па има довољно простора и стручног кадра за обухват све дјеце у години пред полазак у школу. Финансијску подршку пружиће и Министарство за рад и социјалну политику, како би се покрили трошкови превоза и смјештаја дјеце из социјално угрожених и маргинализованих категорија.

Очекује се израда нових педагошких стандарда и норматива, као и обука васпитача, али се конкретне активности тек очекују.

Алтернативни програми:

Рад са дјецом из угрожених категорија: Save the Children, UMCOR, Дјечије обданиште „Мала креативна школа Кевсер“, Удружење „Наша дјеца“ и др.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Мада су донекле, и то углавном преко медија, упознати са Законом, родитељи изражавају незадовољство начинима на који се они информишу о свим питањима у вези са васпитањем и образовањем дјеце.

Подржавају отпочињање обавезног предшколског програма, како би се „свој дјечи дале једнаке шансе“. Сматрају да је обданиште мјесто гдје се дјеца осамостаљују и стичу основне радне навике и мисле да је 150 сати мало уколико се желе постићи значајнији резултати.

Када је у питању улога родитеља у припреми за школу, родитељи кажу: „Образовни дио не треба пребацити на родитеље. Учитељи у школи очекују да дијете све зна. Ми припремамо дјецу да поштују другове, учитеља, да се морају понашати у складу са правилима, да стекну неке радне навике. Бојимо, цртамо са дјецом. Читамо својој дјечи. Да бисмо имали квалитет, треба да сурађују родитељи и васпитачи. Ми дјечи ненаметљиво говоримо о школи и трудимо се да је заволе“.

Родитељи су једногласни у томе да је неопходно много више уложити у предшколство, како у инфраструктуру и кадар, тако и у осигуравање да што већи број дјеце похађа цјелодневни програм. Сматрају да нису у питању недостатак финансијских средства већ „општа незаинтересованост за предшколство и недостатак воље“.

Васпитачи

Обавезно укључивање дјеце у предшколско васпитање и образовање подржавају и васпитачи, наглашавајући да су „дјеца која пролазе овакву припрему самосталнија, организованија, истичу се у свему, далеко су спремнија за школске активности. Због тога је важно да свако дијете има исте прилике и да предшколско васпитање и образовање буде бесплатно“.

Када је у питању организација рада предшколских група, васпитачи имају занимљиве идеје. Према њиховом мишљењу: „Ако би се групе оформиле од дјеце која ће похађати тих 150 сати, требало би их укључивати међу дјецу која већ бораве у обданишту. Дјеца би требала долазити неколико пута седмично и остајати дуже. Било би добро да дјеца осјете сав живот у обданишту. Иначе, ми у септембру имамо адаптационо-опсервациони период и за дјецу која похађају обданиште. Треба обратити пажњу на адаптацију дјеце и социјализацију, али радити и на њиховој едукацији. Треба послушати потребе дјеце“.

Васпитаче брину реакције и одазив родитеља, јер очекују тешкоће када је у питању довођење и одвођење дјеце, удаљеност обданишта од мјеста становања, бројност група и опремљеност установе. Сматрају да је добра информисаност веома значајна, и да родитељи треба да добију не само информације о програму и начину провођења, него и о значају предшколства и његовој користи за дјецу и за породице. Родитеље, према мишљењу васпитача, треба укључити и у израду програма, као и у друге активности у обданишту.

Образовним властима би поручили: „Дијете је на првом мјесту. Кад би се могло и раније почети са укључивањем све дјеце у обданишта, то би било добро. Скупље је последије исправљати неке ствари, него сада уложити у васпитање и образовање. Све лоше што се дешава у друштву последица је и тога да су дјеца препуштена сама себи. Ми смо такође препуштени сами себи“.

5.3.5. БОСАНСКО-ПОДРИЊСКИ КАНТОН

5.3.5.1. ГОРАЖДЕ

Општина Горажде је административни и културни центар Босанско-подрињског кантона са око 30.000 становника.

Интервју са представницима органа управе из општине Горажде уприличен је са Санидом Зираком, шефом Службе за јавне сервисе и техничке послове, и Емиром Дјана, стручним савјетником у Општини. На питање модератора о томе да ли су упознати са Оквирним законом о предшколском васпитању, који предвиђа обавезан обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу, саговорници су одговорили да су упознати са овим законом, али да он на подручју општине Горажде није заживио у пуном капацитету, јер недостају финансијска средства којима би се осигурало бесплатно похађање предшколских установа или припремних програма у години пред полазак дјеце у школу. У Горажду тренутно постоје два обданишта, један који суфинансира Општина и коју похађа 88-еро дјеце и други чији је оснивач СОС Дјечије село из Горажда. Обданиште које се налази у мјесту Витковићи је затворено због „незаинтересованости родитеља за упис дјеце“. Мјесечна партиципација родитеља износи 120 КМ. Саговорници нам нису могли дати одговор колики је проценат дјеце која не иду у обданиште.

Када су у питању ресурси за имплементацију овог Закона, постоји велики број незапослених васпитача, који би могли бити носиоци предшколског програма за обухват дјеце пред полазак у школу. На подручју општине Горажде постоје три обданишта чији су капацитети пуно већи од

броја дјеце која га похађају, тако да простор и материјално технички услови не би требали бити проблем.

Истичу да је поред обезбјеђења материјалних средстава, такође битно утицати и на бољу информисаност и едукацију родитеља, како би се и они сами укључили у имплементацију програма. Програм припремају васпитачи и директори предшколске установе. Општина до сада није учествовала у креирању подршке кроз информисање родитеља о овом програму. За имплементацију до сада нису планирана никаква средства из буџета Општине, јер за то не постоје реални услови.

Алтернативни програми:

На подручју општине Горажде постоје програми за дјецу предшколског узраста које је покренуо СОС Киндердорф из Горажде. Ријеч је о покретној играоници која настоји анимирати дјецу кроз различите едукативне радионице. На овај начин су активностима предшколског васпитања и образовања покривена рурална подручја општине Горажде.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Присутни родитељи су упознати са овим Законом и сматрају га непотребним. Према њиховом мишљењу, овај Закон је исхитрен, јер се нису стекли услови за његову имплементацију. Мишљења су да је потребно обезбиједити средства, која ће омогућити дјецу предшколског узраста бесплатно похађање обавезног програма у години пред полазак у школу. Неки од присутних родитеља сматрају да је овај Закон непотребан због неусклађености програма деветогодишњег образовања и програма предшколског образовања. Један од већих проблема овог обавезног програма рада са предшколском дјецом, јесте и само довођење дјеце у обданишта, гдје је планирана реализација овог програма, јер су многа мјеста веома удаљена од постојећих обданишта.

Сви присутни мисле да Општина не ради скоро ништа по питању предшколског васпитања и образовања, а поготово када је у питању провођење чланова закона о обавезном предшколском васпитању и образовању. О плановима Општине, по овом питању, није им познато ништа, односно нису добили никакве информације о томе.

Присутни сматрају да се родитељима морају пружити информације о самом значају предшколског програма, на чему се овај програм базира, шта је циљ овог програма. По њиховом мишљењу, програм предшколског васпитања треба да се базира искључиво на развоју емоционалних, социјалних и осталих животних вјештина, а да школа треба да учи дјецу писању, читању и осталим образовним задацима. Сматрају да се са дјецом веома мало или никако не ради, у смислу њихове припреме за школу, што се види и на дјецу у првом разреду основне школе, гдје дјеца још увијек нису самостална.

Васпитачи

Васпитачи који раде у обданишту, чији је оснивач Општина, су упознати са Оквирним законом, а информације су добили путем медија, путем семинара у организацији удружења предшколских радника, путем јавне расправе, коју је организовала општина Горажде. Васпитачи сматрају да овај Закон треба обавезно да заживи како би се повећао број дјеце која су обухваћена предшколским васпитањем и образовањем. У њиховом обданишту већ постоји програм за дјецу предшколског узраста, која ће ове године поћи у школу, без обзира што овај Закон, на подручју општине Горажде, треба да почне са имплементацијом тек на прољеће 2011. године.

Према ријечима присутних васпитача, у њиховој Општини закон се у потпуности не проводи, а не врше се ни припреме за имплементацију истог. Углавном је све препуштено обдаништима, која су опет ограничена финансијским средствима и зависе од партиципације родитеља.

Квалитетна имплементација Закона и реализација програма обавезног предшколског образовања зависи искључиво од одлуке да ли ће програм бити бесплатан или ће бити финансиран од стране родитеља. Стопостотни обухват дјеце овог узраста могућ је, према њиховим процјенама, једино ако је програм бесплатан.

По мишљењу присутних васпитача, планирани број сати, који је предвиђен за овај програм је мали и недовољан је за озбиљнији приступ. Сматрају да је најбоље рјешење цјелодневни боравак дјеце у години пред полазак у школу. До сада нису имале никакву додатну едукацију о програму у години пред полазак дјеце у школу. Према њиховим ријечима, морају се обезбиједити бољи техничко материјални услови који би омогућили реализацију овог програма. Програм би се требао фокусирати на развој вјештина, развој емоционалне зрелости, учење самосталности, јер се дјеца за вјештине писања и читања свакако припремају у првом разреду деветогодишњег школовања.

Према информацијама које смо добили од васпитача, обданиште има веома добру сарадњу са Центром за културу и са СОС-ом, гдје су се одржавале различите манифестације за дјецу, као и округли столови, који су имали за циљ едукацију родитеља.

5.3.6. СРЕДЊОБОСАНСКИ КАНТОН

Како истиче Ивица Аугустиновић, виши стручни сарадник за предшколско и основно образовање, у Средњобосанском кантону још увијек није усвојен закон о предшколском васпитању и образовању, који је у складу с Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању на нивоу Босне и Херцеговине. У овом Кантону још увијек је на снази Закон о предшколском васпитању и образовању који је донесен 2001. године (Сл. новине, број:11/01). Према његовим ријечима, нови кантонални закон о предшколском васпитању и образовању је у нацрту и његово усвајање очекује се почетком 2011. године али се са имплементацијом неће кренути прије школске 2012/2013. године, како би се створили сви предуслови за његову примјену и уклониле објективне препреке.

На подручју Средњобосанског кантона дјелује 17 предшколских установа, од чега осам јавних и девет приватних, које немају довољно просторних капацитета да прихвате око 2900 дјеце, колико би требало бити укључено у обавезно предшколско васпитање и образовање. Осим просторних, у Кантону очекују и проблеме везане за недостатак кадрова као и проблеме са превозом дјеце „који је горући проблем већ дуже вријеме у овом Кантону, када је у питању превоз основаца“. Како би се превазишли ови проблеми, у оним мјестима гдје предшколске установе нису довољно развијене или не постоје, „програм ће се реализовати у основним школама, или подручним одјељењима неких школа. У случају недостатка кадра, програм могу реализовати и професори разредне наставе, уз обавезно похађање примјерене едукације“.

Програм обавезног предшколског васпитања и образовања израдили су васпитачи и директори предшколских установа, уз подршку Министарства и организације Save the Children Norway. Министарство просвјете уједно је израдило свеобухватну анализу провођења програма обавезног предшколског васпитања и образовања у Средњобосанском кантону која се односила на могућности провођења програма, финансијске захтјеве, потребну инфраструктуру, кадровске захтјеве, питање превоза, питање мини оброка, едукације кадра, материјалне трошкове, одговорности и обавезе општинских и кантоналних власти, итд.

Васпитачи који тренутно раде са дјецом, те професори предшколског васпитања који се налазе на бироу, а уз то имају положен стручни испит, имаће приоритет при ангажовању за реализацију програма.

Надзор над провођењем овога програма и ефектима истог је, према ријечима вишег стручног сарадника Аугустиновића, изузетно важан, особито у првим годинама имплементације. Надзор ће обављати стручне особе, првенствено из реда васпитача и директора предшколских установа. Улога педагошких завода, као и стручних тијела министарства, мора бити ефективна и усмјерена на препознате проблеме који произлазе из саме праксе.

Цијена обданишта у јавним установама креће се од 80 до 120 КМ, а у појединим случајевима, имамо и дјелимичну субвенцију од стране општинских власти. У приватним установама, родитељи издвајају и до 200 КМ, али се број обданишта повећава, посебно након све интензивније кампање у вези са значајем раног образовања.

5.3.6.1. БУСОВАЧА

Бусовача је општина са 46 насељених мјеста и око 19.000 становника. На подручју Бусоваче, као и осталих општина Средњобосанског кантона, према ријечима представника Општине, Жељке Вујица, конкретних мјера и активности у вези са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, још увијек нема, а дугорочна стратегија није осмишљена.

У Бусовачи нема ниједног јавног обданишта а једину предшколску установу од 1996. године воде Школске сестре фрањевке. Када је у питању недостатак простора, нека од рјешења, према мишљењу представника Општине, Жељке Вујица, могу бити прилагођавање школског простора за дјецу предшколског узраста, али се јавља проблем координације активности јер школе нису у општинској надлежности. Општине нису довољно упознате и не сматрају својом обавезом бављење питањима програма, одабира и едукације кадра, наводећи да је све то у ингеренцији кантоналних институција. Брига Општине о школовању дјеце угрожених група формално не постоји, а кључну препреку представља недостатак финансијских средстава, али и питање ингеренција и обавеза Општине и других органа и институција.

Родитељи дјеце која похађају и родитељи дјеце која не похађају обданиште

Родитељи нису упознати са Оквирним законом, а ни са плановима Општине по питањима предшколског васпитања и образовања. Мишљења о значају provedбе овог Закона такође су подијељена. Противници увођења обавезног предшколског васпитања и образовања сматрају да се оно „натура родитељима“, да су дјеца премлада за „школу“, и да су то превелике обавезе за малу дјецу. Други родитељи ово виде као прилику за своју дјецу да се друже са осталом дјецом, да се припреме за школу и сл. У сваком случају, родитељи сматрају да не могу много утицати на промјене постојећег стања.

Брине их прилаз школи и цеста коју дјеца на путу треба да пређу, како ће се дјеца адаптирати на школски амбијент, како ће се снаћи у комуникацији са старијом дјецом, ко ће их доводити у школу и сл.

Сматрају да дјеци требају организоване предшколске активности, и да у њиховој општини постоји потреба за отварањем јавне предшколске установе.

Васпитачи

Мишљења васпитача о иницијативи увођења обавезног предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу су подијељена. Видљив је страх у вези с очувањем радних мјеста јер постоји бојазан да ће се у школама организовати рад са припремним групама, а не у предшколској установи. Када би се обезбиједили услови и програми, организовали и реализовали у обданишту, васпитачи сматрају да би то свакако било важно за дјецу и њихову рану социјализацију.

Мишљења су да њима није потребна никаква додатна обука за рад са дјецом у години пред полазак у школу, иако се радо едукују, али да је потребно едуковати родитеље и успоставити сарадњу између васпитача и учитеља. Родитеље би о програму требало обавијестити на вријеме и дати им информације у вези са садржајем и активностима, предвиђеним програмом, као и информације о предностима за дјецу од похађања предшколских програма и др.

Васпитачи сматрају да се све припреме требају обавити на вријеме и да они од почетка требају бити укључени. Сарадња школа и обданишта треба бити осигурана. Васпитачи треба да имају подршку и других стручњака, а за свако дијете треба да се води портфолио.

5.3.6.2. КИСЕЉАК

Према процјенама општинских служби, у Кисељаку живи око 24.000 становника. На подручју општине Кисељак, према подацима са којима располаже Марица Пушић, шеф Одјела социјалне заштите, још увијек нису преузете никакве активности у правцу прилагођавања Оквирног закона за предшколско васпитање и образовање, који предвиђа обавезан обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу. Не постоје никакви конкретни планови, већ је све у фази анализирања ситуације. Кључне потешкоће у реализацији овог програма у Кисељаку су, прије свега, недостатак финансијских средстава и недовољан број предшколских установа, које би могле предшколским васпитањем и образовањем обухватити сву дјецу. Према ријечима шефице општинског Одјела социјалне заштите, први корак у правцу имплементације би требао да буде утврђивање законског оквира којим би се регулисало постојање предшколске установе чији би оснивач била Општина, јер у Кисељаку не постоји јавно обданиште. У овом тренутку постоји једно приватно обданиште и једно које финансира Caritas, који би требали имати усаглашен план рада и дјеловања. Такође истиче да до сада није утврђен програм. Припреме би требале кренути од постојећег стања.

Према мишљењу шефа Одјела, Марице Пушић, добро осмишљено окружење и добро организована дјелатност у оквиру овог програма, сигурно ће дати резултате. Ефекти програма би се требали пратити кроз један дужи период, како би се установило који су могући недостаци у примјени и пракси, шта би се требало поправити и сл.

Родитељи су најважнија карика у васпитању дјеце и њих треба информисати о значају раног раста и развоја. Потребно је сензибилизovati родитеље за ову проблематику, за значај ране интервенције за развој дјеце.

Алтернативни програми:

У Кисељаку је радило неколико играоница (није прецизирано у којем временском периоду), а недавно је престала са радом и посљедња, због недовољне посјећености од стране дјеце.

Реализује се само програм за дјецу са потешкоћама у развоју, који је подржан од стране Општине.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Родитељи имају само незваничне информације када је ријеч о Оквирном закону о предшколском васпитању и образовању. Слажу се да је такав програм потребан за сву дјецу, па и њихову. Према њиховим сазнањима, велики број дјеце не похађа обданиште и мисле да би Општина требала да обезбиједи више материјалних средстава, како би се стање побољшало. Оно што највише брине родитеље, када је ријеч о овом програму, је како ће све то бити организовано, колико ће трајати и сл. Родитељи сматрају да би дјеца прије поласка у школу требала развити радне навике, посједовати потребне социјалне вјештине, самопоуздање и сл. Основни предуслов за квалитетно образовање, по њиховом мишљењу, је квалитетан и добро

обучен кадар за рад са дјецом. Допринос квалитету би био и већа укљученост родитеља у рад предшколских установа.

Према наводима родитеља, дјеца код куће уче правила понашања и спонтано развијају своје потенцијале. Препорука властима је да би сва обданишта и школе требале радити по истом плану и да би родитељи, у знатно већем броју, уписивали своју дјецу у обданиште, када би имали довољно средстава за то.

Васпитачи

Присутни васпитачи упознати су са Оквирним законом о обавезном предшколском васпитању и образовању. Информације су добили на округлом столу одржаном у Кисељаку, управо на ту тему, као и на семинару. Сагласни су да је ова законска одлука оправдана и потребна, јер су дјеца, која похађају обданишта, спремнија за школу од остале дјеце. Веома је мали проценат укључености дјеце у предшколске установе, јер веома мали број родитеља разуме прави значај предшколског васпитања и образовања, „нема у Кисељаку тог обичаја, те традиције“. Потребно је, стога, упознати родитеље да свако дијете има право на предшколско васпитање и образовање, едуковати родитеље о значају раног раста и развоја, организовати јавне трибине и упознати родитеље са овим Законом, информисати их путем медија и сл. Приликом реализације програмских активности, потребно је активно укључити и родитеље.

Квалитетан програм за дјецу, по мишљењу васпитача, задовољава стандарде и даје могућност за индивидуализован приступ и инклузивно образовање. По мишљењу васпитача, оно што би требало свако дијете да научи и развије, како би било спремно за полазак у школу, су самосталност, социјалне вјештине и комуникативност.

5.3.6.3. БУГОЈНО

На подручју општине Бугојно живи око 37.000 становника. Општина Бугојно је била једна од експерименталних општина када је у питању имплементација овог Закона, наводи Сеад Карахоџић, помоћник начелника општине Бугојно. Овај програм, који је обухватио између 50 и 60 предшколске дјеце, реализован је током двије школске године, и то прве године уз финансијску подршку организације Save the Children, а друге године рад је финансирала Општина.

Да би се у 2011. години кренуло са имплементацијом припремног програма, прво се мора усвојити кантонални Закон о предшколском васпитању и образовању, а и када Скупштина Средњобосанског кантона усвоји овај Закон, питање је времена када ће се ова законска одлука моћи досљедно имплементирати.

Планови за имплементацију Закона зависе од финансијских средстава, односно мора се договорити ко ће финансирати програм, је ли то Општина или Кантон. Овај Закон би, такође, требао предвидјети механизме за потицај родитељима да укључе дјецу у програм за обавезно предшколско васпитање и образовање, чиме би се осигурао стопостотни обухват дјеце.

Кључне потешкоће у имплементацији, према процјени помоћника начелника, би могле произаћи, првенствено, из још увијек неријешених питања начина финансирања и организације програма, као и непостојања адекватних просторија у руралним срединама за организовање рада са дјецом. Могао би се јавити и дефицит одговарајућег кадра за рад са дјецом предшколског узраста.

Сматра да би родитељи требали бити укључени у реализацију програма кроз примједбе и сугестије у вези са наставним планом и програмом у циљу његова побољшања.

Иначе, у Бугојну дјелује једно обданиште, а цијена боравка у обданишту је 150 КМ за цјелодневни боравак и 120 КМ за полудневни боравак, а субвенција нема.

Алтернативни програми:

Програм Save the Children за сву дјецу, не само из маргинализованих група.

Удружење „Сунце“

Родитељи чија дјеца нису похађала никакву предшколску установу

Нико од присутних родитеља, њих укупно осам, није чуо за Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању, иако сви сматрају да би тај Закон требао бити усвојен јер би то допринијело да дјеца заиста спремнија пођу у школу. Не знају како се у њиховој општини проводи овај закон, а такође немају ни информацију о томе да ли и какви планови постоје у Општини у вези са овом проблематиком, јер никога нису ни питали.

Према њиховом мишљењу, најбољи период за припремни програм, био би након навршене пете године дјететовог живота, а дијете би имало прилику да се социјализира, формира и развије радне и хигијенске навике, да се дружи са вршњацима, да се научи дисциплини, да развија осјећај одговорности. Сматрају да је за квалитетно образовање и рад са дјецом важан однос васпитача и дјетета, начин рада, просторна организација, разноврсност у садржајима и сл. Код куће дјецу припремају за полазак у школу неформално, кроз цртање, бојење, упознавање слова, од старијег брата или сестре.

Васпитачи

Присутни васпитачи већ су упознати са Оквирним законом за предшколско васпитање и образовање и то на Округлом столу који је одржан у Бугојну, организованом од стране ресорног Министарства, OSCE-а и Актива директора у Средњобосанском кантону. Сматрају да се Закон треба имплементирати, али пошто је ријеч о васпитачима који имају дугогодишње искуство у струци и добро познају прилике у предшколству, постоји велика дилема како ће то заживјети у њиховој општини, првенствено због финансијских и кадровских потешкоћа.

Према њиховим ријечима, у Бугојну се већ три године проводи програм који припрема дјецу за полазак у школу и реализује се у Центру за предшколско васпитање и образовање, у који буде укључено око 25-еро дјеце, а предност имају дјеца из економски угрожених породица. Пројекат је трајао отприлике 150 сати, сваки дан по три сата. Пројекат је у првој години финансирао Save the Children, а већ сљедеће године финансирање је преузела Општина.

Највише их брине недостатак финансијских средстава за квалитетну реализацију програма, као и неупућеност родитеља у значај раног раста и развоја и како ће родитељи прихватити ову новину. Потребно је родитеље добро информисати и детаљније упознати са циљевима овог програма, као и са планираним садржајем, временом трајања и очекиваним исходима. Сматрају да је пожељно укључити родитеље у програм путем радионица, разних презентација, кроз едукативно информативне разговоре и сл.

5.3.6.4. ЈАЈЦЕ

Општину Јајце чини 61 насељено мјесто, организовано у 27 мјесних заједница, са око 25.000 становника. На подручју општине Јајце, још увијек нису преузете потребне активности за усклађивање програма за предшколско васпитање и образовање са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању. На сједници Општинског вијећа приликом разматрања приједлога Закона констатовано је да још увијек нема предуслова за провођење истог. Према мишљењу Фикрета Чанчара, помоћника начелника за друштвене дјелатности, потребно је прво обезбиједити одговарајући простор, превоз дјеце, услове за боравак дјеце и

сл. Припреме за имплементацију програма теку споро и углавном су фокусиране на адаптацију и опремање простора потребним намјештајем и дидактичким материјалима, путем страних донација. За праћење квалитета, по мишљену помоћника начелника Чанчара, требао би постојати посебан одјел за образовање, који би се бавио праћењем квалитета. Још увијек нису изабрани васпитачи који би радили са дјецом у години пред полазак у школу. Прије почетка програма, било би добро упознати родитеље са програмом, шта он подразумеива, колико траје, како се изводи.

У Јајцу тренутно ради само једно обданиште које може примити највише 100 дјеце, а његова тренутна попуњеност је 96%. „Старо“ обданиште је имало капацитет смјештаја до 300 дјеце, али је усљед ратних дејстава девастирано и неупотребљиво. При обданишту постоји и посебна играоница, коју финансирају родитељи. Цијена цјелодневног боравка у обданишту је 150 КМ, а у играоници, гдје бораве три сата, цијена је 50 КМ. Проблем је у томе што су обухваћена само дјеца из урбаних подручја, а не и из оближњих села.

Алтернативни програми:

- Омладински центар у сарадњи са Save the Children, раније (није прецизиран податак о којем је временском периоду ријеч) је организовао „малу школу“ за дјецу која, због недостатка финансијских средстава у породици, нису у прилици похађати цјеловити програм у предшколској институцији.

Родитељи чија дјеца нису похађала предшколску установу

Само је један родитељ, од присутних десет, чуо за овај Закон од породица из других градова, остали нису информисани. Дјеца ових родитеља нису похађала обданиште због финансијских проблема родитеља (не раде оба родитеља или само мајка), удаљености обданишта, забринутости око хигијене у обданишту и вироза које се преносе и пропуштених прилика за дјецу да се друже са својим вршњацима из комшилука. Родитељи не подржавају обавезно укључивање дјеце у предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу, јер сматрају да нису спремне ни школе, ни институције, и да дјеца овим прерано добијају обавезе. Родитељи немају информацију о томе да ли Општина планира било какве активности за имплементацију овог Закона, јер нису никога питали, а до сада се нису ни појавили интереси за то. Нема идеја или сугестија за укључивање дјеце у било какав програм за предшколско васпитање и образовање.

Када је ријеч о обавезном предшколском програму, родитељи су знатижељни шта би се конкретно радило са дјецом (програмска структура), колико дуго би програм трајао, којим данима, ко би радио са дјецом, да ли се и колико плаћа боравак дјетета, и која је корист за дијете. По мишљену родитеља најбољи период за укључивање у овај програм је прије поласка у школу. Сви родитељи мисле да би требали бити укључени у овај програм, али се нису изјаснили на који начин, треба им додатна едукација. Када су у питању активности, које они проводе са својом дјецом код куће, углавном је ријеч о заједничком упознавању са словима-писање, цртање, дјеца уче од старијег брата или сестре, без систематског приступа.

Васпитачи

Свих шест присутних васпитача, упознати су са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, који предвиђа обавезно укључивање дјеце у предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу, а то су сазнали првенствено из медија, путем семинара, интернета и са посљедњег стручног округлог стола одржаног у Бугојну.

Васпитачи сматрају да Општина нема план за реализацију овог програма, а да обданиште тренутно није у могућности да обухвати сву дјецу, због ограничености просторних капацитета.

Васпитачима који би реализовали овај програм је потребна додатна едукација, потребни су им семинари, размјена искустава, радионице, едукација на тему рада са родитељима и сл. Сарадњу са родитељима истичу као веома битан предуслов за квалитетну реализацију, која би започела информисањем и упознавањем родитеља са програмом, организовањем радионица и семинара, родитељских састанака и сл. Образовним властима би препоручили да оснују **редагошки завод**, или неки сектор који ће се бавити предшколским васпитањем и образовањем, да се усвоји овај Закон и ураде све потребне припреме за његову имплементацију.

5.3.6.5. НОВИ ТРАВНИК

Нови Травник броји око 25.000 становника, који живе у 51 насељеном мјесту, која су организована у 17 мјесних заједница. Према ријечима Неле Леварда, шефа Одсјека за друштвене дјелатности и менаџерице Центра за услуге грађанима општине Нови Травник, у општини дјелују четири предшколске установе, једна јавна и три приватне. У јавној предшколској установи, мјесечна цијена боравка за дијете је 120 КМ, Општина дјелимично партиципира у цијени, док је цијена у приватним предшколским установама мјесечно 150 КМ. Постоје велики проблеми у јавној предшколској установи, због неплаћања доприноса запосленицима. Велики проблем су створиле камате, а порезна управа је блокирала рачун, што представља озбиљне проблеме за рад обданишта и кочницу за укључивање већег броја дјецe у предшколско васпитање и образовање и давање корисницима субвенције од стране Општине. Објект јавне установе је прилично обновљен захваљујући, првенствено, средствима Владе Републике Хрватске.

Када је у питању обухват дјецe обавезним предшколским васпитањем и образовањем, у ишчекивању доношења новог Закона, у општини је, уз подршку организације Save the Children у двије школе (ОШ "Јозо Гађић Чупо" Стојковићи и ОШ "Мухсин Ризвић" Опара) реализован пилот пројекат, како би се пронашао најефикаснији начин да се организује што већи обухват дјецe у руралним дијеловима општине, тамо гдје нема предшколских установа. Кључна препрека је, ипак, непостојање закона који уређује ову област, па су и ове активности успорене.

Исто тако, мора се утврдити, хоће ли се тај програм реализовати у школама, или у обдаништима. Питање је, такође, како дјецу из села довести у школу, што црпи велика финансијска средства, а у Општини немају довољно средстава ни за редовно школовање. Школе морају осигурати нове просторије, извршити додатну едукацију кадра и сл.

Поново се јавља питање разлика између градске и руралне средине. Дјецa из града су већ укључена у обданиште, тако да родитељима то неће ништа бити нова обавеза, али у руралним срединама људи су подијељеног мишљења. Добар дио родитеља сматра да је важно да се дјецa укључе у предшколске програме, јер „нису у могућности сами квалитетно припремити дијете за полазак у школу“, а с друге стране, родитељи немају могућности, дјетету платити превоз до школе, траже сигурно окружење за дијете и „не желе да им се дјецa возе са школском дјецом, јер ипак она имају само пет година“.

Подаци о броју предшколских обавезника, на подручју општине, већ постоје, тако да школе могу благовремено добити информације колико ће бити дјецe на којем уписном подручју. На основу тога директори могу планирати и припремати што им је потребно за пријем дјецe, те позвати родитеље и упознати их с битним информацијама о програму предшколског васпитања и образовања, истиче шеф Одсјека, Леварда.

Васпитачи

Васпитачи и учитељи, које раде у првом разреду основне школе, показали су пуно забринутости и дилема када је у питању реализација обавезног предшколског програма. Васпитачи сматрају да би ангажовање учитеља било нелогично јер „они немају адекватно образовање“, са чим се слажу и неки учитељи. С обзиром да је низ неријешених проблема у образовању (недостатак простора, превоз дјеце и сл.), велико је питање како ће се ријешити обавезујући обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем. „Потребно је говорити о јединственом плану и програму, јер већина кантона имају свој програм предшколског васпитања и образовања, у односу на наш, и стога је потребно учинити исто и код нас те га ускладити с планом и програмом првог разреда деветогодишњег образовања“, наглашавају васпитачи.

Предлажу да програм обавезног предшколског васпитања и образовања треба реализовати у предшколским установама. Закон треба усвојити, јер им је потребан, и јер је важно да се дјеца што раније обухвате васпитањем и образовањем, „што би требало објаснити и родитељима, јер када дијете дође неспремно у школу, оно се само игра, и такво дијете је тешко било чему научити“, истичу васпитачи и учитељи. „Дјеца требају учити кроз игру, али никако у школи, то треба бити у предшколској установи.“

Имају дилему како организовати рад са дјецом у руралним срединама, да ли отворити групе на том локалитету, или организовати превоз за дјецу која би долазила у град.

Сматрају да је битно да школски простор буде адекватан, да школе или обданишта заједно са васпитачима, буду спремни за пријем дјеце, да се не појаве неки проблеми као на почетку деветогодишњег школовања. „Не треба нам још изненађења, ако почињемо нешто ново, да се барем за то припремимо, а нама се чини да је први корак за то усвајање Закона о предшколском васпитању и образовању, па све онда остало.“

Родитељи чија дјеца иду у први разред, а раније нису похађала никакву предшколску установу

Родитељи чија дјеца нису ишла у обданиште анализирају обавезно предшколско образовање у свјетлу сопствених искустава, посебно када је у питању деветогодишње образовање. С обзиром да због недостатка средстава или мјеста у обданишту, њихова дјеца нису похађала никакав облик предшколског васпитања и образовања, већина родитеља примјећује значајне разлике откада иду у први разред деветогодишњег образовања. Дјеца су заинтересована за многе нове активности, веселе се одласку у школу, што ствара задовољство и код родитеља.

Родитељи немају довољно информација и мисле да они сами не могу утицати на промјене, било у друштву или у самој школи. Када су у питању циљеви за дјецу, јасно наглашавају значај васпитања, не инсистирајући на стицању формалних знања.

5.3.6.6. ВИТЕЗ

Општина Витез броји око 27.000 становника. На подручју општине Витез, према подацима са којима располаже Катица Радман, стручни сарадник за просвјету, спорт, културу, информисање и удружења грађана, иако Оквирни закон још није усвојен, предшколски програм је већ заживио. Њиме је обухваћено око 80% дјеце тог узраста са градског подручја, али проблем се јавља у руралним срединама, јер нема организованог превоза за дјецу. Планирају 100%-тни обухват дјеце, али чекају да се регулише правни дио иницијативе, односно да се усвоји Закон о предшколском васпитању и образовању. У Општини планирају издвајање средстава за овај програм и тај буџет износи 95.000 КМ. Мањи је обухват дјеце из сиромашнијих породица, а ромска популација, преко својих удружења, ради на описмењавању

ромске дјеце. Нема конкретних података о томе ко учествује у изради програма, програм реализују васпитачи који иначе раде у обданишту.

Према ријечима стручног сарадника Радман, Општина и обданиште имају одличну сарадњу, како у изради програма, тако и у обезбјеђивању потребних ресурса. Родитељи добијају потребне информације путем медија, а имају могућност и да учествују у раду обданишта путем Савјета родитеља и Управног одбора.

У граду постоје јавна обданишта и два приватна. Цијена боравка за дијете, коју родитељи плаћају, у јавним обдаништима је 150 КМ. Олакшицу имају родитељи са двоје, или више дјеце која бораве у обданишту.

Према напоменама особе која је водила интервју, наведени подаци односе се углавном на први разред деветогодишњег школовања, које је, у овој општини, заживјело тек од прошле школске године. Док је представник Општине говорила о 80% обухвата дјеце на градском подручју, васпитачи и родитељи наводе да предшколско васпитање и образовање похађа само 25-еро дјеце из цијеле општине, и то су дјеца из породица са лошијим материјалним стањем.

Родитељи чија дјеца похађају предшколску установу

Већина родитеља који су учествовали у фокус групи, не подржава овај Закон и провођење програма, уз образложење да је то „прерано за дјецу“, јер је, по њима, и деветогодишње образовање почело прије времена. Сви се слажу да се „неко поиграва са њиховом дјецом, прерано је уводити дијете у обавезе“. „Ако се плаћа, онда је и то ударац на џеп родитеља.“ Сматрају да програм не треба уводити и због постојећих проблема са превозом дјеце из руралних подручја, као и да је превоз додатно оптерећење за дјецу. Знају да је у њиховој општини већ 25-еро дјеце укључено у овај програм, али не желе да и њихова дјеца буду укључена, јер мисле да дијете „не може одржати концентрацију 45 минута“, те да дјеца нису довољно зрела за све те обавезе. Такође наводе да њихова дјеца имају „слабији имунитет и да би боравак у групама могао довести до разних болести“.

Нису заинтересирани да ли у Општини постоје планови за реализацију програма за обавезно предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу. Не желе ништа подузети како би помогли реализацију програма. Сматрају да је корист од овог програма краткорочна.

До сада нису наишли ни на кога ко би им могао дати детаљне информације о Закону и програму. Мисле да би било добро да родитељи буду укључени у планирање програма за рад са предшколском дјецом.

Поручују образовним властима да је у реду да дјеца похађају обданишта, али да је потребно да се врати осмогодишње основно образовање, како би дјеца била спремнија за школу.

Васпитачи

Сви васпитачи и учитељи из основних школа, које раде на припремном програму, већ знају да је Оквирни закон о обавезном предшколском васпитању и образовању у годину пред полазак у школу усвојен на нивоу Кантона Сарајево, али и да Средњобосански кантон још увијек није усвојио овај Закон. Сагласни су да је потребно да се овај Закон усвоји и у њиховој општини и да овим програмом треба обухватити сву дјецу, а нарочито дјецу из руралних средина. Веома је мали број дјеце која су до сада обухваћена неким обликом предшколског васпитања и образовања (само 27-еро дјеце). Не знају да ли Општина има било каквих планова у вези са овим. Сматрају да је потребно обезбиједити финансијска средства за овај програм, те да је неопходна већа озбиљност надлежних институција. Потребна им је додатна едукација, као и родитељима.

Предлажу да се вријеме, предвиђено за боравак дјеце на радионицама, продужи јер „није довољно онако како је то било до сада - три сата, током три мјесеца. Требало би да дјеца проводе пет сати у обданишту“.

Они припремају дјецу на сљедећи начин: „Највише пажње посвећујемо социјализацији. Дошла су дјеца која до сада нису ишла у обданиште, па је то било неопходно. Програм је трајао у термину од 17 до 19 сати. Радили смо све активности, теме као што су саобраћај, моја околина, препознавање слова, бројање до 10, изговор, правилно држање оловке, правилно држање тијела. Осмишљавамо васпитне активности, поклањамо велику пажњу уочавању могућих потешкоћа које дјеца имају, да би се одмах могло започети са превенцијом и корекцијом. Нека дјеца нам дођу социјално и емоционално зрела, али учили смо их правилима понашања у већој групи, животу у колективу. Треба отклањати нелагоду и страх од велике групе. Дјеца из обданишта су отворенија, слободнија и то треба развијати. Оспособити их да буду самосталнија“.

Алтернативни програми:

CIVITAS је у оквиру свог пројекта, прошле године, обезбиједио бесплатно похађање предшколске установе за 53 предшколске дјеце.

5.3.7. ХЕРЦЕГОВАЧКО-НЕРЕТВАНСКИ КАНТОН

На подручју Херцеговачко-неретванског кантона су, према ријечима помоћника министра образовања, Енеса Хасанагића, урађене припреме за усвајање закона о предшколском васпитању и образовању, који је усклађен са Оквирним законом. У склопу ових припрема оформљена је радна група, на нивоу Кантона, која је израдила нацрт и приједлог закона а Оквирни закон је представљен Влади Кантона. Након што су извршене одређене измјене и допуне, Закон је стављен у процедуру за усвајање. Осим овог Закона, у процесу је израда потребних подзаконских аката. Радна група је направила регистар педагошких установа, прописе о начину вођења педагошке документације и евиденције, те надзора о раду у педагошким установама. Највећи проблем представља питање финансирања предшколског васпитања и образовања. Проблем је што по Закону о предшколском васпитању и образовању трошкове сnose оснивачи, односно општине, а један број општина нема средстава за тај програм. Како би се превазишли ови проблеми, у имплементацију Закона потребно је укључити и Министарство рада и социјалне заштите.

Састанку су присуствовали Елма Опијач и Игнације Радић, стручни савјетници за предшколско и основно образовање. На основу података, са којима они располажу, на подручју општине Мостар регистровано је 15 обданишта. За дјецу која нису обухваћена предшколским васпитањем и образовањем, у основним школама и обдаништима организује се „мала школа“ (програм у трајању од мјесец дана, пред полазак дјеце у школу) и тим програмом је, према ријечима савјетника Радића, обухваћено готово 100% дјеце (у урбаним срединама је 100% , а у руралним срединама, односно подручним школама, један број дјеце није обухваћен тим програмом, али тачне податке немају). Ове „мале школе“ се већином организују у априлу и тренутно немају податак колико ће полазника имати у текућој години.

Према ријечима савјетника Радића, на подручју Кантона су посебно угрожена дјеца из руралних подручја, и дјеца незапослених родитеља, која немају никакву подршку заједнице. Истиче и то да је потребно помоћи породицама јер „истраживања показују да дугорочно нема значајније разлике у успјеху између дјеце која су ишла у обданиште и оне која нису била обухваћена предшколским васпитањем и образовањем, јер је кључни фактор у развоју дјетета породица и средина у којој су одрастали“.

Алтернативни програми:

- Има неколико обданишта које су основале хуманитарне организације које дјелују на подручју општине.
- СОС Киндердорф сарађује са обдаништима у источном Мостару.

5.3.7.1. МОСТАР

Мостар је највећи урбани центар у Херцеговини и пети град по величини у Босни и Херцеговини у којем живи 64.000 становника. У цијелој општини, према процјенама Завода за статистику ФБиХ из 2003. године, живи око 110.000 становника. Активности у вези с организовањем обавезног предшколског васпитања и образовања у Мостару, још увијек нису заживјеле, првенствено због непостојања законске регулативе али и недостатка финансијских средстава, простора и едуцираног кадра.

Економска цијена обданишта на подручју Мостара за једно дијете износи 330 КМ, а родитељи плаћају цјелодневни боравак 160 КМ, полудневни 120 КМ, скраћени боравак 90 КМ и јаслички 190 КМ. Обданишта која су на градском буџету немају субвенције, али у Мостару дјелују два обданишта, СОС Киндердорф и Сунчани Мостар, који имају обезбијеђено финансирање и који субвенционирају одређени број дјеце из маргинализованих група. Постоји подршка мобилним обдаништима, па је СОС Киндердорф-у, за потребе реализације овог програма, донирано комби возило.

Родитељи чија дјеца похађају обданиште

Пет, од осам, родитеља присутних на фокус групи, чуло је за Оквирни закон о предшколском васпитању и образовању, док три родитеља нису упозната са одредбама овог Закона. Информацију су добили у обданишту, или кроз разговор са другим родитељима. Сматрају да је Закон потребан и значајан, јер би подразумијевао укључивање све дјеце у предшколско васпитање и образовање како би сва дјеца имала једнаке могућности и шансе за почетак школовања. Неки родитељи су били збуњени и помало резигнирани, сматрајући да је обавезно предшколско васпитање и образовање „додатни терет за материјалне издатке породице, иако је бесплатан“, и да захтијева додатно ангажовање око организације чувања дјеце и сл. Не знају да ли у Општини има конкретних планова за реализацију овог програма. Један је родитељ донио примјерке Закона и прочитао их, након чега су се сви сложили како нема реализације прије усвајања Закона на нивоу Кантона а скептични су и када су у питању средства потребна за реализацију програма. Њихово мишљење нико не уважава и не мисле да „има ико ко је отворен за њихова питања“.

Сматрају да би се програм требао проводити при школи, али да са дјецом раде васпитачи, а не учитељи, и посебно су забринути јер се ради о јако малој дјеци која сада „добијају нове обавезе“. У општини Мостар, нема адекватан број обданишта у односу на број дјеце, па предлажу да школе ставе на располагање своје слободне просторије у којима би васпитачи проводили припремни програм за полазак у школу. Тако би се дјеца упознала са радним простором и усвојила би правила понашања у школи.

Родитељи би се жељели упознати са планом и програмом, а очекују да ће програм допринијети да се дјеца боље социјализирају, да се брже развијају емоционално и сазнајемо, да се навикну на рад у групи, да се створе прилике да дјеца могу слободно износити своје ставове и мишљења. Сматрају да треба у програмске активности укључити родитеље на начин на који то раде у обданишту. Код куће дјецу припремају за школу кроз свакодневне животне ситуације, кроз разговор, те кроз игру.

Васпитачи

Присутни васпитачи, њих укупно осам, знају за Оквирни закон којим се дјеца укључују обавезно у предшколско васпитање и образовање у години пред полазак у школу. Сви се слажу да је потребна његова имплементација прије свега јер се „примијети разлика између дјеце која нису похађала обданиште и оне која су похађала обданиште“. Самим тим што кантонални закон још увијек није донесен, не знају како ће се реализовати у њиховој општини. Мишљења су да термин „обавезан“ збуњује родитеље, који долазе до закључка да ће њихово дијете, ако није укључено у припремни програм због недостатка финансијских средстава, касније имати одређене проблеме. Сви су се васпитачи сложили како би то требао бити програм током цијеле године, а не само неколико мјесеци пред полазак у школу, два пута седмично. Сматрају да је то премало сати и превелик размак. Дјеца требају континуирано усвајати знања, социјализовати се и спремати се за полазак у школу. Ангажовање новог особља је неопходно, као и одговарајући простор. Сматрају да су „васпитачи добро обучени и школовани, прошли смо разне обуке, од Step by Step-а па надаље.“

Истичу да је неопходна финансијска подршка за почетак новог програма од стране Министарства и Општине, јер обданишта немају довољно средстава за отпочињање са новим програмом. Требају додатна дидактичка средства и друге неопходне материјале за рад са дјецом.

Када је у питању сарадња са породицама, наглашавају да свакодневно разговарају са родитељима и да су родитељи активно укључени и информисани о раду обданишта. Када је ријеч о зрелости дјеце за школу са пет и по година, дијеле мишљење да она „нису још физички зрела ни за ношење торби, ни за дуготрајно сједење у клупама, а ми требамо мислити на њих и добро процијенити њихове могућности, зато нам је јако драго да сте нас звали и да се бар негдје чује глас оних који раде са дјецом и за дјецу“.

Поручују образовним властима да покажу мало више одговорности у раду, дају мало више новца за пројекте који би допринијели унапређењу предшколског васпитања и образовања, као и то да је веома битно да се представници образовних власти досљедније залажу за предшколство и буду свјесни важности укључивања дјеце у предшколско васпитање и образовање.

5.3.7.2. СТОЛАЦ

Столац је општина у којој, према посљедњим процјенама, живи 13.000 становника. У општини Столац, према подацима са којима располаже Данијел Бабић, сарадник у канцеларији градоначалника, још увијек не постоји програм обавезног предшколског васпитања и образовања, а имплементација Оквирног закона, који предвиђа обавезно предшколско васпитање и образовање, је могућа тек онда када Општина буде имала средстава за то, „када Кантон буде више финансирао“. У овом тренутку нема конкретних планова за имплементацију овог програма. Општине нису консултоване за доношење Закона. Не располаже подацима о обухвату дјеце, ни који би били очекивани ефекти од овог програма. Мишљења је да би програм могао бити добар, али је његово извођење проблем. Квалитет извођења програма требао би бити евалуиран, по мишљењу сарадника Бабића, од стране Управног вијећа обданишта. Родитељи би требали добити информације путем дискусија у мјесним заједницама, а о квалитету рада од директора обданишта.

У општини Столац ради једно обданиште које финансира Општина, али сарадник Бабић не располаже подацима у вези с плаћањем обданишта, ко и колико плаћа боравак дјеце у обданишту. Угроженим групама дјеце би се могло помоћи тако што би родитељи били ослобођени плаћања боравка дјеце у обданишту.

Закључна констатација сарадника Бабића је да „треба регулисати питање финансирања provedбе ове законске одредбе“.

Родитељи дјеце која не похађају предшколску установу

Најчешћи разлози због којих дјеца присутних родитеља, њих укупно девет, не похађају обданиште су незапосленост родитеља, лоша финансијска ситуација у породици, висока цијена боравка у обданишту (150 КМ), „још је дјеце у комшилуку која не иду у обданиште, па проводе заједно већину слободног времена“. Нико од родитеља нема информацију о Оквирном закону о предшколском васпитању и образовању, могућностима за обухват дјеце обавезним предшколским програмом, а немају ни јасан став у вези с тим. Немају податке да ли су дјеца обухваћена предшколским васпитањем и образовањем у години пред полазак у школу, као ни да ли постоје у Општини планови за реализацију програма. Родитељи сматрају да су они немоћни да утичу на планове Општине за имплементацију овог програма. Требају информације у вези с превозом, да ли се плаћа или не, у ком временском периоду би се то реализовало. Из излагања родитеља може се закључити да већина њих има негативан став према деветогодишњем образовању, уз објашњење да је прерано за дјецу да тако рано почињу похађати школу. Само неколико родитеља сматра да би и родитељи требали бити укључени у реализацију овог програма. Већина родитеља не припрема дјецу за полазак у школу уз образложење да ће у школи научити све што им је потребно. За бољу припрему дјетета за полазак у школу требају све врсте помоћи, а нарочито финансијску.

Васпитачи

Већина присутних васпитача, који раде у обданишту у Стоцу, нису упознати са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању, али су позитивно изненађени овом информацијом и подржавају ту иницијативу, прије свега због немогућности родитеља да плаћају дјецѝ боравак у обданишту, а за дјецу би то било веома важно и корисно. Питање је само како ће се провођење програма финансирати. У Стоцу је, према подацима са којима они располажу, веома мали број дјеце која у години пред полазак у школу похађају обданиште. Не знају какви су општински планови по овом питању. Већина васпитача има негативан став према деветогодишњем основном образовању, уз образложење да школе још нису спремне за то и да се „најмање гледа добробит дјетета“.

Сви васпитачи су сагласне да је у овај програм потребно укључити родитеље, преко радионица, семинара, при припреми приредби и других манифестација.

Дјецу припремају за полазак у школу према постојећем плану и програму за рад, који је због увођења деветогодишњег основног образовања, дјелимично измијењен.

Препорука образовним властима је да се приликом доношења важних закона и одлука консултују „људи из струке“.

5.3.8. ЗАПАДНОХЕРЦЕГОВАЧКИ КАНТОН

У Западнохерцеговачком кантону у току је доношење закона о предшколском васпитању и образовању који би био усаглашен са Оквирним законом. Међутим, према ријечима Миреле Вукоја, стручног савјетника за предшколско васпитање у Министарству просвјете, знаности, културе и шпорта, израда конкретнијих планова и стратегија још није услиједила. Највећа потешкоћа је недостатак средстава, а неке од могућности, за превазилажење овог проблема, су укључивање родитеља и ангажовање невладиних организација. Додатни проблем представља и превоз дјеце, као и питање да ли се програми требају организовати у мјесту становања дјеце или омогућити дјецѝ да „упознају ширу заједницу и другу дјецу, ван њиховог мјеста становања“, истиче савјетник Вукоја.

Израда програма није отпочела, али је, према њеним ријечима, важно да у тај процес буду укључени сви заинтересовани, као и да се обезбиједи адекватан кадар и додатно едуковање васпитача за неке аспекте рада који су специфични, те простор и дидактичка средства примјерена узрасту. Програм треба да омогући и активности које би се одвијале у заједници (посјета позоришту, спортске активности, библиотека...).

Тренутно, број обданишта на подручју Кантона расте и у посљедњих пет година отворено је шест нових, а ниједно није затворен.

5.3.8.1. ШИРОКИ БРИЈЕГ

Општина Широки Бријег броји око 26.000 становника, док у самом средишту живи око 10.000 становника.

Родитељи чија дјеце похађају обданиште

Родитељи нису упознати са Оквирним законом и њихова мишљења су донекле подијељена. Већина родитеља се слаже са тим да је то важно за дјецу, али наглашавају непостојање адекватних услова за организовање предшколског васпитања и образовања, посебно за дјецу која живе у руралним срединама и наглашавају оптерећење родитеља који не могу одвојити вријеме да одводе дјецу у обданиште/школу. Поједини родитељи сматрају да ови програми додатно праве разлике између дјеце из градских и сеоских средина.

На питање шта би они могли предузети, почетне родитељске реакције су да они не могу утицати на тренутно стање. Међутим, јављају се и мишљења да је „најлакше, не чинити ништа“ и да постаје веома значајно да се родитељи удружују. Они би жељели бити укључени у „Савјет родитеља“, затим да добију едукацију и савјете стручњака из области васпитања и образовања.

Основна очекивања родитеља, када је у питању припрема дјеце за школу, су да она науче да буду несебична, да дијеле и сарађују са другом дјецом, комуницирају и помажу, да стекну рутине и навике. Од васпитача очекују да се посвете дјеци, да препознају да је свако дијете јединствено, да је посебно и надарено за нешто, да свако дијете „воли бити похваљено“, да буду ведри и насмијани.

Васпитачи

Васпитачи који раде у обданишту у Широком Бријегу упознати су и подржавају организовање обавезног предшколског програма за сву дјецу, с тим да оно буде организовано у обданишту са искусним васпитачима.

Проблеми су слични као и на другим подручјима, и односе се на недостатак простора, финансирања, питање превоза дјеце, али и недостатак стручне помоћи у раду са дјецом (логопед, педагог, психолог). Васпитачи сматрају да дјеца која су похађала обданиште имају више успјеха и лакше се прилагођавају школским обавезама, што су показала и искуства из донедавно организованог тромјесечног припремног предшколског програма за дјецу.

Сматрају да је важно укључити родитеље у рад обданишта, али немају довољно подршке и финансијских средстава да реализују радионице, а проблем представља и то да се овоме, често, неки родитељи не желе одазвати.

5.3.9. КАНТОН САРАЈЕВО

Имплементација Члана 16. Закона о предшколском васпитању и образовању је, на подручју Кантона Сарајево, отпочела 01.11. 2010. године. До сада је овим програмом обухваћено преко 2427 дјеце, а планира се стопостотни обухват дјеце у години пред полазак у школу са подручја Кантона. У наредној школској/педагошкој години, према ријечима Исмете Брајловић, стручног савјетника за предшколско васпитање и образовање у Педагошком заводу, очекује се упис око 4000 дјеце.

Програм се реализује у 28 обданишта ЈУ „Дјеца Сарајева“, те у 28 основних школа на подручјима на којима нема предшколских објеката, и у три установе за специјално васпитање. Програм је припремила Радна група (савјетник за предшколско васпитање, педагог из предшколске установе и представник Министарства) коју је именовано ресорни министар.

Обавезно похађање овог програма је планирано један дан у седмици, у трајању од четири (4) часа по тридесет (30) минута (укупно 120 минута). Програм је бесплатан и предвиђен је за свако дијете које 01. септембра 2010. године пуни 5 година живота.

Министарство образовања и науке је обезбиједило два једнодневна семинара за стручне запосленике који ће радити са дјецом и извршило избор 21 професора и наставника предшколског васпитања, који су ангажовани на имплементацији програма.

Тренутно се у процедури израде налазе различити подзаконски акти који треба да буду усклађени са важећим кантоналним Законом и Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању у БиХ (педагошки стандарди и нормативи...).

5.3.9.1. НОВИ ГРАД

Према посљедњим статистичким подацима општинске Службе за општу управу на подручју општине Нови Град тренутно живи око 140.000 становника. Фахра Звиздић, виши стручни сарадник за послове образовања и предшколског васпитања у Служби за привреду, образовање, културу, спорт и информисање општине Нови Град, на самом почетку интервјуа наглашава непостојање закона којима се регулише улога локалне заједнице у организацији предшколског васпитања и образовања. Како наводи, законски оквир ту проблематику третира на нивоу кантона, „мада је Законом о локалној самоуправи, још прије три и по године, планирано да основно и предшколско образовање пређе у ингеренције локалне заједнице“. Општина има и простор и капацитете за примјену Закона о предшколском васпитању и образовању, али сматра да је квалитетан стручни кадар пресудан за постизање резултата.

У Општини су посебно забринуте за осигуравање услова за обухват дјеце из угрожених категорија, али прецизне податке немају. Међутим, Општина улаже доста средстава и напора како би помогла дјеци, па је, уз подршку UNICEF-а, отворен Дневни центар за дјецу који пружа подршку дјеци и породицама.

Родитељи чија дјеца похађају обавезан предшколски програм

Након првобитног несналажења, збуњености и незадовољства, првенствено начином информисања и отпочињања обавезног предшколског програма у Кантону Сарајево, већина родитеља је препознала корист и значај оваквог програма за њихову дјецу. Сматрају да је упис протекло без превеликих проблема, али да је „цјелокупна организација била лоша“ и да су их „испрепадали да је обавезно“ и да ће бити новчано кажњени уколико не упишу дијете, што их је помало забринуло.

Поред недовољно информисања о начину уписа и реализацији, родитељи нису обавијештени о самом програму, садржајима и начину рада са дјецом. Примјећују значај дружења дјеце са

вршњацима, као и утицај предшколског васпитања и образовања на њихово осамостаљивање и привикавање на обавезе, а њихове бриге да ли ће се дијете уклопити, „јер се ради о петогодишњацима“, сад су много мање. Задовољни су радом васпитача и примјећују уложен труд, већу отвореност и комуникативност код дјеце. Наглашавају да дјеца радо иду у обданиште и једва чекају дан када ће се дружити са вршњацима.

Са друге стране, родитељи нису задовољни условима у којима се одвија програм, као и трајањем. Сви су јединствени у томе да је два сата прекратко и да би се овакви садржаји за дјецу требали организовати више пута седмично.

Васпитачи

Васпитачи који су учествовали у фокус групи су изузетно задовољни чињеницом да се отпочело са имплементацијом Оквирног закона на подручју Кантона Сарајево, и сматрају да ће увођење обавезног предшколског програма донијети корист и дјеци, и породицама, као и школи и друштву у цјелини, посебно када се има у виду изузетно велики број дјеце која никада нису похађала никакав предшколски програм.

Већина васпитача нема никакво, или има кратко приправничко искуство у раду са предшколском дјецом. Сматрају да им посебна обука није неопходна, али да би зато требало са припремама кренути раније и у то укључити и родитеље. Предлажу да се искуства из ове године искористе тако што би наредне године састанци и семинари за родитеље могли бити реализовани већ у јуну или јулу.

Што се тиче програма рада, примјећују да је прилагођен могућностима дјеце, али да је преобиман, па га прилагођавају расположивом времену, за које пак сматрају да је прекратко. Потешкоће представљају и неадекватно уређени простори, непримјерен намјештај, забране да се по зидовима постављају дјечји радови, посебно у школама и сл.

Када су у питању родитељи, васпитачи сматрају да је њихова улога веома важна али да нису довољно информисани о томе шта могу и треба да очекују од овог програма, очекују да дјеца „науче слова и да читају“. Задовољни су сарадњом са родитељима и редовно са њима комуницирају, припремајући различите материјале и пратећи напредовање дјеце.

Када је у питању напредовање дјеце, сматрају да су почетни проблеми у вези с одвајањем од родитеља и самосталношћу, сада превазиђени. Дјеца радо долазе и желе да остану дуже, али проблем, понекад, представља касни термин, јер дјеца знају бити поспана и деконцентрисана, па би помјерање у јутарње сате и продужење програма на три сата побољшало ситуацију.

Васпитачи су изразили негодовање властитим статусом и начином пријема од стране осталих колега/ица у предшколској установи, наглашавајући да би жељели да „постоје конкурси да путем њих дођемо до посла и да наш посао буде цјењенији, да будемо пријављени да би нам текао стаж, и ми ћемо са дјецом радити, само нам требају прилагодити услове“.

5.3.9.2. НОВО САРАЈЕВО

На подручју општине Ново Сарајево, која броји око 74.000 становника, према ријечима Фахрудина Золоте, стручног савјетника за образовање, око 130 дјеце похађа обавезно предшколско васпитање и образовање у четири основне школе, али нема увида у број дјеце која су укључена у програм у склопу Јавне установе “Дјеца Сарајева”. Сматра да би сва дјеца требала бити укључена у програм и да услови на подручју општине постоје. Једна од препрека је Закон о локалној самоуправи.

Када је ријеч о обухвату дјеце из угрожених група, каже да немају прецизних података о броју дјеце и њиховим потребама. Општина Ново Сарајево, према ријечима савјетника Золоте,

покушава да осигура превоз и приступ овим програмима за дјецу из руралних средина у складу са Законом о локалној самоуправи.

Родитељи

Родитељи са подручја општине Ново Сарајево имају слична искуства с искуствима родитеља с подручја општине Нови Град. О обавезном предшколском програму су углавном сазнавали путем медија, веб странице Министарства и од познаника. Сматрају да су информације биле недовољне па тако многим није било јасно колико траје програм, колико ће дјеце бити у групи, шта су циљеви, које ће садржаје радити и сл.

Мада су изразили задовољство радом васпитача, жељели би више бити укључени у рад и добити повратне информације о напредовању дјетета, понашању и др. Већина родитеља ове групе сматра да би било добро да је програм организован у просторима школе, како би се дјеца боље привикла и припремила за почетак основног образовања. Слажу се да би трајање требало бити дуже, а рад са дјецом чешће организован, као и да простор треба бити боље опремљен и прилагођен узрасту дјеце. Сматрају да би било боље да се активности организују прије подне.

Васпитачи

Фокус групу васпитача, који раде на подручју општине Ново Сарајево, сачињавало је осам васпитача који раде са дјецом у години пред полазак у школу (која нису обухваћена цјеловитим предшколским програмом), махом приправника, или са неколико година стажа стеченог у приватним установама. Већина васпитача ради са 90 до 150 дјеце, која су распоређена у више група на различитим локацијама.

Ваћ на самом почетку, васпитачи су указали на неке препреке и потешкоће када је у питању имплементација Оквирног закона у Кантону Сарајево. Први и често помињани проблем је начин и правовремено и адекватно информисање родитеља. Иако веома заинтересовани за програм, поједини родитељи тек сада уписују дјецу, немају довољно информација ни о самом програму, начину рада и др. Много времена се проводи како би се родитељима, који очекују да дјеца науче да читају и пишу, објаснила права сврха и циљеви овог програма.

Други проблем представља термин и трајање боравка дјеце. Наиме, васпитачи који су радили у пријеподневном термину са дјецом примјећују значајну разлику у понашању дјеце у односу на касни, поподневни термин. Такође сматрају да је, с обзиром на велики број дјеце, два сата седмично прекратко вријеме да би се адекватно пратио развој дјеце и реаговало на њихове потребе и интересовања, посебно у релативно лошим условима уз минимум развојно примјереног материјала.

Простор за саме васпитаче и мјесто за одлагање дјечјих радова и потребних материјала није обезбијеђено, па се и они, и дјеца, понекад осјећају као да не припадају том простору и као да су „подстанари“. Санитарни чворови, намјештај и други простори у школи нису адекватно припремљени за овај узраст, па их дјеца не могу самостално користити, што додатно отежава рад васпитача, јер немају никога да брине о дјеци уколико једно дијете мора у тоалет.

Семинар, који је организован прије почетка рада, сматрају само уводом и недовољном припремом да би се анализирале и унаприједиле све специфичности оваквог програма.

Након свега 16 састанака са дјецом, васпитачи примјећују напредак код истих, посебно у осамостаљивању и развијању социјалних вјештина. Констатују да доста дјеце има проблеме у развоју говора, а само до сада су идентификовали око 120 дјеце којима је потребна подршка логопеда (којег немају).

Стручна подршка која је осигурана за ову дјецу и породице али и васпитаче је недовољна, јер један педагог ради на 107 група дјеце. Потребно је побољшати и сарадњу са школама у којима се реализује обавезно предшколско васпитање и образовање, посебно са директорима који

„ову дјецу не посматрају као своје сутрашње ђаке“ већ се „осјећа негативна енергија према дјеци“.

Сарадња са обдаништима је понекад неадекватна, јер су васпитачи који раде у обавезном предшколском васпитању и образовању ангажовани по уговору са Јавном установом „Дјеца Сарајева“, па се доживљавају као „странци“. Васпитачи из обданишта понекад не желе да дијеле материјале са њима, јер их и сами имају премало.

Како што смо већ напоменули, сваки од васпитача ради са 90 - 150 дјеце, са и по пет група, и за сваку групу имају посебан дневник који је потребно детаљно водити. Укупно 21 васпитач ради са 3000 дјеце. Немају замјену, па им је веома тешко када морају на боловања сл., али су зато они замјена васпитачима када је то потребно, па се осјећају „омаловажено и нецијењено“. Како се рад одвија након радног времена обданишта, често им „не дозвољавају да уђу прије 17.00 часова“, не дају родитељима да уђу у хол „да не би прљали“, јер тада нема другог особља и „све саме морају почистити“. Забринуте су због односа према њима и често се осјећају „неприхваћено“.

5.3.10. КАНТОН 10

Закон о предшколском васпитању и образовању је на подручју Кантона 10 усвојен крајем 2009. године и усаглашен са Оквирним законом. Међутим, како наводи помоћник министра за образовање, Мато Крижанац, ништа више од тога није одрађено по питању обавезног предшколског програма. У Кантону немају савјетника за предшколство, као ни инспектора који би пратио програм рада и рад предшколских установа. Истиче да се одређене активности реализују, када је у питању укључивање дјеце са посебним потребама у институционално васпитање и образовање. На нивоу Министарства немају довољан број запослених, као ни финансијских средстава, што је довољан показатељ општег стања у овој области.

5.3.10.1. ЛИВНО

Ливно је по величини водећи град, културни, политички, управни, здравствени и просвјетни центар Кантона у којем живи око 10.000 становника, док на подручју општине живи око 32.000. У Ливну дјелује једно дјечје обданиште. Представник општине Ливно, Дамир Тадић, сарадник за друштвене дјелатности, упознат је са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању. Сматра да „кантони доносе законе а да претходно не консултују осниваче обданишта – општине“. На нивоу Кантона постоје три обданишта, којима општине дају субвенцију, а за примјену овог Закона не могу обезбиједити финансирање, ни осигурати инфраструктуру на подручјима у којима нема обданишта, ни школа. Више од половине школских објеката се налази у селима гдје би требало организовати обавезно укључивање дјеце у предшколско васпитање. Сматра да за примјену овог Закона нису спремни и да се само „импровизује“, као и са примјеном деветогодишњег образовања. Они ће подржати ову одредбу Закона у оноликој мјери колико им дозволи финансијска ситуација.

Родитељи чија дјеца похађају и родитељи дјеце која не похађају обданиште

Нико од укупно осам присутних родитеља није упознат са Оквирним законом о предшколском васпитању и образовању. Сви сматрају да дјецу, прије поласка у школу, треба укључити у предшколско васпитање и образовање. Родитељи чија дјеца похађају обданиште примјећују

позитивне резултате код своје дјеце, отворенија су, социјализирана, "баратају словима и бројевима", једноставно су на неки начин спремнија за школу. И остали би жељели да укључе своју дјецу у обданиште, али немају услова, мајке не раде, немају средстава, а уколико се почне с примјеном Закона, свакако ће радо укључити дјецу у предшколски програм.

Васпитачи

Присутни васпитачи, њих укупно 12, који раде у дјечјем обданишту "Пчелице" у Ливну, упознати су с Оквирним законом, подржавају га, сматрају да треба више информисати родитеље и „алармирати јавност“, те тражити финансијску подршку од институција које финансирају ову област. Требало би се заложити да се што више дјеце из руралних подручја укључи у предшколско васпитање, заправо да сва дјеца имају могућност приступа предшколском васпитању, како не би имали проблема приликом поласка у школу.

Простор у којем дјеца бораве, треба се квалитетно уредити, програм рада прилагодити узрасту дјеце и укључити стручни тим у рад са дјецом. Њихово досадашње искуство показало је да дјеца која се први пут сусрећу са предшколским васпитањем и образовањем, показују велики интерес за заједничке игре и активности.

6. АНЕКСИ

Анекс 1: Табеларни приказ: број рођене дјеце (демографски подаци), дјеце обухваћене неким од програма у години пред полазак у школу и број дјеце која су уписала први разред у школској 2009/2010. години у свим општинама обухваћеним истраживањем.

Општине	Дјеца рођена 2006. године	Дјеца у неком од предшколских програма (узраст 5- 6 година)	Уписани у школу 2009/2010. године	Број предшколских установа
РЕПУБЛИКА СРПСКА				
1. Бања Лука	2004	404	1619	21
2. Бијељина	964	157	1067	4
3. Билећа	109	28	108	1
4. Дервента	203	28	245	1
5. Добој	563	50	641	2
6. Фоча	157	29	148	2
7. Градишка	442	55	456	3
8. Котор Варош	194	20	222	1
9. Лакташи	388	103	375	2
10. Лопаре	89	45	99	1
11. Нови Град	199	22	190	1
12. Приједор	609	208	618	4
13. Рудо	28	0	66	-
14. Соколац	106	23	106	1
15. Србац	253	15	171	1
16. Сребреница	56	25	88	1
17. Требиње	370	177	295	5
18. Угљевик	123	30	131	1
19. Вишеград	65	45	76	1
БРЧКО ДИСТРИКТ				
20. Брчко	620	600		1
ФЕДЕРАЦИЈА БИХ				
Унско-сански кантон				
21. Бихаћ	564	110	616	6
22. Сански Мост	325	41	290	1
Посавски кантон				
23. Оџак	134	30	135	1
Тузлански кантон				
24. Тузла	2011	270	942	12
25. Сребреник	455	74	476	1

Зеничко-добојски кантон				
26. Високо	376	100	415	1
27. Зеница	1105	100	145	9
Босанско-подрињски кантон				
28. Горажде	190	62	192	2
Средњобосански кантон				
29. Бусовача	216	15	193	1
30. Бугојно	317	30	309	1
31. Јајце	255	26	261	1
32. Кисељак	183	12	250	2
33. Нови Травник	259	31	235	1
34. Витез	284	32	355	1
Херцеговачко-неретвански кантон				
35. Мостар	971	300	1023	13
36. Столац	100	20	82	1
Западнохерцеговачки кантон				
37. Широки Бријег	283	30	347	1
Кантон Сарајево				
38. Нови град	1107	300¹¹	1117	6
39. Ново Сарајево	605	200 + 130	581	5
Кантон 10				
40. Ливно	224	70	278	3

У табели су приказани доступни подаци о броју дјеце рођене 2006. године у појединим општинама, која би ове године требала похађати обавезно предшколско васпитање и образовање, број дјеце која су обухваћена било цјелодневним програмима у обдаништима, или неким од модела предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу. Ради поређења, приказан је и број дјеце која су у појединим општинама уписала први разред у школској 2009/2010. години.

Напомена: Иако се ради о подацима преузетим из званичних докумената завода за статистику, због неуједначене методологије, врсте података и других одступања, не можемо тврдити да су сви подаци потпуно прецизни и релевантни за ову анализу. Ови подаци служе искључиво у сврху процјене стања и потреба у области обухвата дјеце обавезним предшколским васпитањем и образовањем на различитим подручјима.

¹¹ Податак се односи само на редовне програме за обданишта ЈУ „Дјеца Сарајева“

**Анекс 2: Табеларни приказ представника министарстава и општина,
те броја испитаника по општинама**

Напомена: Функције наведене у табели односе се на вријеме када је интервју обављан

	Представници општина	Родитељи чија дјеца:			
		похађају обда- ниште	не похађају обда- ниште	васпи- тачи	ТОТАЛ
РЕПУБЛИКА СРПСКА:	Мр Наташа Цвијановић, виши стручни сарадник за предшколско васпитање и основно образовање, Министарство просвјете и културе				
1. БАЊА ЛУКА	Љубинка Драгојевић, самостални стручни сарадник за науку и образовање	11	0	11	23
2. БИЈЕЉИНА	Нада Бабић, стручни сарадник Одсјека за друштвене дјелатности	6	0	4	11
3. БИЛЕЂА	Миливоје Радовановић, самостални стручни сарадник за културу и предшколско васпитање и образовање	8	0	6	15
4. ДЕРВЕНТА	Биљана Ђурас, представница Општине	4	0	8	13
5. ДОБОЈ	Гордана Перић, сарадник из области образовања, науке, информатике и културе	4	2	6	13
6. ФОЧА	Петко Иванковић, самостални стручни сарадник за друштвене дјелатности	5	1	5	12
7. ГРАДИШКА	Драгана Граховац, директор Јавне установе за предшколско васпитање и образовање дјеце „Лепа Радић“	8	0	8	17
8. КОТОР ВАРОШ	Ениса Божичковић, предсједник Скупштине општине	12	0	7	20
9. ЛАКТАШИ	Милан Гвоздерац, сарадник за привреду и друштвене дјелатности	8	0	8	17
10. ЛОПАРЕ	Љиљана Савић-Керовић, сарадник за локално-економски развој	4		5	10
11. НОВИ ГРАД (РС)	Боривоје Јапунца, сарадник за образовање у Одјељењу за друштвене дјелатности	9	0	5	15
12. ПРИЈЕДОР	Оливера Росић, сарадник у Одјељењу за друштвене дјелатности	4	0	9	14
13. РУДО	Рађен Богдан, службеник у Општини	6	0	3	10
14. СОКОЛАЦ	Мира Сарић, самостални стручни сарадник за област образовања и васпитања из Одјељења за привреду и друштвене дјелатности	0	8	5	14
15. СРБАЦ	Владислав Илић, самостални стручни сарадник за друштвене дјелатности	0	8	8	17
16. СРЕБРЕНИЦА	Мела Карић, стручни сарадник за образовање и социјална питања	0	7	8	14
17. ТРЕБИЊЕ	Стојанка Мисита, шеф Одсјека за привреду и друштвене дјелатности	0	8	10	19

18. УГЉЕВИК	Рајка Николић , стручни сарадник за образовање у Одјељењу за привреду и друштвене дјелатности	7	0	4	12
19. ВИШЕГРАД		9	0	8	17
БРЧКО ДИСТРИКТ	Мара Маткић , Одјел за образовање, шеф пододјела за предшколско и основно образовање				
20. БРЧКО		8	0	7	16
УНСКО-САНСКИ КАНТОН					
21. БИХАЋ	Дарио Јурић , савјетник за културу и спорт	7	0	10	18
22. САНСКИ МОСТ	Саид Рамић , виши стручни сарадник за спорт и културу	7	0	8	16
ПОСАВСКИ КАНТОН					
23. ОЏАК	Марко Барукчић , референт за друштвене дјелатности	5			6
ТУЗЛАНСКИ КАНТОН	Елмир Тукић , виши стручни сарадник у Министарству образовања, науке, културе и спорта				
24. ТУЗЛА	Ернеса Мешић и Мирела Врабац , Одјел за образовање	7	0	8	17
25. СРЕБРЕНИК	Нихад Мехмедовић , представник Општине	0	6	4	11
ЗЕНИЧКО-ДОБОЈСКИ КАНТОН	Сефедин Хоџић , стручни сарадник за предшколско и основношколско образовање у Министарству за образовање, науку, културу и спорт				
26. ВИСОКО	Хасан Шехиновић , шеф Одсјека друштвених дјелатности	4	2	8	15
27. ЗЕНИЦА	Фата Сребреница , стручни сарадник за образовање и информисање	6	0	5	12
БОСАНСКО-ПОДРИЊСКИ КАНТОН					
28. ГОРАЖДЕ	Санид Зирак , замјеник начелника Општине	5	0	7	13
СРЕДЊОБОСАНСКИ КАНТОН	Ивица Аугустиновић , виши стручни сарадник за предшколско и основно образовање				
29. БУГОЈНО	Сеад Карахоџић , помоћник начелника Општине	0	8	5	14
30. БУСОВАЧА	Жељка Вујица , Служба за опћу управу, друштвене дјелатности и бранитељско-инвалидску скрб	1	4	7	13
31. КИСЕЉАК	Марица Пушић , шеф Одјела за социјалну скрб	3	0	7	11
32. ЈАЈЦЕ	Фикрет Чанчар , помоћник начелника за друштвене дјелатности	0	10	6	17
33. НОВИ ТРАВНИК	Нела Леварда , шеф Одсјека за друштвене дјелатности и менаџер Центра за услуге грађанима	0	5	6	12
34. ВИТЕЗ	Катица Радман , стручни сарадник за просвјету, спорт, културу, информисање и удруге грађана	5	0	8	14

ХЕРЦЕГОВАЧКО- НЕРЕТВАНСКИ КАНТОН	Енес Хасанагић , помоћник министра, Елма Опијач , Игнације Радић , савјетници за предшколско и основно образовање Министарства образовања, науке, културе и спорта/Министарство просвјете, знаности, културе и шпорта				
35. МОСТАР	Смиља Дриновац , службеник Одјела друштвених дјелатности	8	0	10	20
36. СТОЛАЦ	Данијел Бабић , службеник у Општини	0	9	8	18
КАНТОН САРАЈЕВО	Исмета Брајловић и Вахид Мулић , савјетници у ППЗ				
37. САРАЈЕВО – НОВИ ГРАД	Фахра Звиздић, виши стручни сарадник за образовање	10		9	20
38. НОВО САРАЈЕВО	Фахрудин Золота, стручни савјетник за образовање	7		8	16
ЗАПАДНОХЕРЦЕГОВАЧКИ КАНТОН	Мирела Вукоја , стручни савјетник, Министарство просвјете, знаности, културе и шпорта				
39. ШИРОКИ БРИЈЕГ		6	0	8	15
КАНТОН 10	Мато Крижанец , помоћник Министра за образовање				
40. ЛИВНО	Дамир Тадић , сарадник за друштвене дјелатности	5	3	12	21

Анекс 3: Листа учесника/ца обуке

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	ОПШТИНА	ОРГАНИЗАЦИЈА	ФУНКЦИЈА
1. Адмир Хаџикадунић	Сарајево	УГ „Удружење професора и стручних лица у области спорта и тјелесног одгоја“	сарадник
2. Нафија Коричић	Бихаћ	ЈУ „Дјечији вртић“ Бихаћ	директор
3. Ирма Пурковић	Зеница	ОШ „Муса Ћазим Ћатић“	наставник
4. Стака Николић	Бања Лука	Републички педагошки завод	инспектор и стручни савјетник за предшколско васпитање и образовање
5. Милан Љубојевић	Брчко дистрикт	Педагошка институција Брчко дистрикт	савјетник за предшколско и основно образовање
6. Јасна Јовичић	Брчко дистрикт	Обданиште- забавиште „Наша дјеца“ Брчко	директор
7. Миљка Марић	Лакташи	ЈУ Центар за предшколско васпитање и образовање	директор
8. Мирела Вукоја	Широки Бријег	Министарство просвјете, знаности, културе и шпорта Жупаније Западнохерцеговачке	стручни савјетник за предшколско васпитање и образовање
9. Љиљана Дилбер	Томислав Град	Дјечији вртић Томислав Град	директор
10. Дражена Вргоч	Ливно	Дјечији вртић „Пчелице“, Ливно	директор
11. Антонија Међугорац	Груде	Дјечији вртић „Сунце“, Груде	директор
12. Ивана Галић	Мостар	Филозофски факултет, Мостар	студент
13. Бранка Миљуш	Гацко	Дјечији вртић Гацко	директор
14. Јованка Бакмаз	Требиње	Дјечија играоница „Цицибан“, Требиње	директор
15. Владана Нинић	Тузла	Амица Едуца	дефектолог терапеут сарадник
16. Ивица Аугустиновић	Травник	Министарство просвјете, знаности, културе и шпорта Жупаније Средишња Босна	стручни сарадник
17. Џанан Шејла	Бугојно	Трећа основна школа Бугојно	педагог
18. Рамиз Нуркић	Тузла	Педагошки завод, Тузла	савјетник за образовање
19. Џенана Золота	Сарајево	РТВ БиХ	репортер
20. Едина Хоџић	Зеница	ЈУ Предшколски одгој и образовање Зеница	директор
21. Исмета Брајловић	Сарајево	Просвјетно-педагошки завод Сарајево	стручни савјетник
22. Хашима Ђурак	Сарајево	ЈУ „Дјеца Сарајева“	васпитач